

84(2p=Банк)

С15397

и 556

НАЗИМ МЕЧЕНЕВ

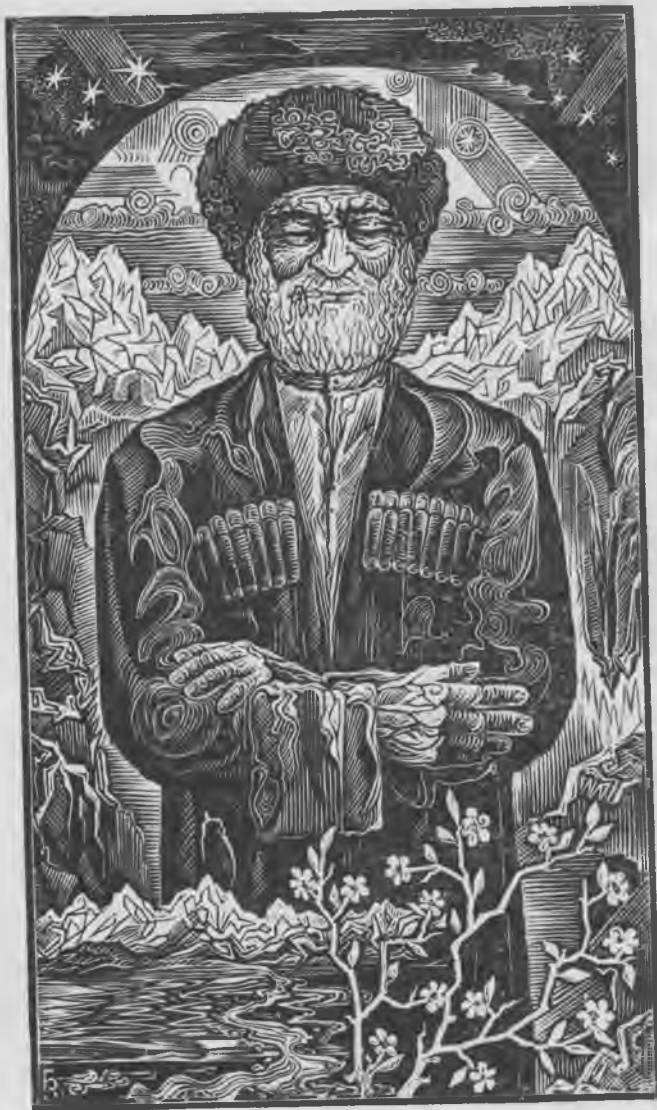
Назмунел мухаммади

Бу китап Қазимни
125-
жыллыгына
аталып чығады

50 ✓

КЯЗИМ МЕЧИЕВ

Назмула китабы

«ЭЛЬБРУС» КИТАП БАСМА
НАЛЬЧИК · 1984

Каб.-Балч. г. публ. 1984 г. № 10

ЭЛЬБРУС

С (Балк) 2
М 556

Сайлап, басмагъа хазырлагъан
Тёппеланы Алим.

•
Ал сёзюн жазгъан
Къулуйланы Къайсын.

•
Суратларын этген
Бгажноков Заурбек.

К $\frac{4702100000-121}{М 125(03)-84}$ без объявления

© «Эльбрус» китап басма, 1984 ж.

ХАЛКЪ ПОЭТИ

Жерини, тилини да жүреги болуп, узакъ жылланы кѣп тѣлюлеге жол нѣгер болгъан поэтлери хар халкъны да бардыла. Бизни миллетге аллай сѣз устасы Қязим болгъанды. Аны поэзиясы малкъар культураны кѣуанчыды. Хазна къалмай, хар бир таулу, сабийлигинден башлап, Мечиев Қязимни поэзиясыны от жагъасында жылына келгенди. Мен гитче жашчыкълай окъуна кѣп таулу юйледе Қязимни атын, назмуларын да аз эшитмегенме. Бир жол бау башында ойнай тургъанымлай, эки къыз челеклери бла суугъа бара, аны назмусун жырлай озгъанлары андан бери эсимден кетмегенди. Қъара да танымагъан халкъны арасында Қязимни белгиллиги алай улуу, миллетини анга суймеклиги аллай бир кючлю эди, ол затха сейир этмей къалыргъа амал жокъду. Урунган таулуланы бизни биринчи назмучубузгъа хурметлерин украинлы эллилени Тарас Шевченкогъа суймекликлери бла бир да арсарсыз тенгleshдирирге боллукъду. Аллай намыс сѣз устасына — художникге дайым да берилмейди, аллай хурметни жалан да бир-бир поэтле сынадыла. Аны бла бирге Мечиев Қязим тау тарларында жазыусуз, басмасыз да жашагъан миллетни жазыучусу болгъанын эсге алыргъа керекди!

Қязим ахсакълай туугъанды. Ол бир бирде назмусун: «Муну айтхан акъсакъ Қязим» деген сѣзле бла бошаучу эди. Аны да магъанасы барды. Таулу поэтни жашауунда, назмуларында да керексиз омакъланыуу, махтаныуу болмагъанды. Назмулада ахсакълыгъыны юсюнден

айтханы да, ол затха шагъатлыкъ эте, урунган адам-
лагъа да поэтни бютюн да жууукъ эте эди.

Мечнев Қазим Дыхтауну къатында, юйлери кёк
кырдыклы тауну къабыргъасына жабышдырылгъан Шы-
кы элинде туууп, анда жашагъанды. Ол элли бир
къауум юйлери бурунгулу уруш къалалагъа ушай
эдиле. Биз алада таулу хуначылары кьол кыйыналары,
усталыклары да кёргенбиз. Алайладан къарагъан
адамгъа аллай сейир жерле кёрюне эдиле, аланы юсюн-
ден кереклисича айтыргъа мени сёзюм жетер десем,
ётюрюк айтырыкъма. Жаратылгъанлы киши башына
чыгъалмагъан Дыхтауну тегерегин алгъан таулары
башларына булутла бла туманла кезиу чырмалып,
бирде ала барысы да ёмюрлюк къарла бла къатыш
бола, ала кетгенден сора уа, кюн тийген тёппеле теге-
рекни насыпча жарыта тургъандыла. Шыкыны огъары
жанындагъы кёк тауладан келген буз кирик сууукъ
суу, дауур этип, элли жаны тёшню энишге, Бызынги
черегине, ашыгып баргъанына Қазим, кёп кечеледе
тынгылай, назмулары этгенди. Бюгюн да ол суу, уллу
талгъыр ташлагъа тийип, чиммакъ бола, поэтни кёз
аллында барыучусуча, барады.

Қазим назмулары аллай жерледе тагъа башла-
гъанды. Ол назмулагъа малкъар литератураны мурдору
болургъа буюрулгъан эди. Поэт Шыкыда, сууну чегет
жаны къабыргъада кесине гюрбежи ишлеп, темирчилик
этип тургъанды. Аны гюрбежиси эллилерини суйген
жерлери болуп, ала ары бичакъ не да нал ишлетгенден
сора да, темирчини аламан назмуларына тынгыларгъа
барып тургъандыла, Мечнев Қазим къаллай иги сёз
нётер, сейирлик хапарчыладан бири болуучусун аны
таныгъанла энтда да эслеринден кетермегендиле. Кенг
фахмулу адам, Қазим, кёп зат эте билсе да, бек суйген
ишлери уа назмучулукъ бла темирчилик эдиле. Ол бир
бирге ушамагъанча кёрюнген эки ишии поэт, эки сууну
къошханча, бирге къошханды. Аны назмулары, къама-

гъа къарасауут салгъанча, тап, тынгылы андан кѣрюне болурла. Арабча иги окъуулу Қязим шаркъ тиллерини кѣбюсюн билгенди. Алай болса да, не кийими, не жашау халы бла урунган таулуладан бир башхалыгъы болмай, малчы, хуначы жашагъанча юйде жашагъанды. Закый поэт эрттенликде кесини, энди барыбызны да сейир этдирген, назмуларын жазып, сора гюрбежисине ётюп, темрчи болуп къала эди. Кесини халкъында белгилли поэт болгъанлай, миллетини уллу хурметин сынагъанда да, ол халкъны жашауун бла кесини жашауун бирге санап, бир заманда да уллу кёллюлюк этмей тургъанды. Аныча акъыллы адам билимини бла фахмусуну къыйматын билмегенди дерге уа къыйынды. Угъай, ол аны билгенди. Алай игилигини, суйдюмлюлюгюню да бир жаны — ол кесин кѣтюрмей жашагъанында, менсимегенинде болгъанды.

Мен аны бла жолукъгъан кезнулеримде, Қязимни фахмусундан, акъылындан къайсы уллу болгъанын ангыларгъа къаст этип кюрешнучю эдим. Алай, тюсюн айтайым, ол зат менни къолумдан келмедди — фахму да, акъыл да анга бирча чомарт берилген эдиле. Ол ёлюп кетгинчиннге жашауну чексиз суйюююнден апырылмады. Аны себепли, тѣрт жыйырма жыл болгъанда да, таулу поэт жүрегинде кюнню жарыгъын бла жашауну кючюне ийнанганын тас этмегенди.

Қязимни бойнуна бек къыйын борч тюшген эди — анга къара таныгъан адамы бек аз болгъан халкъны литературасыны мурдорун салыргъа тѣреленди. Ол кесини чыгъармаларында да халкъны басмасы болмагъаныны, таулула жахил болгъанларыны тарыгъыуун бош этмегенди. Анга къарамаздан, Қязим халкъыбызны поэзиясыны отун тиргизген эди. Анга ол онгу берген аны айтхылыкъ фахмусу болду. Нарт Сосурукъ эмегенледен отну урлап, халкъына от тамызып, гыржын этер, эт биширер амал бергенча, Мещев Қязим да, къудуретден поэзияны отун алып, миллет литературабызны

нарты болду. Биз барыбыз да мынча жылны ичинде аны поэзиясыны исси от жагъасында жылынабыз. Ол от жагъа жашауну бек кыйын кюнлеринде да сууумай турду. Пушкин бла Лермонтовдан юйренгеннибизча, биз, таулу поэтле, бизни устазыбыз Кязимден дайым юйренебиз. Ол бизни миллет суратлау оюмубузну бийик даражагъа кетюргенди. Ол аны тарыхлы кыйыны, хакъы, сыйыды. Шыкычы поэт халкъына, ана тилине да болмагъанча уллу игилikle этгенди. Аны кереклиси-ча танымагъан, билмеген адамла Кязимни юсюнден жырчыды деп жазып тургъандыла. Ала жангылгъан этгендиле. Ол жырчы туюл, назмучу — поэт, жазыучу эди.

Кязим Октябрь революциягъа дери окъуна жалан фахмусу, назмулары бла белгили болуп къалмай, батырлыгъы-кишилиги бла да бизни таулада белгили болгъанды. Ол артыкълыкъгъа чыдай билмегенди, зулмучулагъа баш урмагъанды. Мен былайда да семиртп айтмайма. Поэтни аллай адам болгъанын тауда къартла энтда да унутмагъандыла.

Кязим тюзлюкню излеу бла бирге, къоркъмаулукъну да билген киши эди. Ол затны уа къалай кыйын болгъаны белгилиди! Адамла класслагъа бѐлюннген дунняда фахму бла къоркъмаулукъ — бир къаманы эки аузучадыла. Ол затха Кязимни жашауу, чыгъармалары, адам халы да шагъат боладыла. Дунняда батырны къоркъмаулугъу барды, алай фахмуну къоркъмаулугъу да болады. Анга аллай адам болургъа тюзлюкню ала-мат жютю сезгени, халкъгъа къуллукъ этмеклиги буюрадыла. Чынтты поэт, художник—халкъыны жюреги, намысыды, миллетни халларыны, кылыкларыны бек иги шартлары анда боладыла, абадан поэт не заманда да историялы магъаналы адам болуп, уллу кыйматлы инсанына саналады. Аллай белгили шартласыз уллу художник болмайды. Биз Мечнев Кязимни жашауун бла чыгъармаларын сюзгенде да, акъылыбызгъа быллай оюмла келедиле.

Мен огъарлакъда Қязим жашауну бек суйгенини юсюнден бош айтып ётмегенме. Аны ол суймеклиги халкъына жетген кыйынлыкъланы анга терен сездирип, тынчлыкъ бермей, жүрегин ачудан, жарсыудан толтуруп, халкъыны уллу поэти этгенди. Жашауну алай суйген поэт дунняда жашауну бузгъан, аны жаханымча кыйын этген халлагъа эс бурмай къояллыкъ туююл эди, адамланы инжилгенлерине, азапларына къол булгъап, не суйсегиз да болугъуз, мен кесим жашайым ансы деп къоялмазлыкъ белгиледи. Алайсыз ол чынтты поэт болалмазына да сёз жокъду. Адам жашауну не къадар бек суйсе, аны түрленирин, игиден иги болурун да алай бир излейди. Жашауну суйген инсан адамланы да суймей амалы жокъду. Ол аланы къадарларына сууукъ кёзден къарап да къояллыкъ туююлду. Жашауну, адамланы да суйген гуманист Қязим адамла иги жашарларын къаст эте эди. Алай ол заманда иги жашауну кёрюрге болмады. Аны себепли таза жүрекли поэт заманына къажау болду, зулумуну, артыкълыкъны бардыргъанлагъа аланы кёруулагъанлагъа да налат серди. Литературабызны биринчи белгили чыгъармасы «Тарыгъу» да алай бла жазылгъан эди.

Ол назмуну къалай туугъаныны хапары да бек сейирди, кеси поэма кибикди. Ачы. къысха болса да, айтыргъа тийишлиди. Қязимни жашыракъ заманында, анга киши элинден бир къартыракъ къатын келип, кесини кыйын жашауну, кёрген азапларыны хапарын айтханды. Жууукълары ол къатынны эки кере къартлакъ эрге сатхандыла. «Сен мени сынагъан кыйындыкъларымы назму этсенг,— дегенди ол Қязимге,— мен келюме андан уллу асыу бир зат да боллукъ туююлду». «Ол тиширыу бизни юде бир бёлек кюнню жашады,— деучю эди Қязим кеси.— Бизникиле бары да анга бек иги болургъа кюрешип турдула. Мен аны сурдах кёзлерине, гырхы къолларына жүрегим кыйналып къарагъаным бюгюн да эсимдеди. Аны юсюнден

назму этдим да, ол кеси аны кѣлюнден билди. Ол менч жырымы бизни юйде жырлагъанында ахлуларым жиядыла да, мен да чыдаялмадым, алагъа кѣошулдум. Андан сора мен ол жарлы тиширугъа оракъ ишлеп бердим да, аны да, жырымы да алып, элине кетди. «Тарыгъыу» деген назмум, жыр болуп, халкъгъа алай бла жайылды».

Кязим революционер-марксчы туюк эди, ол революцияны жолун тюз ангылагъанды десек да терс айтырыкъбыз. Алай поэт-демократ, фахмусуну, акъылыны хайырындан, ол замандагъы эски Малкъарны жашауу терс болгъанын, алай жашаргъа жарамазлыгъын ангылагъанды. Къара халкъдан чыккъан адам, Кязим, урунганланы кыйналгъанларын, жарсыларын да бек иги биле эди. Аны чыгъармалары ол затха шагъатдыла. Артыгъыракъ да «Жаралы жугъутур» бла «Бузжигит» деген алапат поэмалары — зулумгъа, артыкълыкгъа чамлануудула. Тюзюн айтсакъ, аны алай болмагъан чыгъармасы жокъду. «Жаралы жугъутур» поэт кесини кыйынлыкъда жашагъан халкъыны къадарын артыкълыкъ жетген мараучу Хашимни хапарында кѣргюзтеди. Кязим кесин да, халкъын да, жаралы жугъутургъа тенг этип, алай жазады. Поэмада ол затланы юсюнден айтылгъаны болмагъанча кючлюдю!

Ой, мени жарлы халкъым,
Кыйынлыкъда тураса.
Сен да бир башха болмай,
Жаралы жугъутурса.

Къурум ожакъларындан
Кечеги къар жаугъанча,
Жауад кыйгъы юсюнге,
Сени аллах къаргъагъанча!

Бу магъанасыны теренлиги, поэзия жанындан кючлююгю бла сейир этдирген поэмасында Кязим усталыкъны бек бийик даражасына жетгенди. Биз анда

сыфатланы, тенгешдириулени, ушашдырыуланы аламаг игиликлерин кёребиз. Аны «Бужигит» деген поэмасы къайгыдан, жарсыудан толу болса да, анда да поэт жашауну бла адамны кючюне пйнануун тас этмегени толу сезилип турады. Бу чыгъармада бир бирни суйгеп къыз бла жаш кёп азаплыкъ сынап, ахырында ажымлы жоюладыла. Ала артыкълыкыгъа бой салгъандан эсе, ёлюмню сайлайдыла. Ол аланы хорланганлары угъай, хорланмагъанларыды. Бек абадан затларыны биринде да Қязим кесини терен гуманизмлин — адам улуна суймеклин толу кёрюзтгенди. Бужигитни атасы къарт уста былай айтады:

Бу хыйла кёп дуняда
Жаннга хыйла этмедим,
Кесим жашасам, бары
Тюп болсуңла демедим.

Бу артыкълык кёп жерде
Бир артыкълык этмедим,
Къан кёп тегюлген жерде
Инсан къанын текмедим.

Къолларыма, къан угъай,
Тытырла жагъылдыла.
Юйлерим шахарымы
Айбатлыгы болдула.

Къарт уста дуняда кёп къатылыкыгъа, терсликlege шагъат бола келгенди. Ол сабийlege, къартлагъа, къаруусузлагъа жилимукъ текдюргенлени къауумундан болмагъанына, жерни юсюнде бир тамычы адам къан текмегенине къууанады, экинчи насыпха уа кесини ишин, усталыгын санаиды. «Юйлерим шахарымы айбатлыгы болдула», — деп андан айтады. Адамны къол усталыгы, жүрек халаллыгы, огъурлулугу анга бек сыйлы, уллу затладан бирлеридиле, ол аланы биринчи насыпха санап, кюннге бла суймекликге тенг этеди.

Қязим историяны кѣп кыйын сагъатларына шагъат болгъанды. Анга халкъ поэтини акъылы бла факътусу кыйын заманланы, уллу ишлени магъаналарын тюз ангыларгъа онг бере эдиле. 1914 жылда башланган битеудуния урушну, Октябрь революцияны, коллективизацияны. Ата журт урушну кезиулеринде да алай болгъаны, поэт халкъны жюрегин, муратын да тюз биле келгени бизге белгилиди. Ол затха аны чыгъармалары кеслери шагъатдыла.

Польшаны уллу поэти Адам Мицкевич «Жашау къалай эсе, жыр да алай болсун» — дегенди. Қязимни жыры халкъыны жашаууча, аны къадарына тийишли болгъанын биз арсарсыз айтыргъа эркинбиз. Аны поэзиясы, хазна таймай, жашаугъа, историягъа да кертилей къалгъанына сѣз жокъду. Тюзлюкню алай суйген поэтге эски дунияны от жагъасында жылынган кыйын эди. Ол от жагъаны жылуу асыры аз болгъанын Қязим бек тамам ангылагъанды, билгенди. Алай андан жылысын, мажалын да къайда табаргъа боллугъун поэт билмегени, ангыламагъаны да ишексизди. Бир жол Қязим кесини антча сѣзлерин айтып, таймай алагъа кертилей къалгъанды. Ма ала:

Муну айтхан акъсакъ Қязим:
 Жетгинчиннге манга ёлюм,
 Къысылгъынчы эки кѣзюм,—
 Тюзлюкге къулд мени сѣзюм!

Қязимни поэзиясы — бизни тау халкъыбызны историясыды, аны жюрегини кючюдю. Аллай поэт, Совет властны келгенине къууанмай, алгъыш этмей амалы жокъ эди. Аны себепли ол кесини тамата жашын Совет власть ючюн кюреширге граждан урушуна жиберип, Мухаммат партизан полкну командири болуп туруп, Дагъыстанда жигитча жоюлгъанды. Аны юсюнден поэт кесини бек иги затларындан бирин — «Жашыма» деген назмусун этгенди. Ол чыгъарма малкъар литератураны

биринчи совет чыгъармасы болуп, бизни совет поэзия-бызны мурдорун салгъанды.

Кавказны ахшы революционерлерини, батырларыны бири болгъан Қъалабекланы Солтанхамитни юсюнден Қязим этген жырны хапары да бек сейирди. Солтанхамит революциягъа дери, абрек болуп айланган заманларында да, Қязимни шуёху болуп, Шыкъыгъа келип, поэтни юйюнде къалып тургъанды, ала татлы шуёхла болгъандыла. С. М. Кировха Бызынгы тауларында аллай назмучу жашагъанын да Солтанхамит айтханды. Думала элинден чыкъгъан жигит революционер душманны къолундан жоюлгъанында, Киров Терк башындан Шыкъыгъа, Қязим Солтанхамитни юсюнден жыр этсин деп тилеп атлы жибергенди. Қязимни Солтанхамитге этген жыры алай бла туууп, терк окъуна тау элlege жайылып, халкъ жыры болуп къалгъанды.

Қязимни усталыгъы алаMAT кючлю эди. Ол бюгюн да бизни сейир этдирип турады. Аны «Дуния деген алай къыйын, тик жолду» деген 1910 жылда жазылгъан назмусунда быллай тизгинле бардыла:

Дуния деген алай къыйын, тик жолду,
Ол жолда азаплыкъ ким сынамагъанд?
Дуния деген алай ачы тенгизди,—
Анда кимни кемелери батмагъанд?

Қязим быллай назмуларында уллу поэтlege тенг болады. Таулу поэтни дагъыда бир сейир жери — ол не бек къайгъылы, ачыулу затланы юсюнден жаза эсе да, аны сёзлери не ачы болсала да, ол бир заманда да жашауну керексиз затха санамайды, андан къол жуууп къойгъан адети жокъду. Қязим адамлыкъгъа, тюзлюкге, кишиликге, аланы жоюлмазлыкъларына да ийнаннганын бир заманда да тас этмегенди. Биз огъарлакъда айтып ётген ачы, къайгъылы назмусунда да поэт жашаугъа ийнаннганыны юсюнден айтмай къоймагъанды:

Дуння, сен не ачы тенгиз эсенг да,
 Ата юйюбюзсе сен барыбызны.
 Дагъыда атдан кетгенде да, алай кетебиз,
 Билеккликлени биз къолдан иймейин!

Кязим, ана тилибизни бек кючлю чигинжисп, алыкъа бизде киши аллына ёталмагъан сёз устасыды. Ол барыбызны да устазыбызды, аны поэзиясы барыбызгъа да бек болушханды. Мен кесими уа анга артыкъ да улуу борчлугъа санайма. Мени затларымы окъугъан адам Кязимни манга болушлугъу жетгенин тынч сезерге боллукъду. Мен ол затдан уялгъанны кьой да, анга къууанган этеме, аны кесиме намысха санайма, не ючюн десенг, Кязимни улуу поэтледен — устазладан — бирп болгъанына мени ишегим жокъду. Ол Лермонтов бла, Гарсия Лорка бла бирге мени унутулмаз устазларымдан бириди. Аны себепли, 80 жыл болгъанында да, Кязимни кёзлеринде къаллай кюн жарыгъы кёрюнгенин бир заманда да унутмам. Мен аны кёзлерине суююп къарай, жылы къолун кёп тутханма, огъурлу ауазын эшитгенме. Ол ауаз бюгюн да къулагъымда турады. Аны башы — акъылманны башы, жюреги поэтни жюреги эди. Манга Кязимни юсюнден жалан да бир-эки сёз бла айтып къояргъа керек болса — фахму бла акъыл дер эдим.

Шаудан сууну тазалыгъын бла сууукълугъун сезер ючюн, бир уртлап кьойсанг да тамамды деп тауда алай айтадыла. Энтда да жангыдан Кязимни усталыгъына къайта, аны жашлыкъны юсюнден этген жангыз бир къысха назмусун юлгюге келтирип къояйым:

Жашлыкъ, сен — садакъ окъ эдинг,
 Мен сени жибердим атып.
 Къайсы сырт артына аудунг,
 Не къаягъа тийдинг барып?

Жашлыкъ, бек ушай эдинг жазгъы
 Жумарукъну бойнуна сен.

Не уа ол кесим ёлтюрген
Кийик болурму эдинг сен?

Ол темагъа битеу дуняны поэтлери кёп жазгъандыла, аны юсюнден алакат иги чыгъарма кёпдю. Алай Кязим аны юсюнден да кесини жангы сёзюм айтханды. Алай этерге жалан да бек ахшы поэтлени кёолларындан келеди.

Кязимни кесини халкъында белгиллигини шагъатлыкъ этген дагъыда бир зат айтайым. Урушну аллында Москвадан келген орус жазыучула, художникле бла бирге мен Шыкъыгъа, Кязимге кёонакъгъа баргъан эдим. Литература ингирин этебиз деп, халкъ клубха жыйылгъанда, къара да танымагъан къарт къатынла бла къарт кишиле чыгып, Кязимни назмулары кёлден окъугъан эдиле. Орус кёонакъла, биз бу жолгъа дери быллай зат кёрмегенбиз деп, сейир этгенлери мени эсимдеди. Ол Малкъарны уллу поэтини сёзю халкъына къалай жууукъ, багъалы болгъаныны белгисиди. Кязим туугъан жери, халкъы бла да бир эди. Ол сау заманында бизге тауланы къаяларындан бирича кёрюнючюсюм биз унутмагъанбыз. Кязим — аны кёзлеринде жюз жыл чакълы заманы жылтырап тургъан, аны поэзиясында уа ёмюрде да жылтырап турлукъ тауларына ушай эди. Бизни туугъан жерибиз — аны тюрсюню, халы Кязимни назмуларында турлукъдула. Гуманист-демократ Кязим къартлыгъында совет поэти болуп, совет жазыучулагъа кёшулгъан эди. Ол Кавказы бек иги поэтлерини арасында Ленинге биринчи назму этгенледен болгъанды. Аны ол назмусун энди сабийле да биледиле. Къарт таулу поэти ол чыгъармасы жангы дуняны алгъышлай, халкъланы уллу бачамасына ыспас берген эди. Ол назмуну «ауар ташха тыянмагъыз» деген тизгини халкъыбызда нарт сёз болуп къалгъанды. Совет власть келгенден сора Кязим дагъыда бир къауум ахшы назму жазгъанды. Алада колхозчулагъа, пионерлеге, жазыу-

чулагъа, Совет Аскерин адамларына ол кесини акъыл сёзлерин айтханды. Уллу устазыбызны ол назмулары да малкъар литератураны айырма бетлерине киргендиле.

Қазимни аты халкъ жигитлени атлары бла бир даражада турады. Аны заман эски эталмагъан чыгъармалары уа анга халкълагъа белгили болургъа эркинлик береди. Ол алай болур ючюн бизге кёп иш этерге керекди. Қазим — бизни миллет намысыбыз, къууанчыбызды, ол битеу Кавказны бек ахшы поэтлеринден бирди, аны халкъла билирге керекдиле.

Фахму, заманны кючлю желлерине кесин элтдирмей, кесине узакъ ёмюрлюкню алады. Қазимни уллу фахмусу да алай этгенди. Аны поэзиясына тау тёппелени башларында кёк жашнау да, таза сууну бойнунда тал терекни чакъгъаны да киргендиле. Қазим бизни кёп къыйынлыкъ кёрген, ёмюрледе кесини тилин тас этмей жашагъан жигит халкъыбызны бир заманда да андан айырылмазлыкъ жол негериди. Аны эски болмазлыкъ поэзиясыны отуна адамла энтда да кёп жылланы жылынырла.

Мен бу статьямы Қазимге этилген къысха назмум бла бошаргъа сюеме:

Сен — тауса, кёк терексе.
Жашауубузда алай
Дайым да турлукъса сен,
Тау кибик агъаргъанлай,

Туманны эки жарып,
Алай тургъан къаяча,
Тохтамагъанлай арып,
Бара тургъан атлыча.

КЪУЛУЙЛАНЫ Қъайсын.

НАЗМУЛА ҚИТАБЫ

2 Кязим Мечнев

Каб.-Балк. го публ. на. 2 м уст
БИБЛИОТЕКА

Апсаты

Апсатыды тогъай башлы, танакёз,
Сюрюулерин терс жоллагъа жибермез.

Аны барды учхан къушлай жюрюшю,
Тар къоллада, чууанлада — кириши!

Тау башлары, ойра, болур, чууана,
Мараучу да келе болур къууана.

Аркъасында, ойра, аны къауалы,
Апсатыгъа болур былай жууабы:

— Апсатыны берир кюню сют кибик,
Бермез кюню болур аны ит кибик!

Берир болсанг, тар къошунда улутма,
Бериучюнгю, ойра, бийим, унутма!

Тар къошунну айры башын кенг этгин.
Ырысхыны, ойра, мында кёп этгин!

Сени малынг къолда талан агъачлай,
Къойма, тейри, сабийлени сен ачлай.

Сабийлени ачлай къойгъан сен болсанг,
Ким аурутур жарлылагъа, ойра, жап?!

Къауалымы жауу болур балаууз,
Кийиклени болма къойчу къанаууз!

— Жарлы уучу, алгыш эте, атланыр,
Танг алада кѡауалына кѡапланыр.

Апсатыны кѡулакѡлары тик турур,
Ойра, кесин халал, чомарт сундурур.

Ол уучуну элтип барыр бийикге,
Буйрукѡ этер жугѡтургѡа, кийикге:

— Жалай, жалай, жалаулагѡа чыгѡайыкѡ,
Уучуладан тасха-таша бугѡайыкѡ.

Уучуладан тасха-таша турмасакѡ,
Биз аланы терс жоллагѡа бурмасакѡ,

Ала бизни марап, кѡуууп, тутарла.
Жаш кийикле кѡан курттакла жутарла.

Жалаулада апсатыдан батыр жокѡ,
Анга ышанган уучулада акѡыл жокѡ.

Апсатыны кѡзю болур жютюлю,
Жарлы уучу келмез жолгѡа тюртюлюр.

Апсатыны сѡзю болур буйрукѡлу,
Таналары тарда алтын кѡуйрукѡлу.

Апсатыны кѡызы болур Гошала,
Жугѡтургѡа кѡысыр эчги кѡошалла.

Бирси кѡызы болур аны Жансюер,
Жугѡтурну кѡолтугѡундан кѡан сиер.

Жугѡтурну кѡолтугѡундан кѡан сиер,
Жарлыгѡа бергенни, ойра, жан сюер.

Апсатыны жашы болур Ындырбай,
Шапаланы жүн тубюнде тындыргъан.

Ындырбайны барды марал кѡшлары,
Эгиз табар жугъутургъа кѡшханы.

Илишаннга эки марал тутулмаз,
Ындырбайдан жүмел улакъ кѡтулмаз.

Апсатыны жашы болсун кѡууатлы,
Кѡзы болсун тауда эгиз улакълы.

Жарлы уучу таугъа чыгъып кѡрады,
Кийиклени бирем-бирем санады.

Улакълары ташдан ташха секире,
Жугъутурла кѡра кѡанла кекире.

Жугъутурну бирден сора тиши жокъ,
Аллах берсе, апсатыны иши жокъ.

— Биз барабыз эрттенликде атыугъа,
Керекдиле буу мюйюзле сатыугъа.

Керекдиле бизге малла кѡурманнга,
Жугъутурну башын атдым туманнга...

Жарлы уучу алай айтып олтурду,
Акъ башлыгъын жѡрмеледен толтурду...

1886

Къар жауады

Къар жауады, боранды,
Байны неси къорайды?

Тоханада жатады,
Малын багъа сатады.

Къуу төшекде жатады,
Кёз илишан атады.

Кюн къайгъысыз батады,
Танг ашыкъмай атады.

Нёхю ахча санайды,
Кёп эсе да, къанмайды.

Жашауу байны былайды,—
Жарлыланы талайды.

Къызы чачын тарайды,
Бай жашлагъа къарайды.

Жашы эсирип ауады,
Къар а тынмай жауады.

Къул къалтырай эшикде,
Хыбырт тону — тешикли!

Таш юйюнде от этмей,
Ашаргъа ашы жетмей,

Ишлейд белин тюзетмей,
Къыйынлыкъ андан кетмей.

Жашайла байла былай,
Къарын жауларын сылай.

Жылкычы тюзде бузлай,
Отунчу ачдан жиляй,

Аямайын жанларын,
Ырмах этип санларын,

Сууукъ бузуп къанларын,
Ишлеп жашагъанларын,—

Бай эсине алмайды,
Аллахдан да къоркъмайды.

Жарлыгъа къарамайды,
Жукъгъа да санамайды.

Жукъ айтыргъа жарамайд,
Айтса, патчах унамайд.

Байны къайгъысы жокъду,
Юсю, къарны бек токъду.

1886

Сагъыш

Олтурдула бурун бизде
 Жарлы къарт да, бий да бирге.
 Табындыла бир тейриге,
 Бирлик болду элибизде.

Бий бийлигин анда кёрдю —
 Къарыусузгъа къарыу берди!
 Элни ишин этип келди,
 Бек сыйлыгъа да тергелди.

Душманладан сакълай билди,
 Бирге ойнап, бирге кюлдю,
 Эл суйгенни ол да суйдю,
 Бушуулада бирге кюйдю.

Энди бийлик учуз болду,
 Адет, тере къутсуз болду,
 Биз кёрмейбиз онгну, солну,
 Ким излейди аман жолну?

1888

Тау башында тау болмаз,
Жангыз терекден бау болмаз.
Къылыч жара сау болса да,
Сюймеклик жара сау болмаз.

1890

Санга къайыкъ бла баргъа
Умут этгенем. Къайыгъым
Тюбю башына бурулуп,
Мен жарты жолумда къалдым.

Мени ёнюмю эшитмейсе,
Атынгы айта, жолгъа чыкъсам.
Жалан къая зынгырдауун
Эштеме, сени чакъырсам.

1890

Къоншубуз. Ожакъ тютюнюнг
 Дайым кёрюнюп турады.
 Алай санга узакъ жолум —
 Чегемден Багдадхачады.

Атанг бла къарындашынг
 Арабызны кенг этдиле.
 Мен санга жарсый тургъанлы,
 Эншге кёп суула кетдиле.

Юйюнгю эшиги манга
 Ачылырыкъ болмаз, алай —
 Гюнахлылагъа жаннетни
 Эшиги ачылмагъанлай.

1890

Арбазынга къарай озама,
Отуннга бара танг алада.
Сени жилягъан тауушунгу
Эшитеме мен къаялада.

Адамла угъай, къаяла да
Жазыкъсыналла экибизге.
Сени атанг бла къарындашынг
Бир да эримейдиле бизге.

1890

Атанг келди да гюрбежиге,
Атына кишен ишлетди.
Аны биргесине юйюне
Мени жүрегими да элтди.

Сюеме, кишеним жарасын,
Жүрегим да юйюнге кълсын.
Атанг эмилик атын тыяр,
Сени уа не хазна тыялсын!

1890

Аллах бизге суймеклик жазды,
Адамла сыйыралла аны.
Кёкдеги аллахдан кючлюмюд
Жердеги адамны айтханы?

Аллах бизге насып буюрду,
Адамла унамайла аны.
Биз алай тилейбиз табынып,
Нек болмайд аллахны айтханы?

1890

Жал борчум салып тузакъ,
Мен жарлы элден узакъ
Турама. Билмей бир зат,
Жюрегим, жарсып, кызад:

Кетмедим белги берип,
Не тойда эркин кёрюп.
Секиртип қетерлеми,
Мени отуму кёмюп?

III

Бели инчге — субай назы,
 Агъачы тюз, къара — къашы!
 Бек огъурсуз — къарындашы,
 Къайгъылыды мени башым.

Элифледен жангылама,
 «Мим» жазсам да, «лам» сунама,
 Этерими унутама,
 Мен былай болуп турама.

Кёзю — къара, бою — субай,
 Тангны чолпан жулудузунлай!
 Аны манга тюк онгсунмай,
 Жияталла, туймей, урмай.

Мен нетейим, — къолум къысха,
 Амалым жокъ чыдамазгъа,
 Аллах бурсун насып ызгъа, —
 Жаны ауруп жашха, къызгъа!

/?/

Салам жаздым санга артыкъ,
 Сени бек суйгеним сартын.
 Берме манга, созгъан алтын,
 Суймекликни ириатын.

Сен бир юйню чырагъыса,
 Тийребизни ийнагъыса,
 Суйген болсанг — кыйналырса,
 Сёзлериме кёл салырса.

Угъай десенг, чалгъым ташха
 Тиерми деп, ичим — тасха!
 Къарамазса акъсакъ жашха,
 Сан этмезсе, алып башха.

Эй-хей, жаным, хур мёлегим,
 Акъылынгы терк билейим:
 Келечиле жиберейм,
 Аллахдан да бек тилейим.

/?/

Къара къашынг, къара кёзюнг,
Бал-шекерден татлы — сёзюнг!
Сакълап турсам сени, тёзюп,
Келирмисе манга ёзюнг?

Суугъа бара кёрдюм — азып,
Бетинг да саз, нюрюнг — къачып...
Болмазмы экен къысха насып,—
Аллах бизге жазыу жазып?

/?/

Къарап турдум баргъанынга,—
 Чачынг жете табанынга!
 Бюсюрейме бек халынга,
 Сен да къара айтханыма:

Атанг, ананг энчи турур,
 Башха тюрлю оноу къурур,
 Байгъа, бийге акъыл бурур,
 Мен жазыкъны юйюм къурур.

Эки суйген бир болайыкъ,
 Игилеча къуралайыкъ,
 Насып табып, къууанайыкъ,
 Бирден ожакъ чыгъарайыкъ.

Сакълагъаннга юлюш къайда?
 Бу туруудан жокъду файда,
 Малым, жерим, юйюм — майна,
 Къачырайым къурман айда!

/?/

Къоннган къушха, базынып,
Меники деп айтма сен.
Учуп кетсе, ызындан
Жетерме деп, чапма сен.

Ариу сѣзге алданып,
Алырма деп айтма сен.
Арадан кюн оздурмай,
Аны юйюне къайтма сен.

Сенден ариу жокъду деп,
Жаш кызыны терилтмегин.
Шекер да, бам да татлы,—
Ариуд жюрек суйгенинг.

/?/

Къаламым, салтам — мюлкюм,
Жюрюдюм, кёрдюм, билдим:
Зулмулу дуняда
Азапды суймеклигинг!

Ол келди, мени тутду,
Борбайдан алды, жыкъды,
Манга кёп душман чыкъды,
Сынадым айрылыкъны.

Ажымлы ажал кибик,
Бир келсе, тыйыу болмаз.
Кетерсе кийик болуп,
Адебинг, бетинг къалмаз.

Жюрюрсе итча, улуп,
Бетингде нюрюнг къуруп,
Жууугъунг келмез туруп,
Болурса къуру тулукъ.

*Бу дунягъа алай келед
сюймеклик*

(«Тахир бла Зухура» романындан)

Бу дунягъа алай келед сюймеклик, —
Жер жарытып, жаз башы кюн къайтханлай;
Тангнга чыгып, эркин учхан къанатлы
Адамлагъа сюйюнчюлюк айтханлай.

Бу дунягъа алай келед сюймеклик, —
Ташны жарып, жашил кырдык чакъгъанлай;
Жесирлеге жан азатлыкъ берирге
Тау жоллада женгил атлы чапханлай.

Жашха, къызгъа алай келед сюймеклик, —
Бу дунягъа огъурлулукъ келгенлей;
Таугъа, ташха бет жарыкълыкъ береди,
Кюн да бизге тазалыгъын бергенлей.

Сюйгенледе хапар болмай хыйладан,
Къара дертден, харамжюрек зулмудан, —
Дунягъа ариу кезден къарайла,
Умут этип гитчеледен, уллудан.

Сюйген жанла, жангы чакъгъан тереклей,
Буз, боран да сакъламайын жашайла.
Игиликден толуп жаш жюреклери,
Жолларына бизден мадар сакълайла.

Алай биз а зулму тузакъ салабыз,
Болмаз ишге къыйналабыз, талабыз.
Заран болуп, эки сюйген жюрекге,
Башыбызгъа кёп гюнахла алабыз.

Сюйгенлеге къара сабан сюрөбиз,
Ызларындан, итле кибик, юребиз.
Болалмасакъ, саныбызны тюебиз,
Ачыу этип, ичибизден кюебиз.

Насыплыны насыбына зарлана,
Терк жегөбиз къара ишге арбала.
Алгъыш угъай, къаргъыш болуп жолубуз,
Барабыз биз ызларындан къармала.

Тахир бла Зухура да кюйдюле
Ол зарлыкъны къара жалын отунда.
От ёчюлюр, терек къурур, жыр тохтар
Хыйлачыны уу тырнакълы кълунда.

1891

Къыз тууду эсе...

Мен айтайым, тынгылагъыз,
Таулу юйде тууулса къыз,
Сый этип, сиз къууанмагъыз,
Бош муратха жубанмагъыз.

Хадиследе кѣп окъудум,
Барын кѣрюп, арсар болдум:
Тиширыугъа жокъду болум,
Жазаргъа тартынад къолум!

Къыйыннга деп тууар жаны,
Тюзелмез аны бир саны.
Кюе кетер жүрек къаны,
Чапракъдан ѳтмез айтханы.

Къууанмазла аталары,
Мудах болур аналары,
Кюню, тюню жилий барыр,
Муратлары толмай къалыр.

Жашлы юйню ким да таныр,
Келген къонакъ кече къалыр,
Атасы байгъа саналыр,
Жууукълугъун ким да алыр.

Жылы жетсе, тыякъ алыр,
Жыйын бла чалгъы чалыр,
Къыйын ишге кючю къарыр,
Юй ишлерге таш къобарыр.

Жигитлиги терк танылыр,
Иги кызыны сайлап алыр,
Жаратмаса, талакъ салыр,
Башха кызыны тилеп алыр.

Кызылы юйге кез кырамаз,
Келген кыонакъ кече кыалмаз,
Сууу — эркин, отуну — аз,
Берекети бир да болмаз.

Элде жарлыгъа саналыр,
Ашда ол садакъа алыр,
Жууугъу да келмей кыалыр,
Жолну кенгден узакъ салыр.

Айтды, баям, халгъа тюшюп,
Кызылы ата — кюйюп, бишип,—
Тиширыуну кыыйын ишин,
Ёмюрледе бу келишин:

Кыыз туугъаннга кыууанмагъыз,
Бош акыылгъа жубанмагъыз,
Анга чюйре ийман, фарыз, —
Кыыйынлыкъгъа келед хар кыыз!

1896

Төреле, сурала кибик,
Жүрюген заманлада
Намыс, бет, мархумлукъ да
Кёп эди адамлада.

Энди уа не болдула
Ахшы адетле кьалмай?
Берекет жокьду жерде
Бир аллах чамланганлай.

Жаш кьартха кьайырылган
Кюнлени кёреме мен.
Кьул, бий деп айырылган
Кюнлени кёреме мен.

Бир бирге жала жапхан
Кюнлени кёреме мен.
Ит иесине чапхан
Кюнлени кёреме мен.

Абдез алмай, намазгъа
Сюелген кибикди ол.
Шамгъа, Кааба ташхача,
Намысха бийикди жол.

Тюшюнде ашлаугъа олтуруп,
Тау бийлеге тенг болгъан жарлы
Тюнюнде, кѣз жашын жашыра,
Жангыртады эски мулжарын.

Тюшюн кѣреди ол жангыдан,
Чарсда къалкъадыла ашлаула...
Малда туруп, мал болгъан жарлы
Термиледи жарыкъ жашаугъа.

1898

Жигитлиги, ётю болгъан эр киши,
Айтханына узакъ, жууукъ къарагъан,
Эллилеге жарап тургъан хар иши,
Къыйын кюнде къан чериуге баралгъан,—

Аллай жашны эрлик болур нёгери,
Таукеллиги къая бузар, жол ачар.
Уугъа чыкъса, бёрю тутар эгери,
Халкъ тынчайыр, анга сабыр танг атар.

Къарындашым, тынгыла манга,
Бир хапар айтайым санга.
Сен ишексиз ийнан анга,—
Кече жукъламазса тангнга:

Ёлюм келир бизге билмей,
Алып кетер бизни суймей,
Биз барырбыз жиляй, кюлмей,
Киши къалмаз мында ёлмей.

Къангагъа салып жуудурурла,
Басхычха салып, къуудурурла,
Юсюбюзге къум къуйдурурла,
Мингкир, Накир буюрурла.

Мингкир, Накир келир бизге,
Суал этер ишибизге,
Бюсюремез сёзюбюзге,
Тебинирле кёзюбюзге.

Биз не этербиз ол заманда —
Бизде къарыу къалмагъанда,
Жууабыбызны алмагъанда,
Бир болушлукъ болмагъанда?

Къысар бизни къабырыбыз,
Нечик тёзер сабырыбыз!
Бизге юфгюрюлсе сурубюз,
Биз къымыжалай турубюз.

Юфгюрселе артыбыздан,
 Жюклер болса сыртыбыздан,
 Терлер агъар чархыбыздан,
 Айрылырбыз жартыбыздан.

Бу ишлени кёре туруп,
 Нек болабыз харам тулукъ?!
 Не этерикбиз ёле туруп —
 Жаныбызны бере туруп?

Биз кёрлюкбюз бу халланы,
 Биз берликбиз бу жанланы,
 Къоярыкъъбыз бу малланы,
 Чиритирбиз бу санланы.

Кёп жаншайса, Қязим, харип,
 Гъафирликге налат салып,
 Болалмайса арып, талып,
 Гюнахладан азатланып.

Алдамасын ахыр заман,
 Сёзюнг — ариу, ишинг — аман.
 Буйрукъланы туталмагъан,
 Халкъдан тилегенинг ийман!

Жюрегинг бек къаты, базыкъ.
 Билмейсен аны сен жазыкъ.
 Излемейсе ахырат азыкъ,
 Кечсин гюнахларынгы разыкъ.

/?/

Сюйгенледен тыялла

Жашла чалгъы чалалла,
 Къызла дырын жыялла.
 Ата, анагъа гюнахды,—
 Сюйгенледен тыялла.

Жашлагъа бек жарашад
 Къарасауут къамала.
 Сюйгенледен тыялла
 Атала бла анала.

Къызла дырын жыялла
 Исси, къызыу кюнледе,
 Алагъа оноу этелле
 Сериуюн салкъын юйледе.

Къызла субай ёселле,
 Алаша, къурум юйледе.
 Заманлары жетгенлей,
 Сормай берип иелле.

Ай, жарлы ата, анала,
 Къаллай гюнах аласыз!
 Сюйген сабийигизни
 Башын отха саласыз.

Сюйгенинден тыйгъанны
 Азаплыгъын билмейсиз.
 Къыяма кюн келликни
 Ангыларгъа суймейсиз.

Тарыгъыу

Сюе эдим бир уланны,
Жарлы юйюрге туугъанны.
Аны дурус кѣрмедиле,
Сюйгениме бермедиле.

Кюн тиймесе мутхуздула
Къарлы тауланы башлары.
Таш жүрекге учуздула
Термилгенни кѣз жашлары.

Тюз адамла, не этейим,
Сюймегениме бердиле?
Чал сакъаллы къарт кишини
Манга тийишли кѣрдюле.

Угъай деп жууап этмедим
Жаныма къоркъуп, уялып.
Бѣлек жылны мен термилдим,
Жюрегим ауруп, къыйналып.

Не къыйынлыкъ, не учузлукъ
Къалмады мен сынамагъан.
Къадар жылда шо бир кече
Озмады мен жилямагъан.

Секирип ёре туруучем
Мен, жыягъыма ургъанлай,
Тангым атып кетиучю эд,
Босагъада олтургъанлай.

Уку кычырыкыгъа жууап,—
 Жиягъаным кечеледе.
 Жарсыууму киши эсге
 Алмад бизни тийреледе.

Алай бла жияй-жияй,
 Талай жылларым кетдиле.
 Бири сатып, бири алып,
 Мени малгъа тенг этдиле.

Мен сынагъан зор жашауну
 Шо бир тенгим да кѣрмесин,
 Суйген тенг кызларым, сизге
 Шо быллай кюнле келмесин.

Жюрек суйюп сиз кѣрсегиз,
 Суйгенинден сиз тыймагъыз.
 Эркин учхан къанатлыны
 Сиз тар чалдишге жыймагъыз

Атам, анам этдиле деп,
 Суймейин эрге бармагъыз.
 Жууукъладан кѣоркъама деп,
 Жюрек суйгенден къалмагъыз.

1898

Бирликни атасы ёлдю

Бирликни атасы ёлдю,
Бизге бек учузлукъ келди.
Кёрмейбиз жууукъну, тенгни,
Жарлыдан ётебиз кенгни.

Бошлагъанбыз ниетлени,
Кир этгенбиз жүреклени.
Барырбыз биз къайры дери,
Къайда болур тюзлук жери?

Иги эталмайбыз кёлню,
Тыялмайбыз палах желни,
Къаты къысалмайбыз белни,
Ким къоруулар энди элни?

1899

Батырлыкъ жютюд, къамача,
Қьоркъакълыкъ — гумух, салтача.
Батырлыкъ къорур журтунгу,
Қьоркъакълыкъ кёмер отунгу.

Батырлыкъ — отлукъ ташчады,
Қьоркъакълыкъ — жёге агъашча.
Адам болгъа итинебиз,
Эрликни андан сюебиз.

1900

Байгъа сен байлыкъ кѣп бердинг,
Жарлыгъа тарлыкъ тежединг.
Аллах, олмуду тюзлюгюнг,—
Биз жарлылагъа берлигинг?

Кючлюге сен кюч къошаса,
Кючсюзню атып къояса.
Аллах, олмуду къадарынг,—
Биз жарлылагъа мадарынг?

Жауунну кѣлге тѣгесе,
Жарлыны жерге кѣмесе.
Аллах, олмуду буйругъунг,—
Ёмюрге этип турлугъунг?

1900

Таш эгурла сабаныбыз,
Қъарангыды адамыбыз,
Баш болгъанды аманыбыз.

Жангыз ийнек — бар малыбыз,
Анга да жокъ мадарыбыз,
Қъыйын болду къадарыбыз.

1900 (?)

Сүймеклик бир заманда жашха, кыызгъа
Болгъан болур насып юлюш, алтын саугъа...
Энди уа къарайма бу дуниягъа,—
Сүйгенле къаладыла сюдге, даугъа.

Энди ол кёп кыйынлыкъ келтиреди,
Тёреге, тукъумгъа жау этдиреди,
Сүйгенлени ахыргъа жетдиреди,
Ёлмей, кетмей, аман бла ёлтюреди.

Насып угъай, байлыкъ тежейле энди.
Бай эсе, сокъур къарт жаш кыызгъа тенгди.
Жарлы кыыз, бек ариу эсе да, кемди,
Насып юлюш ол насыпсыздан кенгди.

1900

Қбатылыкъ этген — акъылсыз,
Жашайыкъ зулму тузакъсыз.
Насып тапсынла улан, къыз,
Сюймеклик жолун къурагъыз!

1900

Темир тюеме, терим бара,
Айтырыма арсар бола,
Дайым болама ауара,
Жюрегим ачыудан тола.

Назму этеме, халкъгъа къарап,
Болмайбыз къууанып, жарып.
Ишлейбиз кече, кюн, талып.
Зауукълукъ жокъ, хайыр алып.

Жокъду жерде бизден жазыкъ,
Тиймейд бизге насып жарыкъ
Сыртыбызгъа тиед къазыкъ,
Жокъмуду бизде къан аллыкъ?

Бийленилле иги жерле,
Халкъныкъы — мадул, таш ёрле.
Нелле бизге тюзлюк сёзле,
Ачдан аралгъан тул кёзле...

Жашауубуз болмай жарыкъ,
Къайда барды бизден жазыкъ?
Амал жокъ, ичибиз жанып,
Бийге туйюлебиз, талып.

Жокъду бизде сауут-саба,
Узалырча бийле таба,
Дауубузну чорт салыргъа,
Душманладан къан алыргъа.

Дуниябызда жокъ кѳууанчлыкъ,
Бизге жетген юлюш — ачлыкъ.
Келмейди бизге насыплыкъ,
Аны берлик эр — таукел чыкъ!

Кѳп бармазла бу зулмула,
Жарылырла кѳан губула,
Оюлурла патчах журтла,
Тирилерле талгѳан бутла.

Тюзлюк жарып, кюнча чыгѳар,
Баз бола, зорлукѳну жыгѳар.
Инжилгенни тюзлюк кѳрюр,
Ёксюзге ол юлюш берир.

1900

Аллай бийле керек бизге

Халкъгъа салмай бугъоу, кишен,
Намысларын тута билген,
Терсни жаулап, тюзге бургъан,—
Аллай бийле керек бизге.

Халкъны онгар жолун излеп,
Алгъа къарап, жолгъа тизген,
Эл жумушун туура сюзген,—
Аллай бийле керек бизге.

Халкъны тизип халал ишге,
Сакъ болуп юмметибизге,
Нюр келтирген бетибизге,—
Аллай бийле керек бизге!

Дуниялыкъгъа хыйсап этген,
Гюнах этмей, сууап этген,
Жалчы жекмей ёлюп кетген,—
Аллай бийле керек бизге.

Къул, ёзден деп айырмагъан,
Мадар излеп, тюз къарагъан,
Орун берген игибизге,—
Аллай бийле керек бизге!

Къаты тутхан динибизни,
Шатык билген тилибизни,
Саз этмеген кюнубюзню,—
Аллай бийле керек бизге!

Ачыкъ сѣз

Жигит боллукъ гиртчи болур,
Аман къатын тилчи болур.
Къуш ёч болады бийикге,
Бетсиз къатын — ётюрюкге.

Аман къатын кѣпге жатар,
Кюню хапар бла батар.
Осал адам сѣзчю болур,
Хуржуну ётюрюкден толур.

Осал къой бек чакъмакъ болур,
Осал адам къоркъакъ болур.
Жаншакъ адам сѣзден тоймаз,
Къоркъакъ халкъына жарамаз.

1901

Мен тейри жарыгъын кёрюрге
Алай термилеме Шыкыда.
Жол ачыкъ деп ууаз берирге,
Уятыргъа халкъны жукъудан.

Тарладан туманла келгенча,
Кенгледен азатлыкъ келирин...
Мен кёкню кенглигин кёргенча,
Халкъ жашау тенглигин кёрююн...

1902

Я-илляхи, асыл кѳушну
Туугъан агъачына кѳондур.
Уясына хата жетмей,
Аны жолун иги болдур!

Я-илляхи, асыл кѳушну
Кѳанатларына кѳарыу бер!
Балаларын сау ёсдюрюп,
Бийик учаргѳа сен жибер!

1902

Арбазыма кьоннган чорбат чыпчыгъы,
Санга къарап турама, юйден чыгъып.
Ач болсанг да, унугъуулукъ кёрмейсе,
Дунияда къул, бий дегенни билмейсе.

1902

Къара чарсда кюн отуна тѣзгенле,
Бай ючюннге этин-бутун эзгенле,
Ачдан, сапдан азып, аралгъан кѣзле,—
Амалым жокъ, тилек этгенден ѳзге.

1902

Жер къармагъан жарлы, жазыкъ адамла,
Кюн кюйдюрген, жел кюйдюрген адамла,
Къуруп жерден зулмучула, аманла,—
Къачан келир сизге азат заманла?

1902

Арабда да шашхынланы кёрдюк биз,
Ала кирик, шашхын болуп келдик биз,

Керти кьулла — дунялыкъдан азатла,—
Жаннет излеп, кюн кёрмеген жазыкъла.

Кьуюлгъанбыз муслиманла жоллагъа,
Эшикдеди юйде кюню болмагъан!

Хаж кылыргъа атлансанг да, мал жыйып,
Къайтып келип, болгъан болсанг да шыйых,
Намазлыкъгъа туююп мангылайынгы,
Аллах бла бир этсенг да жанынгы,—

Бу жашауну тирменлерин къурмасанг,
Адамлагъа къардаш болуп турмасанг,
Барыда бош, кыйынынга сууап аз,
Дефтеринге ыразылыкъ жазылмаз.

1904

Сыгын отпу жылыууна жылынган,
Отха, суугъа, терекге да табынган,
Бу дуня — бузугъу кѣп табындан,—
Болмаз анда тынчлыкъ бла табылгъан.

Къая ранда шорхалары эштилген,
Тѣбенгиси хууан ийис келтирген,
Бу дуня — бизге жалгъан кѣрюннген,—
Болмаз анда тынчлыкъ бла келиннген.

1905

Азатлыкъ деген тѣзер

Ынгкыылап болур боранлы,
 Къатышдырыр болгъанны.
 Бюгер, жыгъар, ууатыр
 Бу неди деп соргъанны.

Суу къутурса — къарыу аз,—
 Адам кючю къарымаз.
 Боран урмай, суу элтмей
 Чириген юй жангырмаз.

Уруш арбасын жегер,
 Халкъ къан тѣгюуден безер.
 Ачлыкъ, къыйынлыкъ жетер,
 Намыс, берекет кетер.

Арсарлыгъым сѣгюлюр,
 Сѣзюм ачы кѣрюнюр,
 Халкъгъа тилеем ъмюр,
 Нетейим, къан тѣгюлюр.

Къазим зулмуну сѣгер,
 Урушха туююл нѣгер,
 Нетейим, аллах чегер,
 Азатлыкъ деген тѣзер.

Къутургъан суу сюзюлюр,
 Терслик, тюзлюк билинир,
 Къууанч арба жегилир,
 Зулму къалмай женгилир.

Къара бугъоу юзюлюр,
Халкъ тюз жолгъа тизилир,
Азатлыкъ жашау келир,
Бизге кѣп умут берир.

1905

Эр эл ючюн атланыр,
Жигитлиги махталыр.
Жашау чыракъ — жан тюйюл,
Жан чыгъар да, бет къалыр.

Къоркъакъ юйде сапланыр,
Сауут алмаз, айтмаз жыр.
Къыйын кюн аллайлагъа
Халкъ бош ышанып къалыр.

1905

Илячин учар бийикге,
Жалау кереги — кийикге.
Къуш талпынады — кёкге,
Адам а — игиликге!

1905

Назмула жазама, темир тюеме,
Экиси да халкъгъа жарарла дейме.
Бир бийден халкъгъа бир балта игиди,
Қязим энди аны иги биледи.

1905

Жазыу, тилек жетерми экен,
Бу кыайгыла кетерми экен,
Былай бушуу берген кюнле
Жаз жауунлай ётерми экен?

1905.

Иги сѣз

Иги сѣзню бичакъ кесмез,
Иги сѣзню боран элтмез.
Иги сѣз отда да кюймез,
Иги сѣзге багъа жетмез.

Иги сѣзсюз жашау неди?
Тузсуз хантха теппе-тенгди!
Иги сѣзню айтхан — эрди!
Акъылы, жүреги кенгди.

Иги сѣз — халкъны кючюдю,
Зулмугъа кебин бичеди.
Ол игилени ишиди,
Осаллагъа къамичиди.

Иги сѣз къоркъгъанны билмейд,
Байгъа мужурача тиед.
Жарлы юйге ёкюлча киред,
Къыйынлыгъа ол онг беред.

Окъ жерине жетип, суууйд,
Суу да бир заманда къуруид,
Иги сѣз сууумаз, къурумаз,
Аны киши тутуп тыймаз.

Иги сѣз — жомакъды, жырды,
Сѣзю барны — кючю барды!
Иги сѣзсюз дуния тарды,
Жюрек, жол да къарангыды.

Иги сѣз — кѣз жарыгъынгды,
Ахлунга айтырыгъынгды.
Жылы отду от жагъангда,
Ол кьоруулайд душманынгдан.

Тоюнг, кьууанчынг — иги сѣз,
Кюнде жубанчынг — иги сѣз.
Кюнде тыянчынг — иги сѣз,
Къамаанг, кьылычынг — иги сѣз.

Иги сѣз — жол нѣгер болад,
Къыйын кюн биргенге барад,
Биз ёлсек, иги сѣз къалад,
Ол сау къалгъанлагъа жарайд.

Кязим сѣзюн бермез сизге,
Зулмуну суйген бетсизле!
Мени сѣзюм — нѣгерд тюзге,
Тыянч факъыргъа, ёксюзге!

1905

Атасыны жашына осуяты

Балам! Зулмулукъну кёре
Кетеме къабыргъа — жерге.
Ким билед, санга тюшсе уа
Зулму жокъ болгъанын кёрге,

Балам! Дунияда артыкълыкъ
Болмагъан кюнлеге жетсенг,
Ол заманда къабырыма
Келип: «Тынч жат!» — деп кычыр сен.

Ким биледи, къара жерден
Ауазынгы эшитирме мен,
Сора ырахат жатарма,
Балам, аны уңутма сен!

1906

Парийим

Парийим, къара парийим,
Керек туйюлд санга кийим.
Ийнакълайса мени, суйюп,
Къыйналмайса тыякъ тийип.

Жанлыдан сакълайса малны,
Аман ниетли адамны
Тюз билесе, мен да аны
Суймейме, бетсиз хайранны.

Мен мудах болсам, кёзюме
Жарсып къарайса, сёзюме
Тынгылайса, сен юйюме
Къарауулса да, суюме.

Кёп кюн нёгер болдунг манга,
Бирге чыдадыкъ къайгъыгъа,
Ийнакълайса мени, суйюп,
Парийим, къара парийим!

Жауларыма юресе сен,
Манга саулукъ тилейсе сен,
Гюрбежиме киресе сен,
Зорчуладан игесе сен.

Мени ючюн къаядан да
Секиресе сен, отдан да
Артха турмазса, жаудан да
Къоркъмазса, тап, ажалдан да.

Мени ючюн кѣп кыйналдың,
Кѣп назмума тынгыладың,
Аланы иги ангыладың
Башсызладан. Нѣгер болдунг.

Бий туююлдю сени иенг,
Назмучуду, сени туюмейд.
Къызгъанмай ашыңгы беред,
Темирчиди, сени суюд.

Тийишлисе сен назмугъа,
Парийим, къара парийим.
Чап терслеге, аманлагъа,
Парийим, къара парийим!

1906

Къар кюн
арбазыбызда къоннган
чыпчыкъчыкъгъа

Жарлы чыпчыкъ, бу къар кюн
Къабышырса арбазда.
Жылы тыгъырыкъ, аш да
Жокъмуд санга дуняда?

Жарлы чыпчыкъ, къыш къыртчин
Сени юшютюп къояр.
Сенлай жарлы бу къар кюн
Къайда жылыныр, тояр?

Бизде да, сени кибик,
Жарлы адам кёп барды.
Жарлы адамлагъа да
Дуня сууукъду, тарды.

Жарлы чыпчыкъ, ма гыржын
Бурхуланы берейим.
Сени аллах палахдан
Сакъласын деп тилейим.

Сен юшюмей, жоюлмай,
Кёк жазгъа саулайын чыкъ,
Қиштик марлап тутмасын,
Сакъ бол сен, жарлы чыпчыкъ.

Къарыусузну жашауу
Къыйынды бу дуняда,—
Душманы кёп болады
Чач тюгюнден башында.

Бу дуняда душманы
Жокъну къайда табарса?
Сакъ болмасанг, керексиз,
Терк жоюлуп къалырса.

Сакъ бол, жарлы чыпчыкъчыкъ,
Жашчыкъла алдамасынла,
Гыржын бурхула атып,
Тузакъгъа салмасынла!

Къар кюнде, сууукъ кюнде,
Жарлы чыпчыкъ, юшюйсе.
Сен, жарлы ёксюзлеча,
Юйсюз, ашсыз жюрюйсе.

1907

Махтанчакъ бий улуна

Бийикден къарайса сен,
Ненге махтанаса сен?
Киши кыйынын ашап,
Келесиз дайым жашап.

Тенг бол деп тилемейме,
Жалынсанг да тенг болмам.
Мен, бир сёзюмю берип,
Сау тукъумунгу алмам!

1907

*Жаралы жугъутур**п о э м а д а н*

Ой, мени жарлы халкъым,
Къыйынлыкъда тураса,
Сен да бир башха болмай,
Жаралы жугъутурса.

Зыгъырлы къолда зыгъыр
Кибик, кѣп къыйынлыгъынг.
Не затха чыдамады
Сени къыйынлы жанынг.

Къурум ожакъларынгдан
Кечеги къар жаугъанча,
Жауад къайгъы юсюнге,
Сени аллах къаргъагъанча.

Жаз жабалакъ таулагъа
Жаугъан кибик, юсюнге
Къара палах жауады,
Кирип келед юйюнге.

Къайгъыларынга жарсый
Жарлы Кязим талгъанды.
Ол башын тау черекге
Атар киби болгъанды.

Жарлы халкъым, бөрюле
Къуууп баргъан жаралы
Жугъутурса. Нетейим,
Ким болур бизни жанлы?

Ким кёрюр сени ызынгдан
Жумулгъан бөрюлени?
Къайгъыларын ким кёрюр
Жарлы таулу эллени?

Сени сюрген бөрюге
Кимни огъу атылыр?
Фитнаны, залимликни
Тили къачан тартылыр?

Бар къыйынлыкъларынгы
Жарлы Кязим кёреди.
Жюреги къандан тола,
Ачы назму этеди.

1907

Аллах да залимле жанлы,
Нетейим халкъгъа, мен жарлы?
Намазым, тилегим жетмейд,
Сёзюм чапракъдан ётмейд.

1908

Қыйынды жашау халыбыз,
Бузулад жүрек қыаныбыз.
Төзерге жетед анғыбыз,
Атмайды насып танғыбыз.

Қючюбюз жокъ, мадар аз,
Қъара таныгъан адам аз.
Азапдан болду бетим саз,
Қелмейди халкъгъа насып жаз.

Къызыны тарыгъыуу

Аллах манга чачны узунун
Берип, насып бермей къойгъанд.
Анам, къара кёзле берип,
Сюймеклигими сыйыргъанд.

Сюйгенимден айырдыла,—
Жюрегиме кирди къама.
Адамла къайгъырмайдыла,
Къаялагъа тарыгъама!

1908

Адамды бизни атыбыз

Айтама, кѣулакѣ салыгъыз,
Хатадан кери кѣалыгъыз,
Сѣзюмю эсге алыгъыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Бийикдиле тауларыбыз,
Бек кѣпдюле жауларыбыз,
Эшитилселе дауларыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Жерибиз аз, кѣп ташыбыз,
Такъырды бизни ашыбыз,
Дагъы ёчюлмейд отубуз,—
Адамды бизни атыбыз.

Азды жерибиз, малыбыз,
Жетмейди адам саныбыз,
Дагъы тѣзеди жаныбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Юркген сюрюулей халкѣыбыз,
Жокѣду онгубуз, хатыбыз.
Толмайды кѣп муратыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Зулмугѣа жетмей кѣарыбыз,
Кѣайнайды кѣызыл кѣаныбыз,
Да бюкмез палах — кѣанлыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Қъарангыды ёз халкъыбыз,
Бирликди тутхан антыбыз,
Келгеннге барды хантыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Бек кёпдю иги затыбыз,
Азлыкъда чомартыбыз,
Кетмесин бу къууатыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Алгъа барайыкъ сурап ыз,
Кёп къыйналса да жаныбыз,
Толур бир кюн муратыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

1908

Элибизге туман кирип келеди,
Буруулагъа, халжарлагъа киреди.
Азаплыкъ да алай келеди бизге,
Сормай-ормай киреди юйюбюзге.

1908

Жарасы болмай жүреги күймез,
Тыякъ тиймеген зулмуну билмез.

Къан жараладан, тыякъдан бездик,
Аллах, кѣресе, барына тѣздюк.

Аллах, кѣресе, барына тѣздюк,
Барына тѣздюк, къайдады тюзлюк?

Огъесе анга къарымай кючюнг,
Бизге шо къыйынлыкъламы сюздюнг?

1909

Бёрюле чапхан сюрюуча,
Жашайбыз биз, кьоркъя, юрке,
Башха болмайын ушайбыз
Иесиз кьалгъан сюрюуге!

1910

Узакъ къалып тауларыбыз,
Къыйын болду сафарыбыз,
Арыдыла санларыбыз,
Аз къалдыла сауларыбыз.

Былай болду къадарыбыз,
Неди анга мадарыбыз?
Ийман излеп ажашханбыз,
Эшитилirmi хапарыбыз?

Жерим артыкълыкъдан, зулмудан толуп,
Кючлю кючсюзю жекгенин кёреме.
Жарлы халкъыма бир онглукъ келсин деп,
Аллахдан, адамдан да тилейме!

1910

Бу дуняда ким бай болуп, менсинмеди?
Жашау излеп, кюрешледе ким кюймеди?
Жалангачлыкъ, ачлыкъ, бушуу ким кёрмеди?
Бир тау кьоймай, бийигине ким ёрледи?

Къайсы факъыр артмакъларын унутду?
Къайсы залим бар душманын кьурутду?
Аны ючюн а барабыз биз кьуюла,
Алай татлыд ахырзаман дуня.

1910

Дуня деген алай кыйын тик жолду,
Ол жолда азаплыкъ ким сынамагъанд?
Дуня деген алай ачы тенгизди,—
Анда кимни кемелери батмагъанд?

Ачы дуня тенгизинде барабыз,
Кемебиз къачан батарын билмейин.
Атдан кетгенде да алай кетебиз,
Билекликлени биз къолдан иймейин.

Дуня, сен не ачы тенгиз эсенг да,
Ата юйюбюзсе сен барыбызны.
Не этейик,— куртла кёп жабадыла
Сенде баргъан кыйын жолларыбызны.

1910, Багдад.

Бийик тауланы башында
Къар да эрир, кюннге тѣзмез.
Алай мени жүрек къайгъым,
Ол къарлача, эрип кетмез.

Жоюлгъан жугъутур къаны
Думп болур, жутулур жерге.
Мени къайгъымы жер жутмаз,
Жел алып да кетмез тюзге.

1910, Стамбул.

Озгъан жауунну жамычы
Бла къуууп бош кюрешеме,—
Сен озгъан жаш кюнлеринги
Базарда табарма деме.

Дунияда жокъ аллай базар,
Аны бир саудюгер сатмаз.
Къарындашынг тапмаз излеп,
Ананг жангыдан бералмаз.

1910, Стамбул.

Жаным къанатлы мени,
Учар да кетер кери.
Тёммегим жерге кирип,
Таныр къарангы кёрню.

Мени ол жер кесине
Къошар, топуракъ этер.
Кёп зат келир эсеме,
Соруучуларым жетер.

Аллах сёзюмю эшитир,
Халыма хукму этер,—
Ол бир жарлы жанед деп,
Гюнахларымы кечер.

Къыйыным, жарыкъ болуп,
Кирир тар къабырыма.
Айтхан эсем иги сёз,
Жарар жарлы жаныма.

Этген игиликлерим
Себеп болуп жаныма,
Жаннетни эшиклерин
Ачхан болсала манга —

Анда да мен бу жерни
Жараларын кёрлюкча,
Алай кюед жүрегим,—
Мен жангыдан ёллюкча.

Халкъ насыбы къайдагъысын билсемед,
Мен, бутларымы ат этип, жетерем.
Арабызда къан ырхыла барса да,
Жюрегими къайыкъ этип ётерем!

1910, Мекка.

Бу дуняда къууанч азды, ачыу — кёп,
Къууанчха жолну кёралмадым излеп.
Бушуу жүрегими элекча этди,—
Къазим къайгыла бла кёп кюрешди.

Араблыны кёзлери да, таулуну
Кёзлерича, бушуудан топ-толуду.
Хар жерде бушуу кёплюгюн кёреме,
Хар факъыргъа саламымы береме.

1910, Мекка.

Кеме бла тенгизледен да ётдюм,
Тюркню, Арабны халкъларын да кёрдюм,
Хар къайда да жарлы жарлыча жашайд,
Къарыулу къарыусузну этин ашайд.

1910, Стамбул.

Уугъа барсын, айлансын къазауатда,
Сермешсин жери ючюн жаннган отда,
Тау башына бийик чыгъып, ажашсын,
Суу туюбуне суу ташынлай да батсын,

Къыйын ишден арып келип, жукъласын,
Палах жетип, эшиклерин да къакъсын,
Барында да бир нөгери адамны,—
Таукеллиги — алдамазлыкъ къадары.

1910

Къонгур таш, къаядан тюшюп,
Ташлы терен къолда жатад.
Энди кеси къаясына
Къайытыр амалы къалмад.

Аллах! Мени таш окъун эт,
Алай туугъан от жагъама
Къайытармагъанлай къойма,
Къайытар сен тауларыма.

1910, Дамаск.

Бешик жыр

Эл аллы таулагъа
Ай тийгенди, балам.
Таула да жукълайла,
Жукъла энди, балам.

Бузоу, гылыучукъ да
Жукълап къалгъандыла.
Дуния жарыгъымса,
Тынч жукълачы, балам.

Тауукъ балачыкъла
Жукълап къалгъандыла.
Жиляма, кёз гинжим,
Жукъла, ариу балам.

Уллу болуп, бизни
Сен къууандырырса.
Жукъла, кёз жарыгъым,
Сен киши болурса.

Жат, акъ къозучугъум,
Жарсыма, тынч жукъла.
Дайым кенг болсунла
Сенден кыйынлыкъла.

Жашауунг, ана сют
Кибик, татлы болсун,
Сени суймегенни
Ана сютю урсун!

Чабакъгъа тенгиз кенгд —
Дуня санга алай
Кенг болсун, ийнагъым,
Жукълачы, жилимай.

Жукъла, татлы балам,
Мен къорунг болайым.
Ачыуунгу кёрмей,
Къууана турайым!

1910. Мекка.

*Кязимни Арабстандан
юйге жазгъан къагъытындан*

Мен кѣп салам айтама,
Бызынгыда эки элге,
Хата-къайгъы сынамай
Турсун журтум мен келге.

Дагъы салам айтама
Мени суйген анама.
Мени тутхан ишими
Башха ишге санама.

Дагъы салам айтама
Муслий бла Хурагъа,
Манга къайгъы этмегиз,—
Сау-саламат турама.

Китаплагъа устады
Ез халалым Къанитат.
Кюнден бир сѣз окъусун
Уллу къызым Хадижат.

Окъуй-окъуй турсунла
Айшат бла Хафисат.
Жокъду жерни юсюнде
Окъуудан сейирлик зат.

Муссаны кьатлап, Тур таууна чыкьдым,
Файгьамбардан изми излеп, талчыкьдым.
Тобукъланып, кьол жайып, тилек этдим,
Изми жокь, мухажир азабын чекдим.

Турдан кьарадым, Иличи башындан
Элге кьараучумча эрттен чагьында.
Кёрдюм: адамла палах тузагьында,
Аллахны жууугьунда, узагьында.

Кёреме: кёпдю бахча, ашлыкь сабан,
Жокь кьуллагьа белни тюзетир заман,
Тохтагьаннга бай кётюреди табан,
Жарлыны сабийи ач, юсю — жалан.

Жер иеси — жут, тебинеди кёзге,
Амал жокьду жарлыгьа ишлемезге,
Мангылайгьа жазылгьанын кёрмезге,
Ишлей-ишлей, аман бла ёлмезге!

Араб жерин кьыдырып, аны кёрдюм,
Тур таууна кёп кьарап, сейирсиндим:
Жер кьайда да не ариу эди дедим,
Аллах, сен барын адам ючюн бердинг.

Да сора былай кыйынлы некди ол?
Кёзю — сокъур, кёлю — такъыр некди ол?
Туууп, жашап, былай факъыр некди ол?
Юйсюзледен, факъырладан толуд жол.

Аны кёре, жүрек жауум бошалды,
Аллах бла узакъ болду ушагъым.
Къарыусузгъа инжиуде жокъ къошагъым,—
Жел кюйдюрген кьюу агъачха ушадым.

1910

*Кязимни Арабстанда
Локъман хажиге этген
осуяты*

Локъман хажиге, сен эслисе, сабырса,
Мен ёлсем да, таулагъа сау барырса.
Жамауатха ачы къуугъун салырса,
Разы эдим, разылыкъ да алырса.

Кюйюп-бешип чыкъдым тангнга, амалсыз,
Ёлюр ауруу тийдимекен замансыз?
Алтау эдик хакъ жолуна чыкъгъанла,
Аллахны измисине ашыкъгъанла.

Тёртюбюзге ийгенди келечисин,
Атландым анга, баям, энди кесим.
Къызыу тийди аман ауруу саныма,
Сакъат эдим, къоркъуу тюшдю жаныма.

Жарлы Кязим ёлдю дерсе узакъда,
Мени жарлы юйдегими къучакълап.
Сафарыбыз къыйын болду, нетейик,
Бу дуниядан ийман бла кетейик.

Жерибизге эсен жетип болалсанг,
От жагъангда сыгын отха къарасанг,
Локъман хажиге, кёп шукурла этерсе,
Жаннет юйю — туугъан жерибиз, дерсе.

Хапар бла сен Бызынгыгъа барырса,
Кече мени жарлы юйюмде къалырса.
Шыкъыда юч кюн дууа алдырса,
Ташларындан тансыгъымы алырса.

Ёлюгюм киши жеринде къаллыгъын
 Билеме. Ол таууш эрттеден келед.
 Жокъ бу дуняда берлигим, аллыгъым,
 Сен, хажи, жарсыуларыма суал эт.

Ала басдыла жүрегими эзе,
 Кёп болдула Шыкыны ташларыча.
 Мында да жатарма жарсыудан безе,
 Палах кёп, жараларым ашланырча.

Мында мени адет бла асырарса,
 Бар керегими да сен мажарырса.
 Сора жерибизге эсен барырса,
 Инши-аллах, халкынг бла къалырса.

Биз кёп да насыплыбыз тауда дерсе,
 Къум тюзде кюйгенлени эскерирсе.
 Юйсюз, жерсиз тентеклеге кюерсе,
 Анда жарлы халкынга эс берирсе.

Азатлыкъ жокъ бир жерде, аны жолу
 Кесилгенди. Энди биз билдик толу.
 Тюзлюк сатылгъанды, Локъман, хар къайда,
 Табынуудан, тилекден жокъду файда.

Кюн чыгъады анда да, батады, де,
 Бай тахтада, жибекде жатады, де.
 Жарлы эсе, аны тангы — танг туююл,
 Жилий-улуй, аман бла атады, де.

«Ишлегенни кёлю жарыкъ»,— деген Кязим
 Ишлегенни кыйынлыгъын кёрдю, де.
 Къызгъан юзмез толтургъанда кёзлерин
 Къарыусузгъа тилек эте, ёлдю, де.

Къарыусузну душманы кѣп, досу аз,
Аллах да унутханды аны, дерсе.
Ач кишини аят, зикир тойдурмаз,
Дин къардашым, халкъгъа себеп излерсе.

Мен жатарма киши жеринде узакъ,
Къабырымы сакъ жауунла жууарла.
Саула, сиз халкъыбызгъа болугъуз сакъ,
Азатлыкъны ёкюллери тууарла.

1910

Багдадха да, Стамбулгъа да бардым,
Мекканы Қааба ташына баш урдум.
Алай къайытханда жарлы жериме,
Анама жангыдан туугъанча болдум.

1910

Арабда, Тюркде да айланып келдим.
Энтда Бызынгыны тауларын кёрдюм.
Манга хычыуунду барындан эсе
Жарлы элими кыйы от ийиси.

1910

Дин къарындашлабыз биз

Къуранны алабыз къолубузгъа,
Аллах деп, чыгъабыз жолубузгъа,
Къарайбыз онгубузгъа, солубузгъа,—
Дин къарындашлабыз биз.

Уллу аллах бир кюн жаратханды
Жанланы, тиллени танытханды,
Билебиз, къуранда жазылгъанды,—
Дин къарындашлабыз биз.

Хакъ, жанны бары бир кюн туугъанды,
Бир жазуу, бир ёмюр салыннганды,
Шукур, мажюсюлюк къалыннганды,—
Дин къарындашлабыз биз.

Чанкала, чагъарла деп кюрешмейик,
Игиге, аманнга юлешмейик,
Тюз болуп, бир бирге илешейик,—
Дин къарындашлабыз биз.

Тиллени, халкъланы айырмайыкъ,
Къарыусузгъа жалкъа къайырмайыкъ,
Тюз болайыкъ, жарлыгъа къайгъырайыкъ,—
Дин къарындашлабыз биз.

Кевсер суулай болсун ниетибиз,¹
Ачыкъ болсун дуниягъа бетибиз,
Онг тапсын, тюзелсин миллетибиз,—
Дин къарындашлабыз биз.

Алам тилин Сулайманча билейик,
Ырысхы — бош, огъурлулукъ тилейик.
Дунияны кезиулюгюн билейик,—
Дин къарындашлабыз биз.

Ёксюзлеге къарыу, къанат берейик,
Юйсюзлени хатерлерин кёрейик.
Ассы болмай, даулет бла ёлейик,—
Дин къарындашлабыз биз.

Жарлы халкъым, кѣп китапла окъудум,
Андан санга хайыр чыгъар деп турдум.
Қязим окъуйду, жазад, эринмейди,
Алай насып къайдагъысын билмейди.

1911

Хар элни да кьой союу башха,
Хар эл кесича кьреди кюнюн.
Анда жокьду ётюрюк не тасха,—
Айырады терслигин, тюзлюгюн.

Алай патчах дау айтады бизге,
Къайгьы бла киреди элибизге.
Ол бюсюремейд адетибизге,
Бийикден къарайды кесибизге.

1911

Къарыусузгъа хайырым тийсин деп,
Эски гюрбежимде темир тюеме.
Халкъыма жетген азаплыкъны кёрюп,
Гюрбежимдеги кёмюрча кюеме!

1911

Сёзюм къяягъа садакъ окъ
Тийгенчады. Амалым жокъ.
Алай зулмугъа баш урмам,
Налат бергеними къоймам.

Жашлыкъ, сен садакъ окъ эдинг,
Мен сени жибердим атып.
Қъайсы сырт артына аудунг,
Не къаягъа тийдинг барыл?

Жашлыкъ, бек ушаенг жазгъы
Жумарукъну бойнуна сен.
Не уа ол кесим ёлтюрген
Қийик болурму эдинг сен?

1911

Бу жалгъанчы дуня
Бизге мюлкге берилмез.
Жашасакъ да минг жылны
Кёзюбюзге кёрюнмез.

Айырылыу жетер бизге,
Ахыр салыр ишибизге,
Сора турмаз онгубузну,
Кёмюп кьояр отубузну.

Тюйюлбюз биз ёмюрлюк,
Дунияны артын кёрлюк,
Къыямадан къайтып келлик,
Аны билсин хар бир ёллюк.

(?)

Къачханнга — къач, къутул деген аллах,
 Къуугъаннга — къуу, жет, кѐм деген аллах,
 Къачханны, къуугъанны да биргесине
 Узакъгъа, кенгиге да жетген аллах,

Мени биргеме намаз къыласа,
 Кѐзюме, къашыма къарап тураса,
 Мен кѐрмейме, сен туурадаса,
 Ийнегими саусам — къууанаса.

Тик арбазыма къарангы тюшсе,
 Сени къачынг — кюн жарыкъды бизге,
 Шош къарайса къыйынлы жерибизге,
 Сен бюсюремейсе хатерибизге.

Акъ къаяла башындан жол сала,
 Жауун булутла къаралып чыкъсала,
 Элия отла жашнап чакъсала,
 Иебиз санга жалынчакъ салам.

Билебиз сени барлыгъынгы,
 Кѐребиз кючюнгю, жарыгъынгы,
 Аны ючюн айтабыз тарыгъуубузну,
 Кетмеген, азаймагъан жарсыуубузну.

Зинданда жесирни таукеллиги,
 Шашхан къулну умуту, къайтышыуу,
 Сау адамны тилеги, ашы, сууу,
 Аллах, жокъду бизге ашыгъуунг!

Барына кёл берирге жарагъан,
Къаяладан, сууладан къарагъан,
Аллах, къайгъырмадынг шо бир кере,
Къазим жилягъанда терсликни кёре.

Зинданга тюшдюнг, ийман нёгерим,
Хан къаласына, кёкге ёрлединг,
Аллах, барына кёзлеринг жютю,—
Жерде зулмуну бир нек кёрмединг?

Санга тарыгъа, жалбара къарыйбыз,
Себеплик жокъ, тарыкыгъандан арыйбыз,
Аллах, энди ахырыбызгъа гыяндыкъ,
Жокъмуд сенден, жокъмуд бизге тыянчыкъ?

Патчах аскер кирип келди,—
Элни тутуп эки бѣлдю,
Билимли халкъ ачдан ёлдю,
Билимсизни сыйлы кѣрдю.

Кетерилди алгъын чекле,
Къурудула сют эмчекле,
Къыйналалла бу жүрекле,—
Унутулмаз эски дертле.

1911

Сакъат санларымы ат этип изледим,
Насып къайдагъысын билсемед дедим.
Бир жерде да тюзлюк хукму кёрмедим,
Кёп жюрюдюм, къайгъы болду нёгерим.

«Жарлы кёлю — жалан», — дегенни билдим,
Жан аурумакъ, туз-дам алада кёрдюм.
Шаркъны танып, алтын къалагъа кирдим, —
Хар къайда да керти сёзню изледим.

Бу жерни азаплары сынжыр болуп,
Тагъылдыла бу сакъат санларыма.
Аллахдан тилек этип, жайсам кёкге,
Къан тамды къуран тутхан къолларыма.

Аманлыкъ ким этсе да, табар жаза
Дейдиле хадиследе. Къайда? Къайда?
Кёрмейбиз аманлыкъчы жаза табып,
Жарлыла къоркъадыла аллахдан да!

Тюз адамла жашайбыз умут этип,
Жыгъылгъанны къобарабыз къол берип.
Зулмучу да кетеди жерге кёмюп...
Бир аллах турады барын кёрюп...

*Огъары Чегемде
Акъболатланы Жакону юйюрюн
ырхы басханда этилген жыр*

Чегем элни башындан
Кезиусюз буз жаугъанды.
Таш-топуракъ къалмайын
Жаколагъа аугъанды.

Къоншу элле келелле,
Юйюгюзню чачаргъа.
Жако къарыу тапмайды
Къызларын алып къачаргъа.

Чегем бойну къалмайын
Акъ ырхыдан толгъанды.
Он эки жан бир кюннге
Шеит ёлюк болгъанды.

Шеитлени башлары
Сабыр хажы — Малкъарукъ.
Шеитлеге бер, аллах,
Къыямат кюн бет жарыкъ.

Ташла кибик келелле,
Кёкню кюйсюз бузлары.
Ырхы тюбюнде къалдыла,
Жакону ариу къызлары.

Жазыуу кёкде жазылгъан
Жарлы Аминат — кёз гинжим,
Зарауатха тёзалмай,
Атангдан аман инжилдим.

Къууанч кюнюнгу сакълагъан
Ананг бир аман жилийды.
Нетейик, тейри чамланса,
Кюйю, палахы былайды.

Жамилат бла Кемилат,
Чачларын тёртден эшелле.
Суу тубюнден чыгъарып,
Тюймелерин хар ким тешелле.

Жарлы Жако, сен кёрдюнг
Чегем тарыны кюйсюзюн.
Юч кызынга жапдыла
Аминатны берне кюйюзюн.

Ташла ичинде кёрюнед
Дауутну чепкен кёлеги...
Шафауат жолуна кетди
Аллахны сыйлы мёлеги.

Лячин бала Сюлемен,
Къанаты къатмай жоюлгъан,
Жакоча жазыкъ ким болур,—
Юйю юсюне оюлгъан!

Жарлы эгечинг Атин да
Санга кычыра, батады.
Терек кибик кыызчыгъы
Къатында ёлюп жатады.

Жарлы Жако, тынчай сен,—
Сабийлей чалгъы тишеген!
Ырхыгъа къарыу этмединг,
Аллахдан себеп излеген.

Холам тарына, Басханнга
Қзуугъун атлыла кетдиле.
Чегемни жарлы халкъына
Бу къара кюнле жетдиле.

Сени жауунг къарагъyed,
Чегем бойнунда болгъаннга.
Жакону хапарын айтыгъыз
Қыйынлыкъны соргъаннга.

1912

Биз — бу дунияны кѳонакѳлары

Олтурама ауур ишимден талып,
Биргеме тыягъым, кѳаламым кѳалып,
Айтама жюрегим отча жанып:
Биз — бу дунияны кѳонакѳлары!

Жашайбыз мал кютюп, чалгъы чалып,
Окѳуйбуз, жукѳ билмей, кѳара танып,
Тилек этебиз кѳкге аралып,—
Биз — бу дунияны кѳонакѳлары!

Кѳарайбыз жерге, суугѳа кѳууанып,
Кѳатдырабыз оракѳ, чалгъы, сугѳарып,
Тапханыбыз бир тон, эки чарыкѳ,—
Биз — бу дунияны кѳонакѳлары!

Кѳеп этебиз бийикде журтланы,
Жыябыз байлыкѳланы жутланып,
Болмайбыз тюзлюкню, динни танып,—
Биз — бу дунияны кѳонакѳлары!

Кѳыйналабыз кѳул, ѳзден саналып,
Тыякѳ да кѳтюребиз, кѳаралып,
Кѳара дерт жетдиребиз, кѳан алып,—
Биз — бу дунияны кѳонакѳлары!

Кѳыз беребиз, сормай, кѳалын алып,
Ол жазыкѳ жиляса, жанын алып,
Азапха салабыз, гюнахха кѳалып,—
Биз — бу дунияны кѳонакѳлары!

Къууанабыз отларыбыз жанып,
Жашларыбыз, кызыбыз махталып,
Билебиз не болгъанын бет жарыкъ,—
Биз — бу дуняны къонакълары!

Кюрешебиз кюннге кюйюп, талып,
Ох демей бир кюнню, солуу алып,
Дагъы кетмейбиз жашаудан къанып,—
Биз — бу дуняны къонакълары!

1912

«Юйюм деген, юйю тенгли таш кётюрюр»,—
Дейбиз тауда, таукел таудан ётдюрюр.
Къайсы жарлы таш кётюрмей кечинир,—
Жол къыдырып, барын кёрюп келеме.

Таш туюелле Шыкъыда да, керилип,
Мадаралла, ёгюз кемге жегилип,
Бир келмеди талгъан белге женгиллик, —
Хар къайда да юйсюзлени кёреме.

1912, Шыкъы.

Тюзлюк

Оюлмаз къала дуняда
Тюзлюкдю, кючлю жокъ андан.
Тюзлюк ажашмаз туманда,
Ол ёлмез, кетип къаядан.

Махтанмагъыз бай да, бий да,
Бизнича, инсансыз сиз да.
Къалмабыз биз бирибиз да,
Неди байлыкъ, мюлк да, юй да?

Тюзлюк а ёлмез, чиримез,
Аны бир къылыч да кесмез,
Залим аты малтап кетмез,
Жюрегинден къама ётмез.

Ол кёп залим бойнун бургъанд,
Ол патчахладан къутулгъанд,
Зинданладан учуп чыкыгъанд,
Темир бугъоу жоялмагъанд.

Муну айтхан акъсакъ Кязим,
Келгинчиннге манга ёлюм,
Къысылгъынчы эки кёзюм,—
Тюзлюкге къулд мени сёзюм!

Жауур эшекге

«Эшекни кючю халал,
Сютю харам»,— дейдиле.
Сен жарлыны жегелле,
Сора тутуп тюелле.

Сенсиз да болмайдыла,
Журтубузда таулула,
Аманнга «Эшек кибик»,—
Деп кьоядыла ала.

Туякъларынг тиймеген
Таш болмаз бу жоллада,
Сен бармагъан жол болмаз
Бу тарлада, кьоллада.

Жарлы эшек, жауур эшек,
Иенг не аман эди!
Жауур этмейин жексе,
Юйюмю кьуругъан эди!

Эки кьулагъынг салпы,
Мудах болуп тураса,
Кёп артыкълыкъ сынагъан
Сен да бир жарлы жанса.

Назмум жауурунгу сау
Эталмазын билеме,
Алай санга къайгъырып,
Чыдаялмай этеме.

Тил билмейсе, жарлы сен,
Назмуму ангыларча.
Мени къайгъырыу сѣзюм
Санга асыу болурча.

1912

Мараучуну анасыны жыры

Балам, жугьутур уугъа чыгъаса,
Жюрегим къайгъыдан толад.
Чынгылла тумандан толудула,
Тауда къар бугъей кѣп болад.

Балам, уллу къар жауады тауда,
Анангы жюреги жанад.
Къыш къаяла учхалауукъдула,
Чынгыл башында жол да тард!

Балам, бу къар кюн уугъа кетесе,
Жарлыд мараучу анасы.
Къанлы жауубуз барлыкъ жолунгда
Билей болурму къамасын?

Балам, апсаты эшитсин анангы
Жарсыуун бла тилегин!
Ол санга иги кѣзден къарасын,
Сенсе да жангыз билегим.

Балам, бюгюн таула къаштюдюле,
Къар жауады бир эринмей.
Мен бу дуниядан алай кетейим,
Сени ачыуунгу кѣрмей!

Ёмюрлюк чарыкъла этип,
Биз насыплы кийсек эди;
Биз къанатлы атны табып,
Насыпха жетдирсе эди!

Ёмюрлюк чарыкъла этер
Кибик тери къайдан чыгъар?
Насыпха элтир къанатлы
Атны да бизге ким табар?

1912

Тик тауладан суула эншге кетелле.
Қыш кыямасы, сууугъу — ётелле.
Алай кетмейди халкъымы къайгъысы,
Сау болмайын турад жүрек жарасы.

1912

Бюгюн Суююнш улу жарлы Ахматны
Мужура бла уруп, башын жаргъанды.
Мени жүрегиме да ол мужура
Ёмюрге сау болмаз жара салгъанды.

1912

Азраил агъач атха жер салса,
Минерме кишиге бермей тасха,
Эл жыйылыр ахыр жаназыма,
Ол хакъды, амал жокъ унамазгъа.

Шош барырма жюк болуп бир азгъа
Барыучу жолумда тюш намазгъа,
Кёзлерими кёр къарангысы жумар,
Кирирме Шыкыгъа къарамазгъа.

Тергемедим ашымы кёбюн, азын,
Кётюрдюм жашау жюгюн, этмей жагъын,
Ёлдюм деп къоркъмам, биле дуняны,
Хаухлугъун, кезиулюгюн, азатлыгъын.

Билдим уллу аллахны бирлигин,
Жерни башын кёрген, тюбюн кёрлюгюн,
Жашадым, къадар берди берлигин,—
Сёзюм къалыр, басылыр кёрюгюм.

Игилик болуп этген муратым,
Жюрюген эселе эки атым,
Жарарла кёп садакъам, секатым,
Тынч этер аллах кыйын сиратын.

Хар зулмучу таш болуп, башыбызгъа
Тиеди, хурмет этмей къачыбызгъа,
Нетейик саусузлагъа, ачыбызгъа?
Къыйын кюн киши келмейд къатыбызгъа.

Патчах да къарамайды дауубузгъа,
Тюзлюк иймей, аскер иед тауубузгъа.
Себеп жокъ сауубузгъа, шауубузгъа,
Аллах, жазыкъсынмайса жашауубузгъа!

1913

Нетейим?

Кюнле ётелле, нетейим?
Терк кетелле, нетейим?
Къартлыкъ келед, нетейим?
Къайры къачып кетейим?

Къачып тау башына чыкъ,
Тенгиз туюне кир, букъ —
Жокъ къартлыкъдан къутулуу,
Жокъ аны артха буруу.

Ишле, Кязим, ишле сен,
Керексиз кючсюнме сен,
Назмуларынгы тиз сен,
Алай этсенг, бек тюзсе!

Ишле, Кязим, кёлсюзлюк
Этмей, жибермей терслик.
Темиринги туюгюн сен,
Назмуларынгы тизгин сен.

1913

Къыйынлыкъ, жауун болуп, кёкден жауад,
Къар болуп, юй башларыбызны жабад.
Аллах, аллах! Кёрмеймисе тауланы? —
Башларын къайгъы чал этгенд аланы.

1913

Къыйындыла жоллары жерибизни,—
Насып ажашханды, табалмайд бизни.
Къурурукъ палах бир нек ажашмайды?
Элибизни тапмай бир нек къалмайды?

1913

Палах тау тарлада жолну тынч табад,
Ажашмагъанлай, бизге келип къалад.
Насып къайда ажашып къалгъан болур?
Не кыйын, узакъ эди бизге жолу!

1913

*Суу бойнунда жангыз
талчыкѳгѳа айтылгѳан
назму*

Суу бойнунда ариу чакѳдынѳ,
Сен Кязимни кѳууандырдынѳ,
Кишиуларынѳ жумушакѳла,
Кѳзню жапсаралла ала.

Сен былайгѳа кѳайдан келдинѳ,
Жангызлайын кѳалай ѳсдюнѳ?
Кѳыш кѳабышмай кѳалай турдунѳ,
Борандан кѳалай кѳутулдунѳ?

Жокѳ эгечинѳ, кѳарындашынѳ,
Жокѳ не жууугѳунѳ, не хоншунѳ,
Ананѳ, атанѳ жокѳ кѳатынѳда,
Кѳалай ѳсдюнѳ суу бойнунда?

Мен сени сындырмам, кесем,
Кишиуларынѳ да эзем.
Мен аллайладан тѳююлме,
Сен, менден кѳоркѳуп, ийилме!

Алынѳда мен ийилейим,
Санга мен хурмет берейим,
Жарлы жерими ийнагѳы,
Тураса сен, чиммакѳ чагѳып!

Сенлай назикни кесерге,
Башына аман кюн берге
Сѳюйгенле аз тѳююлдѳюле,—
Жюреклери кѳюйсюздѳюле!

Сени ала кѣрмесинле,
Эчкиле кемирмесинле,
Кюйсюз желле бюкмесинле,
Кюйсюз къолла кесмесинле!

Биз жашагъан дуня кюйсюзд,
Кѣп жан жоюлад кезиусюз!
Сакъ бол, тау суу бойнунда тал,
Ёс, чакъ, къууан! Хайда, сау къал!

1913

Сакъ жауунла гюрюлдешип жетелле,
Орамланы кирин жуууп кетелле.
Не этсинле таудан келген жауунла,—
Халкъны къайгъысын жууалмайла ала!

1914

Боранла уралла, къарла жауалла,
Таула барына да чыдап туралла.
Къыйынлы халкъым, сен да алай чыда
Барына да, къыйынлыкъ кѣп дуняда!

1914

Къыйынлыкъгъа, зорлукъгъа чамлана,
Жашайбыз, жюрегибиз отда жана.
Ишлеп, къол къыйыныбызны ашарбыз,
Иги умутну юзмейин жашарбыз.

1914

1914 жыл

Дуния кѳан урушха киргенд,
Тынчлыкѳны атасы ёлгенд,
Патчахха аман кюн келгенд,
Халкѳны халкѳгѳа душман этгенд.

Жашла урушха баралла,
Анала жашсыз кѳалалла.
Халкѳгѳа налог кѳп салалла,
Жюрекле ачудан жаналла.

Кѳалмагѳанд дунияда тынчлыкѳ,
Кѳалмагѳанд бизде кѳууанчлыкѳ,
Жетгенд бизге жаланигачлыкѳ,
Келир деп кѳоркѳама ачлыкѳ!

Дуниягѳа келгенд кѳара кюн,
Кѳп бушуу берген — кѳара кюн,
Сыйыт этдирген — кѳара кюн,
Жерни кюйдюрген — кѳара кюн.

Биз барын да кѳтюрюрбюз,
Ёлгенлеге да тѳзербиз.
Урушха налат берирбиз,
Ачылыр бизни кюнюбюз.

Қязим, ачы сёзню кёп айтханса сен,
Кёп чамланганса, кёп жарсыгъанса сен,
Бёрюден толу жерде ачы сёзсюз
Қъалай чыдайыкъ, къалай жашайыкъ биз?!

1914

Тарыгъаса, жарлы Қязим,
Бёрю улуууду сёзюнг.
Тураса зорлукъгъа тёзюп,
Жашдан тола эки кёзюнг.

1914

Патчах аскер жыяды, жарлыланы
 Айырып жерлеринден, журтларындан.
 Кёп этеди бу жерде палахланы,
 Къайтмайды къара зулму тутханындан.

Бир халкъ тойдуралмады патчахланы,—
 Тоноу акъыл келген болса башына.
 Амал жокъ жибермезге балаланы,—
 Къайсы жарлы жилямады жашына.

Къан урушха энтда аскер жыяды,
 Жарлы Кязим, аны тыяр кючюнг жокъ.
 Дып этдирмей, аман таргъа тыяды,—
 Бу тауладан аны къууар итинг жокъ.

Патчах демеди кесине файгъамбар,
 Да ол да этгенди къан урушланы.
 Гяуур патчахха не дегин, не дауунг бар,—
 Къан тегюу баш усталыгъыды аны!

1914

Кёзлерим кёреди чарс,
Кёп кыйыным болду тас.

Къыдырдым бу жер жюзюн,
Кёрмедим жолну тюзюн.

Къурман этдим, хаж къылдым,
Аллахдан тилеп турдум...

Насып жокъ манга хакъгъа,
Болмадым себеп халкъгъа.

1914

Меккада эштдим ууаз —
Таурух бошуна туумаз:
Хаж кылып, тюз жашагъан
Кёкден эштеди ауаз;

Къурандан алмай кёзюн,
Башхагъа бурмай эсин,
Жашагъан эштеди хакъ
Уллу аллахны сёзюн.

Хаж кыылдым, жол кыдырдым,
Къуранны окъуп турдум,
Аны сыйлы ауазын
Мен да эштирик сундум.

Даулет, ийман тиледим,
Халкъгъа себеплик дедим,
Алай аллахны сёзюн
Бу дунияда эштмедим.

Ёлюп, жаннет эшиги
Манга ачылгъан болса,
Аллах, измисин берип,
Не тилейсе деп сорса,—

Андан не файда болур
Мени жарлы халкъыма?
Тюзлюк жолун айталмам
Къайтып келип артыма.

Адамгъа изми берсенг,
Бу дуняда болсун токъ!
Ол дуняда себепден
Бу дунягъа файда жокъ.

1914

Кириуют

Кириуютден келдим акъсай,
Бек осал иш болду, айхай!
Жашайбыз биз алдатханлай,
Къармалабыз амал тапмай.

Жер тарлыгъы этип хайран,
Болгъанбыз таза хайыуан.
Кириуютде чыкъгъан шаудан
Жетмеймиди жаны саугъа?!

Бийле бизни булжуталла,
Чабар ишден кенг туталла.
Сибирь бла къоркъуталла,
Алай бла бек уталла.

Халкъны бирге юскюрелле,
Артыкълыкъны тюз кёрелле.
Жерни, сууну юлешелле,
Хыйла бла да кюрешелле.

Ай, минафыкъ, Шакъманлары,
Къайнайды сизге мени къаным!
Холамны сиз терилтдигиз,
Бызынгыгъа жау этдигиз.

Къанлы ишге чапдырдыгъыз,
Халкъгъа аман тапдырдыгъыз.
Бушуу отла жакъдырдыгъыз,
Къара тангла атдырдыгъыз.

Кириуютню тутуп даугъа,
Чыгъардыгъыз уллу къаугъа.
Эки къуш да жыртышсала —
Жыячыгъа тюгю саугъа!

Къандан артха турмагъанла,
Жерге къазыкъ урмагъанла,
Аман оюн къурадыгъыз,—
Ачыкъ болду муратыгъыз.

Талгъанбыз биз, айта, айта,
Жокъду сёзден хайыр, файда.
Жарлы Нану, нек чабаса,
Сени жеринг, сууунг къайда?

Ким къоруйду Мылдышхыны —
Сёз айтханнга этип хыны?
Бызынгыда ким сыйырды,
Жарлы, сени къышлыгъынгы?

Шакъманлары аман мурат
Этгенлерин билип тура,
Сюйюнчлары жыйын къурап,
Нек чапмайла тенглик сурап?

Жарлы Чютюй, бош керилме,
Бийле айтханнга терилме.
Холам тюйюл бизге душман,
Ол чапмайды жерибизге.

Жерсиз, суусуз нёгеринге
Учуз этме деберинги.
Ол тюйюлдю сыйыргъан да
Сени юйюнгю, жеринги.

Кѣп айтханым керти болду,
Алдамазман энтда сизни, —
Халкъны жауу — зулмучуду,
Алдатмагъыз кесигизни!

Хар халкъны да бар аманы,
Жарлы Холам, айыр аны.
Жашайыкъ тенг хайырланып,
Душманны, досну да танып.

Ортакъ жерни юлешгенле,
Бютюн къаты кюрешгенле,
Баргъан суугъа дау этгенле,
Эки элни жау этгенле, —

Чолабызны марайдыла,
Туурабыздан къарайдыла,
Байлыкъларын санайдыла,
Къалай уста тонайдыла!

1914

Жарлы хоншум Гуа

Кесиме ушаш кѣп сабийли Гуа,
Жашайса, жарлылыкъ ызынгдан кѣууа.
Бир кѣыйындан кѣутулсанг, бири тууа,
Борчунг кѣп, амалынг аз, тѣлюнг ууакъ.

Ѣз халалынг Хауа, тон да тигеди,
Чепкен согъуп, сизни кийиндиреди.
Буйрукъ жетсе, кюченгисин этеди,
Тюнгюлмейин бешик тебиретеди.

Кѣайгъы, жарсыу сизге толу жетеди,
Жашауугъуз аман бла кетеди.
Амалсызлыкъ сюегингден ѣтеди,—
Жер зулмусу, кѣк да бек чиркитеди.

Аллах, мени сейирим кем туююлдю,
Буйругъунг барыбызгъа тенг туююлдю:
Гуа, харип, юйюр жюгюн элтеди,
Жарлы Хауа кѣыйын жашау этеди.

Ишим туююл буйругъунгу сѣгерге,
Тюзлюгюнгу алама мен нѣгерге.
Алай а — хакъ, кѣайдан чыкъды бу бедеш,
Хурметинге келишмеген терслик иш:

Биреу — бийди, кѣзюбюзге тебинед,
Ол кесине аллах кирик кѣрюнед.
Ат ойнатып, аман айтып, керилед,
Бу эркинлик анга кѣалай берилед?

Биреу — жарлы, мени хоншум Гуалай,
Къыйынлыкъгъа кёз ачады туугъанлай.
Ишлейди ол, эшек кибик, бир талмай,
Дагъы турад жарлылыгъы буугъанлай!

Жарлы Гуа, къарт болгъанса, ёкюне,
Кёп жиядынг, умутларынг ёчюле.
Нетейик, палахла бизге ёчдюле,
Барабыз биз къыйынлыкъны кётюре.

1915

Керти айт деди аллах,
Керти сёз болду диним.
Жаным жалгъандан тажап,
Кертиден талды тилим.

Кертилик излеп келдим
Макка, Мадинагъа да.
Анда да азап кёрдюм,
Жокъ кертиге табынган.

Керти айт деди аллах,
Хар инсаннга, къулуна,
Сора нек келди палах
Битеу адам улуна?

Биз аллахха ушайбыз,
Аны келамын окъуп,
Да сора нек жашайбыз
Ит бла бёрю болуп?

Бал, жау бирге кёшулгъан
Кибик болсун къулларым
Деген аллах, ийсагъан,
Кёрсеед зулмуларын!

Төзейик

Қыйынлыкъ къалыубаладан къалгъанды,
Амал жокъ, ол бек терен орналгъанды.
Төзейик, жашау — керти, жан — жалгъанды,
Жашау жүгю — адамгъа аталгъанды.

Ат ойнатып, этедиле уллулукъ...
Жокъ бир адам темир тереги боллукъ!
Халал ишди хар барысын да жуллулукъ,
Бу дуниягъа этейик, төзюп, къуллукъ.

1915

Тюрлениу жокъду. Къарт эте замансыз,
Кюйдюредиле жүрек жараларым.
Илча къаягъа къарайма амалсыз,
Болмайын жарлы халкъыма мадарым.

Таш гюрбежим тюзлюк къаласы туйюл,
Бюгюн да сёзюм — къаягъа тийген окъ!
Жашайд къарыулу къарыусузну туйюп,
Таулада, тюзде да жарлыгъа кюн жокъ.

Аны кёре, тюгендим жиляй, улуй,
Жол тапмадым бу къыйынлы дуняда.
Барабыз биз ичер суубуз къуруй,
Жатып ёлюп къалыргъа да уяла.

1915

Мубарик Сагъид эфенди

Тынгылагъыз, мен айтайым:
Энди бизге къара кюндю,
Рамазанда салгъа минди,—
Мубарик Сагъид эфенди.

Жашдан ариу келе келди,
Хар илмуну тамам билди,
Аз жашар керекли ёлдю,—
Мубарик Сагъид эфенди.

Ариу санлы, субай белли,
Керти сёзлю, татлы тилли,
Тюз жүреккли, халал кёллю,—
Мубарик Сагъид эфенди.

Ариу халын ауруу алгъан,
Жүреклеге ачыу салгъан,
Тёртайлыкъ къатыны къалгъан,—
Мубарик Сагъид эфенди.

Окъуй кетип, уалий болгъан,
Халкъын суйюп, кёлюн алгъан,
Ахшылыкъ дефтери толгъан,—
Мубарик Сагъид эфенди.

Бек ауруп, жанындан тойгъан,
Хакимлеге харжын жойгъан,
Къарт анасын артха кьойгъан,—
Мубарик Сагъид эфенди.

Умут эте, ёлюп кетген,
 Ахлуларын ёксюз этген,
 Бийик даражагъа жетген,—
 Мубарик Сагъид эфенди.

Адеп бла жан озмагъан,
 Устадны сёзюн бузмагъан,
 Сабыр халлы, къозумагъан,—
 Мубарик Сагъид эфенди.

Илму излеп, кёп жюрюген,
 Баргъан жери ариу кёрген,
 Тили халкъгъа файда берген,—
 Мубарик Сагъид эфенди.

Эли къалды къурулгъанлай,
 Малла баугъа урулгъанлай,
 Болгъанды эл кырылгъанлай,—
 Мубарик Сагъид эфенди.

Сёз салмагъан ары, бери,
 Жарыкъ болсун жатхан жери,
 Жаннет болсун барлыкъ жери,—
 Мубарик Сагъид эфенди.

Назму этген — Кязим факъыр,
 Ажымлыдан кёлю такъыр,
 Бизни да жаннетге чакъыр,—
 Мубарик Сагъид эфенди.

Кечеги к̄вар ожаг̄ымдан жауады,
К̄вара к̄вайг̄ы эшигими к̄ваг̄ады.
К̄вайг̄ы! Бизден сора жер тапмаймыса?
Не к̄вайда да былай айланамыса?

1915

Қыйын кюн айтама сизге:
Жунчумагъыз керексизге.
Төре болур терсге, тюзге,
Жол берилмесин бетсизге.

Жашаудан умут юзмейик,
Зулму кишеннге тюшмейик,
Тюзлюкге жолну ишлейик,
Адамча жашай билейик.

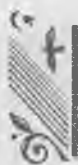
1916

Қъама, окъ жара да кѣп саныбызда,
Тауда ташча, кѣп къайгъы жаныбызда.
Биз аланы барына да чыдайбыз,
Иги муратны юзмейин турабыз.

1916

Жутлукъ кѣпдю, ырысхы жокъ, берим аз,
Сѣз жюрюйдю, сабырлыкъ жокъ, тѣзюм аз.
Уруш дейле, бичен, тирмен дегенча,
Узакъ уруш бери жетмей кѣп турмаз.

1916

Патчах дейле, аскер дейле,
 Жасакъ, налогла излейле.
 Бералмагъанны тюелле,
 Бергенни къанын ичелле.

Къайнайла осал адетле,
 Саз болдула жарыкъ бетле,
 Тенг болгъанбыз хауле итге,
 Саналмайбыз бир капекге.

Къалмадыла тау адетле,
 Тас болдула тюз ниетле,
 Бууадыла аман дертле,
 Талайла къутургъан итле.

Муну айтхан акъсакъ Кязим,
 Жиляй-жиляй эки кёзюм,
 Сизге айтама — ахыр сёзюм,—
 Къалмагъанды бизде тёзюм!

1916

Тау бийлери, сизге сёзюм,
Игиликни кёрсюн кёзюм:
Халкъ ёмюрге турмаз тёзюп,
Айтаман болурну билип.

Адамлабыз биз да, сиз да,
Бирди юммет, бирди сёз да,
Зулмулукъну жек этейик,
Жерни, сууну тенг этейик!

Жер тенгликсиз болмаз бирлик,
Аны билсин кёрге кирлик!
Беригиз халкъгъа эркинлик,
Олду сизге жашау берлик.

Къарт Кязимге чамланмагъыз,
Дуня малгъа алданмагъыз,
Зулмулукъну кенг атыгъыз,
Халкъгъа керти жол ачыгъыз!

1916

Эски юйюм

Эски юйюм, кьууанч да,
Жарсыу да кёрдюм сенде.
Жылыуунгу кьызгъанмай,
Аямай турдунг менден.

Болду сенде, эски юйюм,
Тоюм да, жияуум да.
Санга кирип кёрдюле
Шуёхум да, жауум да.

Жауунла да жаудула,
Аладан кьорууладынг.
Къарла да кёп тюшдюле,
Къар тюбюнде кьоймадынг.

Жер башынгдан ёталмай
Турдула сакъ жауунла.
Сени хорлаялмалла
Боранла, къарла, бузла.

Тыпырынга олтуруп,
Этдим сагъышларымы.
Аналары да сенде
Ёсдюрдю жашларымы.

От жагъада отунгу
Жылыуун кьызгъанмадынг.
Не болса да, эски юйюм,
Туз-гыржынсыз кьалмадынг.

Назмуланы мурулдай,
От жагъангда олтурдум.
Жолоучугъа, къонакъгъа
Ёз юйю кибик болдунг.

Назмуланы такъгъанма
Сенде, тюзлюкню суйюп.
Жылыуунгу къызгъанмай,
Жылытдынг, эски юйюм.

1916

Эл адамы

Эл адамы чапмаз артдан,
Айып алмаз жамауатдан,
Тиширыугъа тюшер атдан.

Таза кьоркьур хыянатдан,
Аны кибик,— аманатдан,
Намыс келир анга халкъдан.

Айтыр сёзюн билип айтыр,
Терс сёлешсе, женгил кьайтыр,
Элин боллукъгъа сагъайтыр.

(?)

Акъялман жомакъ бир байны
Уялтмаз, харамдан тыймаз.
Жугъутур къулагъына жел
Ургъандан башхасы болмаз.

Не тилесек да, оюлмаз
Жашауну зулму тереги.
Акъялман жомакъ — кёл басар,
Атылгъан ушкок — кереги!

Къызла суйген жашларына къачхандыла,
Аттолары Холалагъа чапхандыла!
Эки тукъум элни ачитхандыла,
Ай, жарлыла, ойнар оюн тапхандыла!

Буслийманла бир бирлерин кеседиле.
Мажюсюле этмез ишни этедиле!
Даулашалла, ассылыкъгъа жетедиле,
Сабыр этмей, къанлылыкъгъа кетедиле.

Суйген жашла, суйген къызла — насыплыла,
Жаш жүрекле бир бирине ачыкъдыла!
Ала бирге къыйын жолда барлыкъдыла,
Аллай ишге зар къургъанла жазыкъдыла!

1916

*Сары кѡшда**Поэмадан*

Тауда жашагъан къыйын,
Аны ким да биледи.
Жангызлай тиринмеклик
Этиу кѡлдан келмейди.

Ташны бирге кѣтюре,
Малны да бирге кюте
Алай келебиз тауда,
Къыйынлыкъланы бюге.

Сары кѡш — эл жайлыгъы,
Анда кечинеди эл.
Хар къайдача, мында да
Жарлыгъа такъырды жер.

Жыйырма юй кѡш болуп,
Турады ол жайлыкъда.
Жюреклери хош болуп,
Малгъа тынчайыулукъда.

Огъурлу жер эди ол,
Қиши хата кѣрмеди.
Бир адамны малы да
Анда ёлюп келмеди.

Татымлыед кырдыгы,
Хосу тюйюл бир чѣбю.
Мал айнытыр болгъаннга
Жокъ эди аны чеги.

Бызынгы кеси малын
Тутады Сары кьошда.
Шыкыда кьой бёлегин
Болады ары кьошхан.

Быйыл а анда Зуха
Кьош тамата болгъанды.
Жыйырма юйню малы
Сары кьошха толгъанды.

Ботталаны Жашико
Къадырына минеди.
Жарлыланы малларын
Бек тойдуруп келеди.

Гайда бла Тахир да
Ауушха къарайдыла.
Сынчылагъан кёрсек деп,
Жолланы марайдыла.

Сары кьошда берекет
Бар эди, шукур болсун.
Жау, бишлакъ этедиле,
Унутмай элни онгун.

Терк-терк энелле элге
Жаш-къушла да бирлешип.
Тулпар эшеклерине
Гыбытланы жюклешип.

Кьош галауну татыуу
Тамакъларында барыр.
Къаймакъ къалакъ элтселе,
Эгечлери кьюуаныр.

Таулу кьошда мөрезе
Этиу да кьалмаз, тейри.
Ёрге, энишге озгъан да
Терк кьайтадыла бери.

Къыйыр сакълагъанлагъа
Узун болады кече...
Ариу жырлайды Зуха,
Бирсиле эжиу эте.

Жибиген бухчакъларын
Къурута къыйы отда,
Жомакъ да айтады ол,
Тышында кьайгъы жокъда.

Не дау анга — жашауну
Бу юлюшю да иги,—
Жарлыны кьошу турса,
Къырмаса ёлет кирип.

Оту жанса, кырдыксыз
Къалмасала таулары;
Ити сюрюу кьайтарса,
Келмеселе жаулары;

Зулму тыгъы сабыр,
Хыйла жыйын да кери
Болсала, ёзге насып
Излемези да керти.

Алай тура эдиле
Шыкы, Ёзен да бирге.
Усхурда, Тотурда да
Къурала кьош нёгерле....

*Бузжигит**Поэмадан*

Қъарт уста хыйсап этди,
 Айтды бир шош ингирде:
 — Бузжигит ёсдю, жетди,
 Заманды юй этерге.

Бармыды элде, журтда,
 Бир кёзю къарагъаны?
 Жарыкъ этип жашауун,
 Ишине жан салгъаны?

Уллу эди устаны
 Сюймекликге хурмети.
 Усталыкъгъа айтханча,
 Анга да ёмюрлюк деди.

Сюймеклик жаннет чыпчыкъ
 Болгъанын билип келди.
 Усталыкъча, аны да
 Хар затдан сыйлы кёрдю.

Бузжигит киши болуп,
 Жетгенде да къадары,
 Сюймекликни жарыгъын
 Сурады ол къадалып.

Сюймеди ёз анасы
 Жашха ачыкъ болургъа,—
 Туура салып кенгешни
 Бузжигитге сорургъа.

Этген муратларын ол
Жаз тил бла санады.
Бузжигитим эшитир деп,
Умут этип къарады.

— Ана суйген баланы
Жарыкъ болур къадады.
Къарт болса ата, ана,
Аз болур юй мадады.

Къанатлы уя ишлер,
Жашаргъа нёгер излер.
Жангыз болса баласы,
Женгил жетерин сюер.

Бала учар бийикге,
Жетер кёп игиликге.
Кеси суйген насып да,
Къуш къанатды жигитге.

Къара чачлы къыз алсанг,
Къатапала бичерме.
Халкъ жыйылып тоюма,
Къара сыра сюзерме.

Алтын чачлы къыз алсанг,
Акъ дарийле бичерме.
Халкъ жыйылып тоюма,
Бал бозала сюзерме.

Къара кёзлю къыз алсанг,
Къауракъ къаптал бичерме.
Хан къонакъла чакъырып,
Хант къангала тизерме.

Ала кёзлю кыыз алсанг,
Ала жыйрыкъ бичерме.
Айгъа, кюннге тенг этип,
Алгъыш эте кетерме...

Да жокъду Бузжигитни
Жюрегин арсар этген,
Кече тынчлыгъын алып,
Жашауун жарыкъ этген.

Уялып, бети тола,
Бир жанына кетеди.
Ана суйген жан бала,
Адеп, намыс этеди.

Билмеди жарлы атасы,
Жарлы анасы билмеди.
Суймеклик, толкъун уруп,
Аны жерге кёмерин.

Бузжигитге жол чыкъды
Узакъгъа атланыргъа.
Къарт устаны къууанчы
Тюшдю кёп сакъланыргъа.

* * *

Кёп жерлеча, дуняда
Ол жерни да кесини
Бар эди хукмат этген
Аскери, ханы, везири.

Айта эдиле ханны
Тюзд деп ниети, иши:
«Аны зорлугъун кёрюп,
Тарыкъмай эди киши.

Ханлыкъ жери чыгъаед
Тенгизлеге, узакъгъа.
Аны кюйюнден адам
Тюшмегенди тузакъгъа»,—

Дей эдиле билгенле
Ханны махтап, бюсюреп.
Мени сартын, болмады
Аллай хан жер юсюнде!

Тузакъсыз хан — хан болмаз,
Хан эсе, хал сурамаз.
Кёп халкъланы кёул этип,
Жесир жекмей туралмаз.

Кёул жегилген жерде уа
Тюзлюк атасы ёлюр,
Хан той этсе юйюнде,
Халкъгъа кыйынлыкъ келир.

Жомакъда кыйын туююл
Ханны огъурлу этген,
Тюзлюгюн, сёзюн айтып,
Анга сый, махтау берген.

Къанатлыгъа тил чыкъгъан,
Бир жигит барын жыкъгъан
Жомакъда сейирмиди
Ханны да иги суннган?

Жашау а жомакъ туююл,
Кёрдюк агъын, къарасын:
Хар хан да халкъ къаны бла
Къалайды зор къаласын.

Мен кёрмедим бир ханны
Жарлыгъа бет этгенин,
Ол да адам баласыд,
Бир солусун дегенин.

Мен эшитмедим бир ханны
Халкъгъа къууанч бергенин:
Киши къыйыны къыйнап,
Азатлыкъ излегенин.

Мени бу сур хапарым —
Шаркъ жерини кертиси.
Зулмугъа боюн салмам,
Жаным чыгып кетгинчи.

Бир ханны да махтамам,
Керексиз айып алмам,
Бийик эсе да тахы,
Алында тобукъланмам.

Алай хакъды жырчыгъа
Болушун тюз айтыргъа.
Жашау халын жашырмай,
Сауланы сагъайтыргъа.

Керти эди ол ханны
Эслилиги, акъылы.

Аз эди зору, жасагъы,
Сакъаты бла факъыры.

Урушлагъа чакъыргъан
Дауурбас тауушлары
Тюшлеринде эшитиле
Къалдыла. Озду бары.

Къурчу сынса адамны,
Суууса ётгюр къаны,
Жылытмаз бийлик кюлю,
Къарангы болур кюню.

Жашы жокъ, кюню къарангы,
Жангыз кызы — къадары.
Хан да туююл ёлюмсюз,—
Жокъ ызындан къарары.

Ёлюмню сууукъ жели
Сагъайтады кёплени.
Хан да кызыны чакъырып,
Арт кюнюн эсепледи.

— Кызы эсенг да, жангызым,
Болдунг кёкню жулдузу.
Хан кетсе, ханлыкъ этер
Жашы жокъ, ханны — кызы.

Аюп ханны къаласы
Деп къалырча ёмюрге,
Къаст этдим бу жерледе
Бир къала ишлетирге.

Биз билебиз, усталыкъ
 Аллахны бергениди.
 Сайлап жанны бу жерде
 Бек сыйлы кӛргениди.

Алай анга хан кӛзю
 Қъараса умут бла:
 Қъутхармазса алтынны
 Берсенг да тулукъ бла.

Аллах берген усталыкъ
 Ханны юйюн жарытыр.
 Унамасанг — хан зору
 Олжанлада арытыр.

«Аллах берир, хан алыр»,—
 Деп андан жюрюйдю сӛз.
 Уста эсенг — махтаугъа,
 Кӛп кыйынлыкъгъа да тӛз!

Қъарт уста арсар болду,—
 Тоюна жауады къар!
 Алай ханны саламын
 Алмазгъа жокъду мадар.

Бузжигит бек къууанды,
 Кетерге жол кӛл алды.
 Нӛгер сурап жолуна
 Тенги Камалгъа барды.

Ана сютюн тенг ичген
 Камал сейирге къалды:
 Сӛз айтмай, женгил болуп,
 Биргесине атланды.

Бири къача, бири къууа,
Жетгенлерин жолда бууа,
Аны ызындан палах тууа,
Хатасызла аны жууа.

Бир большевик, бир — кадетле,
Къайдан чыкъды бу адетле,
Эридиле семиз этле,
Саз болдула жарыкъ бетле.

Большевик излеген — тенглик,
Болурму экен къолдан келлик?
Кимге тенглик, кимге кемлик,
Кимди аны толу биллик?

1917

Солтанхамитни жыры

Кировха нёгер болгъанед
 Жарлылагъа жараргъа.
 Къара халкъгъа эркинликни,
 Эркинликни алыргъа.

Солтанхамит тау къушед.
 Жаудан къоркъа билмеген.
 Байла бла бийле элле
 Ол жигитни суймеген.

Солтанхамит жыгъылгъанед
 Къаны къызартхан атдан.
 Тауладан къан къатыш жауун
 Жаугъан эд ол сагъатда.

Солтанхамит сёлешиучед
 Киров бла олтуруп.
 Солтанхамит къайытханды
 Алтын гулла толтуруп.

Артха турургъа болмаучед
 Намысына уялып.
 Аты халкъгъа кишнеп келди
 Къызыл къаннга боялып.

Душман огъу жыкъгъан эди
 Аны тер басхан атдан.
 Халкъ башчысы Киров анга
 Жиялгъанд ол сагъатда.

Киров жапханд ёлюгюне
Бек алгъа жамычыны.
Алтын гуллагъа салдыргъанд
Ёлюгюн ол батырны.

Солтанхамит болуучуед
Таулуланы батыры,
Жумушакъ болсун, я аллаху,
Аны жатхан къабыры.

Сен ёлгенсе Ленин берген
Байрагъыны тубюнде.
Жиляу этелле тауларынг —
Айырылдыла сенден.

Солтанхамит болуучуед
Таулуланы ахшысы.
Аны къарындаш этгенд
Киров — халкъны башчысы.

Жигит ёлсе, жигитлиги
Къалад халкъны ичинде.
Кязим да бу жырны андан
Этед сени юсюнгден.

1918

Уучуланы жыры

Зыбыр мыйыкъларыбыз да буз болуп,
 Жолла учхалауукъ, таула кёрюнмей.
 Апсаты бизни жолубузну кесмез,
 Бюгюн къушла бла эриширбиз, хей!

Къушну ауанасы къаягъа энсе,
 Жолубуз болур, биз бир хата кёрмей.
 Къаядан кетербиз деп, къоркъуп артха
 Бурулмабыз жолубуздан бюгюн, хей!

Айбаш жугъутурланы терк кёрюрбюз,
 Теркирек болугъуз, арыдыкъ демей.
 Башыбыздан къарла юзюлселе да,
 Аладан къоркъуп да тохтамабыз, хей!

Юйде сабийле, къатынла сакълайла,
 Алагъа бармабыз къурлай, зат элтмей.
 Мыйыкъла — буз! Жюрекледе буз жокъду,—
 Къардан да, чынгылдан да къоркъмабыз, хей!

Къаяла тикдиле, жолла — бек къыйын,
 Къар бугъейле турадыла кёрюнмей.
 Ёлгенибизге жыр этилсин, артха
 Айланнгандан эсе, къоркъакълача, хей!

Ма къуш ауанасы къаягъа эннгенд,
 Жолубуз боллукъду. Алгъа, эринмей!
 Башыбыздан къарла юзюлселе да,
 Аладан къоркъуп да тохтамабыз, хей!

Къзакъла терс кетелле,
 Ачыу бла хукму этелле,
 Ёлтюрюрге терк жетелле,
 Асыры чекден ётелле.

Сёзлери болады кюйсюз,
 Кёпле къалалла юйсюз,
 Отоуда келинле — эрсиз,
 Къошда малла — несиз!

Тоханалада туралла,
 Аман оюнла къуралла,
 Ниетни терсге буралла,
 Бийлик къайтырыкъ суналла.

Къан излеген аякъ урмаз,
 Хорласа да, ол кёп турмаз.
 Омакъ сёз гылын учурмаз,
 Халкъ кесин анга утдурмаз.

Туман кетер, кюн тиер,
 Халкъ азат болургъа сюер.
 Зорлукъ хукмуну бузар,
 Жашауун жангыдан къурар!

1919

Большевикни жолу тюздю,—
Патчахны бугъоуун юздю!
Терсни, тюзню ишин сюздю,
Халкъны жарыкъ жолгъа тизди.

Биз тюзлюк жолда барайыкъ,
Большевикге саналайыкъ,
Таукелсизликни къояйыкъ,—
Зулму къаланы ояйыкъ!

1919, Шыкъы.

Саут алыгъыз

Саутну алыгъыз къолгъа,
Барыгъыз сиз ахшы жолгъа!
Душманланы жокъ этигиз,
Ахшы муратха жетигиз!

Жолдан шашмасын кишибиз,
Тюзлюкдю тутхан ишибиз.
Деменгилид къурч кючюбюз,
Жарыкъды келлик кюнюбюз.

1919

*Большевик жолду —
жолугъуз*

Меньшевикле алдай бизни
Кырты этелле ишибизни,
Къатышдыра терсни, тюзню,
Къарангы этелле кёзню.

Властны алалла къолгъа,
Чырмауну салалла жолгъа.
Сюедиле баш болургъа,
Сабанны байгъа оургъа!

Таулула, аны билигиз,
Бир сатыргъа тизилигиз!
Азатлыкъгъа кюрешигиз,
Къурчдан къаты бирлешигиз!

Заман озар, уяныгъыз,
Кюрешде къоркъуп къалмагъыз!
Большевик жолду — жолугъуз,
Къарыулу болсун къолугъуз.

Заман жетгенди къобаргъа,
Душманны барын жояргъа!
Кюрешейик иш онгларгъа,
Большевик жолунда баргъа!

Бийге, байгъа алдатмайыкъ,
Бизни жокъгъа санатмайыкъ.
Къууанч жашау къаратайыкъ,
Ленин айтханча барайыкъ.

Жашла, сизге ата сёзюм

Жашла, сизге ата сёзюм,
Ачылдыла эки кёзюм.
Болмасын терсликге тёзюм,
Сизни къоркъутмасын ёлюм.

Аха, жашла, жыйылыгъыз!
Кюрешде эрле болугъуз.
Къызыл Аскерге киригиз,
Къурч сатыргъа тизилигиз!

Бедиш — жаудан къоркъуп
букъгъан!
Махтау — жауну хорлап жыкъгъан!
Къызыл Аскер — ёкюлюбюз,
Анда батыр кюрешигиз!

1920

Ёлюм бизни апчыталмаз

Кёп кыйынлыкъгъа тёздюгюз,
Душманны хорлап келдигиз.
Халкъгъа эркинлик бердигиз,
Аперим, жигитлесиз сиз.

Насыплы кюн келди бизге,
Узакъ ёмюр болсун сизге!
Кертисиз эрлик сёзге,
Не айтайым андан ёзге?!

Кёзлерибиз ачылдыла,
Боз булутла чачылдыла.
Жолну тапды насып бизге,
Салып келди жерибизге.

Жашым кёрюнмейд былайда,
Билмейме къалгъанын къайда.
Билеме, ол бош ёлмегенд,
Бушуу манга бош келмегенд.

Ёлген эсе, ёлгенд эрча,
Халкъгъа къурман болгъанд дерча.
Аллай кёп уланын ата
Тас этди жетгенде хата.

Ёлюм бизни апчыталмаз,
Кишиликни бизден алмаз.
Ёлген жигитлени ишин
Унуттурмаз бизге бир кюн!

Жашыма

Назму этеме, кѣлюм тола,
Айтырыма арсар бола,
Тилим артына тартыла,
Жашлай кетген жигит бла!

Туман басып, кюн да батды,
Тангым аман бла атды.
Эркинлик ючюн жан бердинг,
Сюйген балам, ёлюп кетдинг.

Кѣууанып аскерге чыкъдынг,
Партизанлагъа кѣошудунг,
Кѣп душманнга сюнгю сукъдунг,
Кѣп кадетни атдан жыкъдынг.

Кѣрмей кѣалдым, сен думп болдунг,
Азатлыкъ ючюн жоюлдунг.
Сен халкъ ючюн кѣурман болдунг,
Ачы урушда союлдунг.

Халкъ ючюн бердинг жанынгы,
Тууратдынг сен тѣрт санынгы,
Тѣкдюрдюнг кѣзыл кѣанынгы,
Жилятдынг жарлы анангы.

Керек туйюлдю кѣлсюзлюк,
Ушамайд бизге эрсизлик.
Ол борчун тюз толтургъанды,
Халкъгъа кертичи болгъанды.

Биз да аныча ёлейик,
Эрлени таукел этейик,
Биз жолубузну билейик,
Тюзлюкге саулукъ тилейик.

Биз бютюн бек къуралырбыз,
Большевикге саналырбыз,
Душманладан къан алырбыз,
Ленин жолунда барырбыз.

1919—1920

Чөпеллеу Эфенди

Адам ахшысы Мухаммат,
Ол да кетди дуниядан.
(Шаркъ назмуладан.)

I

Ай, насыпсыз Ёзен элим,
Къалай ачы ёлюм кёрдюнг!
Чөпеллеуню жерге кёмдюнг,
Мутхуз болду жарыкъ кёгюнг.

Мен нетейим, сёзюм бармайд,
Къурлукъ ёлюм, тохтап болмайд,
Игилени къоймай санайд,
Хар мюйюшден марап къарайд.

Къауум-къауум келедиле,
Бизге азап бередиле,
Кёп игиле ёледиле,
Тюзле аны кёредиле.

Хар келгени хуруят * болуп,
Тюшюреди бизден тонлукъ.
Этедиле сюдлюк, къоллукъ,
Биз жазыкъла халек болдукъ.

Къара кюнле келтиргенле,
Жарлы халкъны ёлтюргенле,
Жерге, суугъа да иеле,
Жаныбызгъа бек тиелле.

* *Хуруят* — азатлыкъ (араб). Былайда хар келген кесин тюзге санап, тюз сунуп деген маъанада.

Бюгюн манга он сегиз окъ
 Келип тийди, амалым жокъ*.
 Ёлюм къауалы болмайд тот,
 Палах энтда жакъгъанды от.

Ит къазакъла келгендиле,
 Этерлерин билгендиле,
 Он сегиз адамны тутуп,
 Ала таргъа сюргендиле.

Шакъманлары ёч эдиле,—
 Къазакълагъа эс бердиле.
 Ёзлери ёз этлерине
 Бичакъ болуп сюелдиле.

Он сегиз адамны тутуп,
 Къызын, къатынын улутуп,
 Бет къаныбызны къурутуп,
 Кетдиле ёлтюрюп, жутуп.

Барын бирге санаялмам,
 Аллай борчну жюкге алмам,
 Шеит болду къадар адам,
 Унутурму аны Холам?!

Такъыр бола жарлы кёлюм,
 Кёз жашдан тола кёзлерим,
 Эфендини** терк изледим,
 Аны керти измилерин.

* 1920 жылда къазакъла Холам-Бызынгы тарына киргенде, Чёпеллеу эфенди бла бирге он сегиз адамны ёлтюргендиле.

** Холам-Бызынгы тарында Чёпеллеуню атын айтмай, эфенди деп къоюучу эдиле.

Мысты сабанына чыкъдым,
Кёзлерими сууун сыкъдым,
Ол къатыма келлик сундум,
Мен кесими алдап турдум.

II

Ай, мубарик, сыйлы тенгим,
Мени артха къоюп кетдинг,
Бир жаннга болмады дертинг,
Аллах болсун энди кертинг.

Къутургъан суу талагъанлай
Болуп къалдыкъ бир да къалмай.
Бек чигинжибиз аугъанлай,
Этер амалыбыз болмай.

Уруш жетди жерибизге,
Къайгъы келди элибизге,
Къоркъуу тюшдю динибизге,
Сёз келмейди тилибизге.

Кёп сынадыкъ ёлюм, палах,
Къазакъла да бизни талап,
Уруп, къырып, юйле тонап,
Болуп къалдыкъ бушуу-жомакъ.

Кёп от жагъа сууутдула,
Бизни итлей улутдула,
Аллах-аллах, бек жутдула,
Берекетни къурутдула.

Къазакъла бек ашыкъдыла,
Палах жолуна чыкъдыла,
Эфендини да тутдула,
Соруу этип жунчутдула.

Тюзлюк дауун ол да айтды,
Жарлыланы кёп сагъайтды.
«Жер да, суу да тенгди»,— деди,
Халкъгъа жаны ауруп келди.

Аны кечмей Шакъманлары,
Дерт тутдула анга бары.
Жокъ этиуню тюз кёрдюле,—
Къазакъланы юскюрдюле.

Сюрюп, элден чыгъардыла,
Илишаннга терк салдыла.
Шакъманлары къууандыла,—
Элни ишин тууардыла!

Не ючюн аны ёлтюрдюле?
Ассылагъа тенг кёрдюле?
Не хыйсабын эскердиле?
Элге азап нек бердиле?

Аллай асыл акъыллыны,
Къуран тутхан дин ахлуну,
Хакимлиги асуулуну,
Нек жойдурду Шакъман улу?

Кюйсюзлюгюн жашау халны,
Элге жетген палахланы,
Барын ачыкъ, тюз айтханы
Ючюн болду къурман жаны!

Кязим барын кёрюп турду,
Назму этип, зарфха урду.
Эфенди ёкюлю болду,
Энди ким кёргюзтюр жолну?

III

Ол Баразны жашы эди,
Халкыбызны башы эди.
Ёзен элде жашай эди,
Файгъамбаргъа ушай эди.

Жашлай чыкъды элден узакъ,
Билимлеге салды тузакъ.
Къалдырмады кыйыр, бухчакъ,
Болуп келди закий устад.

Кёп тилледе сёлешалды,
Орусха да салып барды,
Аны кючюн ангылады,—
Кёп китапла сатып алды.

Ол орусха жол таныды,
Къайытып эки кере барды.
Къаст этди ол уятыргъа,
Залимлени уялтыргъа!

Окъуй кетди тарыхланы,
Билди хар къайда халны.
Аны сёзю болду жангы,
Сёкдю ачыкъ зулмуланы.

Орус кырал уллуд деди,
Окъууларын кеси кёрдю
Андан китап алып келди,
Тарыхындан уаз берди.

Жер, суу эркинлигин излеп,
Жашау халын айтды бизге.
Ёкюл эди элибизге,
Себеп болуп хар бир тюзге.

Шакъманлары дерт этдиле,
 Жаулукъларын эслетдиле,
 Къара сабанла сюрдюле,
 Элни анга юскюрдюле:

Бёзю улу орус болду,
 Сайлагъанды гяуур жолну,
 Деген серле эришдиле,
 Жояргъа деп келишдиле.

Къарангылыкъ жоюп бизни,
 Алып къояд эсибизни.
 Къоймай къырад эслибизни,
 Билмейбиз этерибизни.

IV

Кече, кюндюз иши болгъан,
 Хатеринден эли толгъан,
 Шыйхладан адеп соргъан,—
 Дууачыбыз жолгъа кетди.

Айырылса, разы алгъан,
 Иги сёзге къулакъ салгъан,
 Юч жыйырма жыл жашагъан,—
 Чомартыбыз жолгъа кетди.

Иссиде сериуюн берген,
 Сууукълукъда жылыу берген,
 Къарангыда жарыкъ берген,—
 Чырагъыбыз жолгъа кетди.

Терк башында билим алгъан,
 Шахарлагъа жыяу баргъан,
 Сыйлылагъа нёгер болгъан,—
 Билимлибиз жолгъа кетди.

Сёзюн, ишин уста тизген,
Терсни, тюзню туура сюзген,
Халкъын суйюп, тута билген,—
Ёкюлюбюз жолгъа кетди.

Эки динни бирча тутхан,
Орус тилни сёзюн утхан,
Китапланы окъуп чыкъгъан,—
Гъалим киши жолгъа кетди!

Ауругъаннга дарман тапхан,
Дохтур болуп, туура бакъгъан,
Жаралагъа балхам жакъгъан,—
Хакимибиз жолгъа кетди.

Жарлылагъа жол къурагъан,
Тюзлюк излеп, тёре къургъан,
Хар хыйладан таза тургъан,—
Ийнагъыбыз жолгъа кетди.

Жашау былай турмаз деген,
Эркинликге жол излеген,
Келлик кюнню хакъын билген,—
Тау къушубуз жолгъа кетди.

1920

Сабырлыкъ

Сабырлыкъны сизге баям этейим,
Сабыр этген — адам игисид дейим.

Сабыр этген кери болур хатадан,
Кѣп сѣлешмез, керексизге тѣкмез къан.

Сабыр адам сыйлылыкъгъа жетишир,
Анга хурмет, ырысхы да терк келир.

Жюреги токъ, кѣлю иги сабырны,
Сабырлагъа даулет, ийман табылыр.

Мени досум — адамланы сабыры,
Хатери кѣп, тенгиз болур акъылы!

Сабырлыкъны бети толу нюр болур,
Сабыр къылгъан тыягъына да сорур.

Душманны да сабыр къылыч ууатыр,
Ургъанны да, женгил жыгъып, уялтыр.

Якуб файгъамбар кѣп турду термилип,
Сюйген баласын сау кѣрюрюн билип.

Сабыр болуп, ол Юсуфну сакълады,
Аллах аны сабырлыгъын махтады.

Сабыр къылгъан жетер бар муратына,
Андан кючлю жокъду мени сартына!

Жахил

Жахил айтыр сёзюн тапмаз,
Туура сёзге жакъ да басмаз,
Айыплыкъдан кьоркьуп кьачмаз.

Жумуш айтсанг, жиляр, тыкъсыр,
Тилкьауланыр, турур, мычыр,
Билимлини кёрсе, жунчур.

Иги сёзню сыйын билмез,
Бир тутханын ёлсе иймез,
Киши айтханны да суймез.

Артдан аны сёзюн кьатлар,
Анга ушаш айтыр, атлар,
Жиляр жерде кюлюп кьатар.

Бузуп чыгъар элни тоюн,
Бушуулада этер оюн,
Бек кьатыды анда боюн.

Ашха жетсе, аман ашар,
Шытыларын кенгиге чачар,
Аны кёрген туруп кьачар.

(?)

Қъайгъыбыз жокъ, хар зат да бар,
Тюзелди зулмучу къадар.
Ишлеген азыгъын табар,
Инши-аллах, отубуз жанар!

1921

Совет власть — алтын терек.
Аны кьаты тутуу керек.
Олд бизге ёмюр тыянчакъ,
Аны унутма, душман-алтакъ!

1924

Ленин

Айтама, тынгылагъыз сиз,
Бирлик иште товарищле,
Ленин къалай жюрютгенин
Эркинлик ючюннге ишле.

Сабийликден окъуй кетди,
Аны бийигине жетди,
Дуниядан патчахлыкъны
Тайдырыргъа мурат этди.

Башлады андан аямай,
Қъара халкъгъа хапар берип,
Аны ючюн кёп къыйналды,
Тутмакъ да, сибир да кёрюп.

Андан да къутулуп келди,
Барып кёрдю къыралланы,
Излеп, табып, жыйын этди,
Жигит, батыр уланланы.

Жашырынлыкъда кёп ишлеп
Турду къадар заманланы,
Бийликледен чыгъарыргъа
Байла бла Романланы.

Ишчи, эллий бир болдула,
Қъолгъа сауутну алдыла,
Ленинни ызындан барып,
Патчахлыкъны аудурдула.

Ленин эди ишни къургъан,
Залимликге ёртен салгъан,
Эскиликни отха атхан,
Жангылыкъны чархын бургъан.

Патчахлыкъны кир къаласын
Кёп кюрешди да, чачды ол,
Жарлы халкъгъа эркинликни
Эшигин кенгиге ачды ол.

Ленинди — тюзлюкню жолу,
Жокъду адам андан уллу,
Аны жолу бла барыр
Ёмюрледе адам улу.

Ёлдю Ленин — бачамабыз,
Бачаманы унутмабыз.
Жарлы, жалчы тынгылагъыз,
Кязим айтханны ангылагъыз:

Душманлагъа алдатмагъыз,
Бай, бий ызындан бармагъыз,
Бош керексиз къыйналмагъыз —
Ауар ташха тыянмагъыз.

Оюлмазлыкъ къая — Ленинд,
Адам игиси — ленинчид,
Ленин — батмазлыкъ кюнюбюзд,
Партиясы — чигинжибизд.

Окъуюкъ

Къарангыны кюню къара,
Ишинде болур ауара,
Билмез исполкомгъа бара,
Бу затха сен иги къара.

Билимден ахшы зат жокъду,
Билгенни жюреги токъду.
Билим душманлагъа окъду,
Андан къачхан — жокъдан жокъду!

Билим тауланы тешеди,
Жарыкъ жашауну эшеди,
Билимни сейир кючюнден
Къышхыда алма бишеди.

Билим ат болуп чабады,
Къуш болуп, кёкде учады.
Чабакъча, тенгиз тюрбюнде
Батхан кемени табады.

Билим бизге жолну керир,
Билим бизге насып берир,
Ленинни окъууу бла
Сокъур кёз дуняны кёрюр!

Осуятым хар къардашха:
Заманны жиберме бошха!
Билим — дуняны жарыгъы,
Керекди ол къартха, жашха.

Къыйынлыкда къаты тургъан,
Залимлени бойнун бургъан,
Законланы ариу къургъан
Жашасын Совет власть!

1928

Барысын да кёрдю Кязим

Бийле ариу кие элле,
 Тынч жашаргъа суюе элле,
 Къулланы ишге ие элле,
 Бармасала туюе элле.

Тынчлыкъ бермей, жашатмайын,
 Ашны игисин ашатмайын,
 Къулну сёзюн ушатмайын,
 Къыйынлыкъдан бошатмайын;

Отун ташып, сууун алып,
 Кюзгюде биченин чалып,
 Къышхыда малына багъып,
 Сабан сюрюп, суу сугъарып;

Бар деген жерине барып, —
 Болмаз эди къулдан харип!
 Бир да болмай эди жарып,
 Бийни жашын эмчек алып,

Ёшюнлерин анга салып,
 Кеси жашы ёксюз къалып,
 Эки кёзю кёкге аралып,
 Сютсюзлей, ашсызлай къалып,—

Алай эд хар иш хар къайда.
 Къарындаш элле бий да, бай да,
 Алада эд жыр да, той да,
 Аланы эд тууар, къой да.

Бизге совет власть жетди,
Зулму дуния бизден кетди,
Залимлени бойнун буудукъ,
Ол кирлени кери къуудукъ.

Энди аладан биз къутулдукъ,
Жашаугъа биз эркин болдукъ.
Энди биз болмабыз арыкъ,
Ачлыкъны артда къалдырдыкъ.

Табарыкъбыз кийим, азыкъ,
Бизге тиймез налат къазыкъ;
Жокъ бизни басынчакъларыкъ,
Жокъду бизге палах саллыкъ.

Муну айтхан — акъсакъ Қязим,
Халкъны сёзю — мени сёзюм,—
Барысын да кёрдю Қязим,
Кёп зат сынагъанма ёзюм.

1928

Къартлыкъ бла ушагъым

— Къартлыкъ, сормайын келдинг,
Ким чакъыргъанед сени?

— Соруп къалай келейим,
Кёрюп болмайсыз мени!

— Юйюмю ким кёргюзтдю,
Къалай тапдынг сен аны?

— Мен ажашмай табама,
Кезиу жетсе жолланы.

— Ажашып бираз къалсанг
Не боллукъ эди жолда?

— Угъай, мени ажашып
Инсан кёрмед дуняда!

Манга керек юйлеге

Жолну иги билеме.

Патчахха, факъыргъа да

Мен бир кибик келеме.

Сизнича, къоркъуп, апчып

Къалмайма кючлюледен.

Не эсирген залим да

Къутулалмайды менден!

Патчах аскер кючу да

Жетмейд мени жояргъа,

Батырланы къолундан

Келмейд жолда тыяргъа.

— Сен келгенни билсемед,
Эшигим ачмазем.
Сенлай кюйсюз кьонакьгьа
Жеримден да кьопмазем.

Ишим кепдю, ишлерге
Кьоймазса, кьартлыкь, мени?
Туман кечелей, кьара
Этерсе кюнлерими.

Тиш таныгьы кьоймайын
Алырса, тюшюрюрге.
Гулош тыякьны берип,
Арбазда чекдюрюрге.

Кечеле узун болуп,
Жукьу кирмез кезюме,
Чыгьалмайын кьалырма
Жарлы эски юйюмден.

Сез эшитдирмей, сангырау
Этип, алай кьоярса.
Бек ахырында манга
Терен кьабыр кьазарса.

Сени тюрт сууугьунгдан
Ма терт саным кьурушур.
Кьууанма, кьартлыкь, энгда
Назму сезюм болушур!

Назмуланы жылуу
Мени бла турлукьду.
Дунияда назмучугьа
Елгюнчю кьартлыкь жокьду!

Осуятым курсант жашха,
Хар окъугъан къарындашха:
Иш этсе окъуудан башха,
Башы келип тиер ташха.

Биз къарангы эдик тауда,
Малла кибик, ташда, бауда.
Билмегеннге этмем даула,
Билгеннге уа — билим саугъа!

Окъугъан къыз киер чилле,
Окъумагъан болур чюйре,
Чиргилери кирден чирир,
Тенглеринден кери жюрюр.

Окъугъан жаш алгъа барыр,
Окъумагъан къурлай къалыр.
Анга уллу сёлеширле,
Кем этерге кюреширле.

Тынгылагъыз акъсакъ къартха,
Къалмагъыз сиз аман атха,
Жыйылыгъыз бир муратха,
Сакъ болугъуз жамауатха.

Сабанчылыкъ

Сабанчылыкъ бир хунерди халкъ къолунда,
Уллу къууат, берекетлик барды мында.
Къуллукъ этип, кюн оздурсанг сабанынга,
Жер къарамы кёрюнеди къарамынга.

Сабанчыны хакъ мураты — байлыкъ болур,
Жерге, суугъа, адамлагъа таплыкъ болур.
Аны кёсю мамыр къарар дуниялыкъгъа,
Бели талмаз тангдан алгъа тургъанлыкъгъа.

Сабанчыны ал азыгъы айран болур,
Сабанчысыз айран, гыржын къайдан болур?
Къызыу кюнде, буздан къоркъа, жауун тилер,
Къургъакълыкъда, ашлыгъыча, сары кюер!

Иш ахлусу — сабан сюрюп, мирзеу себер,
Иги ёгюз, иги арба кеси жегер,
Иши, кючю, сёсю бла болур нёгер,
Махтау демез, кеси келир намыс, дебер.

Кюфле, дуула хазыр этип, кюз да жетер,
Къурт-къумурсха, жан-жанууар алгъыш этер,
Сабанчыны кёлю жарыкъ, таулагъа тенг,
Кире къуугъан мирзеу кибик анда хатер!

Сабанчыны гъаршха чыгъар миннген аты,
Жетмез анга зар адамны хыянаты,
Игиликге болур аны бар мураты,
Къыяма кюн чексиз болур шафауаты.

Гиртчи болуп, айтылырла жаш-кѳушлары,
Жашагъанда кетип болмаз намыслары.
Хар заманда токъ болурла юйю, малы,
Элге, жерге себеп болур жашау халы.

Жарлы адам! Урлукъ салып, рахат болгъун,
Берекетли, беримли да болсун кѳолунг.
Сабанлагъа тѳйюл эсе эрттен жолунг,
Кимге керек бу дуньяда барынг, жогъунг!

1928

Аман къатын

Ахшы къартла жау сюртелле мансларына,
 Акъыл, адеп юйретелле жашларына;
 Жаш кыызчыкъла бау тагъалла чачларына,
 Таулу кыызла жау сюртелле къашларына,

Чачы жете болур, тейри, табанына,
 Эр тапмайбыз биз кыызланы аманына,
 Къатынланы аманларын айтдырсагъыз,
 Аланы да мен айтайым, тынгылагъыз.

Осал къатынны табаны жаркъма болур,
 Чачы юйюгюр, къулакълары жатма болур.
 Бухчакълары табанындан сюрелирле,
 Тюймелери кыйыкъ-мыйыкъ тюрелирле.

Этек жайып, от жагъада ол олтурур,
 От жагъаны хиппирикден ол толтурур.
 Эри кыызса, ата юйюне кете болур,
 Этеклери чакъмакъ таууш эте болур.

Барыр, жаным, этеклерин сюрегенлей,
 Арпа унну гыржынлыкъгъа ийлегенлей.
 Аман къатынны баш ашы как болады,
 Ахшы къатын кыш къатыкъгъа сакъ болады.

Къатын болса, юй жашаугъа къаты болсун,
 Болмаса уа, жашар кюню алты болсун.
 Къатын болса, юй тизгинин жыя билсин,
 Шимир этмей, аш адырны жууа билсин.

Тёшеклери кюн кѳушлукъгѳа жыйылырла,
 Тауукълары тёшеклеге кѳуюлурла,
 Сабийлери болур тыкыраякъчыкѳла,
 Жаланбашла, кѳымыжа, кѳурум
жыякѳчыкѳла.

Чийбел кѳатын бота чулгѳар чий белине,
 Чийсил гыржынны ол ашатыр эрине.
 Кѳонакѳ келсе, ол ачыудан кѳууурулур,
 Эрни, бурну бир бирине жыйырылыр.

Толу юйню нюрюн алыр аман кѳатын,
 Элде, кюлюп, сагѳынырла аны атын.
 Бошбел кѳатын, юлгю алып, иги болсун,
 Ботаны атып, юйюне тири болсун.

Кѳазим аны ариу халын жыргѳа салыр,
 Эрин, юйюн ариу тутса, бек кѳууаныр.
 Алгѳыш этип, айта турур аны атын,
 Элин, жерин сыйлы этер аллай кѳатын!

(?)

Пионерлеге

Энтда айтама, жаш нёгерле,
Тынгылагъыз, пионерле!
Болугъуз сиз жигит эрле.
Эркиндиле окъур жерле.

Хайда, хайда, эришигиз,
Бир бирни ариу кёрюшюгюз,
Ахшы болсун хар ишигиз,
Муратлагъа жетишигиз!

Къадалыгъыз, кюрешигиз,
Тап ойнагъыз, эришигиз.
Билим болсун юлюшюгюз,
Эркин болсун билишигиз.

Жашауугъуз ариу болур,
Ол насыпдан эркин толур.
Окъугъанны кёлю базыкъ,
Окъумагъан болур жазыкъ.

1929

Колхозгъа

Алгъын бар эди бай, жалчы,
Биреу да биреуге малчы.
Бай жалчыны малча жегип,
Жалчы байгъа терин тѣгюп,—

Биреуле бай жашай элле,
Тоханалада олтуруп,
Иче элле, ашай элле,
Халкъны палахдан толтуруп.

Ол заманла, жомакъдача,
Энди къайтмазгъа кетдиле.
Жангы заман, жангы насып
Бизни алгъышлап жетдиле.

Байны, бийни да думп этип,
Заман аны кирин жууду.
Бизни ючюн, къарындашла,
Колхоз жашау — насып! — тууду.

Биз къояйыкъ эски халны,
Колхозгъа бурайыкъ алны.
Аямайыкъ хар амалны,
Кѣп этейик колхоз малны.

Эринип осал болмайыкъ,
Ишлеп, ударник болайыкъ.
Къууанчда саугъа алайыкъ,
Жангы жашауну салайыкъ.

Бизни чырмаргъа кюрешген
Шуёх туююл — жауубузду!
Ол бизге заран салмасын,
Анга кечгинлик болмасын!

1929

Игилик кѣп, билебиз аны,
Тынчайгъанды адамны жаны.
Кертиед Ленинни айтханы,—
Тюзетди ол талгъан санланы.

Алай энтда жарсыу кѣп жерде,
Амал жокъду къайгъы этмезге.
Алгъынча, кыйынды ёксюзге,
Душман да тебинеди бизге.

1929

Окъуу иште артха къалма,
Жюрекге терс ниет алма.
Шашдырыр жолну сен барма,
Жахил къалып, осал болма.

1930

Большевик излеген тенглик,
Бизге берди уллу кенглик,
Адамда кьоймады кемлик,
Берди халкъгъа уллу эркинлик.

Тергеледи кьартлыкъ, жашлыкъ,
Уллу болду кьарындашлыкъ.
Бизге келмез жаланнгачлыкъ,
Энди бизге жетмез ачлыкъ.

Табылады берлик, аллыкъ,
Жокъду энди боюнса саллыкъ,
Бир зат жокъду тапмай кьаллыкъ,
Ишлесин хар бир болаллыкъ.

Кюнюбюз болгъанды ариу,
Бизде барды уллу кьарыу.
Кёзюбюзге келгенд жарыу,
Жолубуз — тюзлюкге барыу.

1930

Жашла чалгъы чалалла,
Къызла дырын жыялла,
Къартла гырмык байлайла,
Гебен орун сайлайла.

Хайда, къартла, ишлейик,
Биз колхозну кючлейик,
Хомухха ишле дейик,
Махтаугъа жетишейик.

Устабыз мал ишине,
Эбине бек тюшюне.
Ишге кючню тюз жеге,
Оздурмайыкъ кишиге!

Хар ким бѣлсюн жукъусун
Къууанчлыкъны ишинде,
Хар инсан кѣрюп чыкъсын
Колхоз ишни тюшюнде.

Оракъ оралла къызла,
Биз черенле этебиз.
Къууанчлы жашау ызда
Къолайлыкъгъа жетебиз.

Ишлеген

Осал адам эринеди,
Ишлеген насып кѣреди.
Эринчеклик деген неди?
Эринчек саудан ёледи.

Ишлегенни кѣлю жарыкъ,
Ишлемеген болур арыкъ.
Дунияда биз махтау аллыкъ —
Ишди бизни кѣуандырлыкъ.

Ишлемесенг — азыкъсызлай,
Ишлемесенг — гыржынсызлай,
Ишлемесенг — чабырсызлай,
Ишлемесенг — намыссызлай,

Айланырса парий кибик,
Кѣуанмазса дарий кийип.
Кѣатынынг жашамаз суйюп,
Ананг жашар, бишип, куйюп.

Ишди — дуняда кѣз жарыкъ.
Ишди бизни кѣуандырлыкъ.
Ишлегенни кѣлю жарыкъ,
Ишлемеген болур жазыкъ.

Хар илмудан хунер алды,
Халкъны бек тюз жолгъа салды.
Юйретди ол ариу халны,
Ёлгюнчю гъалимлей къалды.

Хунери жайылды халкъгъа,
Хадис къуллукъ этди хакъгъа.
Душманед адеби жокъгъа,—
Дагъыда аман жорукъгъа.

Эки кере хажгъа барды,
Ашсыз, суусуз да кёп къалды,
Арымады не талмады,
Ол да тоюп кеталмады.

Бир талай жылланы турду,
Китап, къалам ол буюрду,
Халал, харамны айырды,
Халкъгъа изледи хайырны.

Берди халкъгъа уллу файда,
Арымады къышда, жайда,
Алдатмады сомгъа, шайгъа,
Аны кибик энди къайда!

Байрым кюн жумагъа келди,
Жамауатха ууаз берди,
Жума намазгъа сюелди,
Кёп игиликле тиледи.

Андан сора юч кюн кетди,
Муххаррам ай тамам жетди.
Аны алты кюню ётдю,
Аллах ёлюм буйрукъ этди.

Къыйын ауруу тийип, жатды,
Ёлюм акъсууундан тартды,
Бетин, кефин женгил атды,
Жамауатны кюню батды.

Ажалгъа дарман келмеди,
Кече ортада жан берди.
Сюйген адамын кёрмеди,
Бир кесек ауруп ёлмеди.

Маркъум болуп Локъман былай
Юй ахлусу къалды жиляй.
Хар ким жан-жанына къарай,
Жулкъуп, къолтукъларын талай.

Къалды бары мубарикден:
Мужурасы — Шаркъгъа элтген,
Китаплары — суал этген,
Акъыл сёзю — хар ким эшитген!

Ол кюн бек уллу ярс болду,
Жарыкъ кюнюбюз чарс болду,
Оюлгъанды бек къалабыз,—
Энди неге саналабыз...

1931

Колхозчу жашлагъа

...Ишден арып талмагъыз,
Билимде артха къалмагъыз,
Ичебиз деп жанмагъыз,
Ётюрюк тарыгъыу жазмагъыз.

Властан ёпкелемегиз,
Къаргъыш этип тилемегиз,
Аман ишге тюзелмегиз,
Махтау алыргъа кюрешигиз.

Бирликди хорлау, билигиз,
Бир биригизни суйюгюз,
Мытырлагъа къаш туйюгюз,
Назмуларыма киригиз.

1932

Назмучу жашлагъа сёзюм

Эй-хей, жашла, назмучула,
Эскиликге сиз даучула,
Къарангыны кыстаучула,
Сёзюгюзде жокъду чола!

Кёп окъуйсуз, эрикмейсиз,
Жазгъынымы эниклейсиз,
Бу замандан не тилейсиз,—
Сют башында кёмюклейсиз!

Билмейсиз сиз арсарлыкъны,
Махтайсыз бек ынгкылапны!
Айхай, жашла, керти затды,—
Ол зулмуну букъулатды!

Жырлайсыз, этесиз байрам,
Тюйюлсюз Кязимча хайран,
Хар зат иги, хар зат тамам,
Болмайды арбасы аугъан!

Иги эди жарыкъ жазгъан,
Бир жерде да кёрмей азгъан!
Алай андан неди файда,
Кеси келген насып къайда!

Атта-не-асыу, озду кюнюм,
Кёп эшитилди мудах кюйюм,
Бу дуния байрам тюйюл,—
Айтмадым мен аны суююп!

Кюн тийгенде буз да жауар,
Арба тюз жолда да ауар,
Къууанч этген бирде жиляр,—
Жашагъаннга ёлюм да бар!

Кёп жашадым, ууаз бере,
Къарт болдум, палахла кёре,
Къыйынлыкъ кёп энтда жерде,
Жарамаз кёзбау этерге!

1933

Бызыннгы къабырлары

Къабырлагъа къарайма, кѣлюм — такъыр,
Ахыр юйюнг мындады, Къазим факъыр.
Хаух дуня алдаулуду, болма батыр,—
Саулугъунгда аллах деп, ийман чакъыр.

Кетгендиле садакъ окълай жигитле,
Оюлдула кѣз жетмеген бийикле.
Къара жерде мелхум кырдык болдула,
Жалаулада женгил чапхан кийикле.

Огъурсузла, огъурлула кетдиле,
Къоркъа-юрке, къара жерге кирдиле.
Керти юйлерин барып анда кѣрдюле,
Бу дуняны алдаулугъун билдиле.

Ма бу къабыр... Ай, мубарик Бияслан,
Къазауатда ёлюп кетдинг, жарлы жан.
Кѣкюрегинг болду тарда илишан,—
Кѣплерибиз къайтмадыла урушдан.

Керти сѣзню айтыученг хоншубузда,
Болушуученг, агъачха къолунг уста.
Гюрбежими эшигин, терезесин
Ишлеп бердинг, борч этмей бойнубузгъа.

Жаннетни сен къонагъы бол, мубарик,
Къыямат кюн жарыкъ бетден тюбейик.
Ёлгенлеге рахму, кечим тилейик,
Бизден умут этедиле, билейик.

Бу к̄абыр а... Таныгъанма, Шио факъыр!
 Жарсый эдинг, жеринг, юйюнг бек такъыр.
 Таш тюе, жашадынг, тирмен ишлединг,
 Қиши к̄ыйын ашамай сабийлеринг.

Энтда тартады ун сени тирменинг,
 Бузулмай турадыла илипинлеринг.
 Шиону тирмени деп эллилеринг,
 Келедиле ауур жюклеп эшеклерин.

Бу гыйы таш... Рахай Чокурну сыны,
 Сау тукъумда айырма эди сырынг!
 Юй ишлединг бек бийикге чыгъып,
 Ёлюп кетдинг юркген атдан жыгъылып.

Деу эдинг,— ёгюз жюгю агъачланы
 Тар ичинден чыгъарыученг кётюрюп.
 Кёп тюйюлдюнг, аркъангы жауур этип,
 Кюн кёрмединг, ол да тюйюл ётюрюк.

А, Шакъманланы Тарюк, сыйлы бийим...
 Бий эсенг да, кёргенсе жашау кюйюм.
 Байлыгъынгы, хурметинги аямадынг,
 Тау элинге к̄алкъа болуп жашадынг.

Бызынгыгъа ёлет ауруу киргенде,
 Кюйдюрюрге патчах аскер ийгенде,
 Игилени жыйып барып тийренгде,—
 Ёшюн салып, ётдюрмединг сен ёрге!

Тынч жат, Тарюк, жашадынг элгендирмей,
 Мадар сурап, арбазынга келгенлени.
 Оздадынг, атдан тюшюп, салам бермей,
 Жокъ эди Шакъманлада, Тарюк, сенлей!

Сенмисе, Шакъманланы Аслангерий?
 Тармыды, такъырмыды жатхан жеринг?
 Ай жазыкъ, кюе болур суюклеринг,
 Эсинге тюшюп мында этгенлеринг.

Сен бийлени бек залими болуученг,
 Жарлыланы аркъаларын союученг...
 Къойчуларынгы азыкъсыз къоюученг,
 Уялмай, киши къыйынындан тоюученг.

Сабанлада, чаллыкълада жетиученг,
 Жарлылагъа ат оюнла этиученг.
 Жыйгъанларын суулай талап кетиученг,
 Ай, мынафыкъ, чекден аман ётюученг.

Не элтгенсе биргенге топуракъгъа?
 Къара жерге — ол сыйлы опуракъгъа?
 Бары къалды, ёзюнг атландынг хакъгъа,
 Жаханым ит болуп тюшдюнг тузакъгъа.

Къой, Кязим, ёлгенлеге сен эт хатыр,
 Хар кимни терсин, тюзюн аллах айтыр.
 Олтур да, къуран окъу, сууаплыкъ ал,
 Кесинги ахыр юйюнг мындад, факъыр!

1934

Фатыуа

Фатыуа ахшы жолгъа салыр сизни,
Тюзге бурур хар кюнде ишигизни.

Билигиз, къарт хунери фатыуады,
Хар фатыуа бурунгудан къалгъанды.

Хар уланнга керекди акъыл, кенгеш,
Къызлагъа да туююлдю ол артыкъ иш.

Тилигиз хар хыйладан азат болсун,
Билмеген билгенлеге барып сорсун.

Бир кишиге этмегиз сиз хыянат,
Хыянатны тюбю, ийнан, от жанад.

Аман тутма, аманлыкъ сюргеннге да,
Керти айт суймегеннге, суйгеннге да.

Кёлю къалса сенден къайда биреуню —
Излеме сен анга бичакъ билеуню.

Жашау санга болгъан кюнде бек такъыр,
Негерликге тюзлюгюнгю сен чакъыр.

Жол кьойма сен, аманлыкъны эскерип,
Тил да тутма, тил тутхандан не келлик?

Хыйлачыны жюкге алыу керекмид?
Болмаз сёзге къулакъ салыу керекмид?

Тилге къарап, акъылынгы бузмагъын,
Аллах салыр тил этгенни тузагъын.

Ниетинги чюйре тутма кишиге,
Тюз жюрюмек керек эркек, тишиге.

Адепсизге тенг болмагъын серилип,
Айып алма таматагъа керилип!

Хурмет этгин кесингден жаш уланнга,
Къайтыр бары кесинг да къарт болгъанда.

Сылтау этме, къаш тюйме, къонакъ келсе,
Юйюнгде болгъанны сал, не этериксе!

Ит баласын асырама, итге тартыр,
Асыллыгъа хурмет этсенг, жол танытыр.

Иш билмеген кюрю итни ылыгъын,
Кече, кюндюз болмаз аны тынчлыгъы.

Не жерлеге барса, болур ауара,
Мазасы не, адам туююл, ауана.

Сылтау табар, иш кезюнде кеп жатар,
Бир затдан да билмез ылыкъ не хапар.

Кеп жашап, Локъман шыйых айтханланы,
Къайтардым назму этип, мен аланы.

Акъыллы сез, сокъурну тыягъынлай,
Къыйын жолдан етдюреди жангылмай.

Хар ким окъуп, манга алгъыш этселе,
Гюнахымы, терслигими кечселе,—

Олду хакъы мени керти сезюмю,
Шеитлеге къошсун аллах ёзюмю.

Игилик

Игиликге саркъадыла черекле,
Игиликге ёседиле терекле;
Игиликге сауулалла ийнекле,
Игиликге бишедиле кёгетле;

Игиликге чагъадыла кырдыкла,
Игиликге туадыла туудукъла;
Игиликге тартыпдыла жүрекле,
Игиликге болсун бары тилекле.

1935

Ийман бла къалыгъыз

Кёп жюрюдюм, хакъыйкъатхе танышма,
 Намысынгы дуня малгъа алышма...
 Хыйла ишге, харам мюлкге къатышма,—
 Ёлмезлик жокъ, ийман бла къалыгъыз.

Къайдадыла файгъамбарла, игиле,
 Жюрютгенле алтын тахла, сюнгуле?
 Ауал жетди, бары жерге кирдиле,—
 Ёлмезлик жокъ, ийман бла къалыгъыз.

Аллах менме деп сюелди ол Мансур,
 Ажашханнга, тоба этип, ким жарсыр?
 Кенгде къалыр аллайлагъа нюр Кябсыр,—
 Ёлмезлик жокъ, ийман бла къалыгъыз.

Жашау кюнюн таш да, суу да тауусур,
 Тауда кийик, тюзде тые ауушур,
 Кязим хажи ууаз беред, сёзю — сур, —
 Ёлмезлик жокъ, ийман бла къалыгъыз.

Оюлурла юйле, бийик къалала,
 Къуу болурла таула, жашил талала,
 Шаудан суула къургъакъ ташдан толурла,—
 Ёлмезлик жокъ, ийман бла къалыгъыз.

Топуракъдан жаратылдыкъ, топуракъ
 Болур бизге тёшек, жастыкъ, опуракъ,
 Керек бизге къуран, китап окъумакъ,—
 Ёлмезлик жокъ, ийман бла къалыгъыз.

Кючю, жауу кетер эки кёзюнгю,
Хыйсабы аз, учуз болур сёзюнгю,
Эл кенгешге чакъырмазла ёзюнгю,—
Ёлмезлик жокъ, ийман бла къалыгъыз.

Женгсиз кёлек кийдирирле, тенг кесип,
Агъач атха миндирирле, терк жетип,
Къабыр дууа билдирирле эскертп,—
Ёлмезлик жокъ, ийман бла къалыгъыз.

Сын ташынгы сары ташдан салырла,
Къабырынга, жаназынга барырла,
Сен кетерсе, таула, тюзле къалырла,—
Ёлмезлик жокъ, ийман бла къалыгъыз.

Жарсымагъыз, игиликни билген аз,
Аны ючюн дерт тутаргъа жарамаз,
Себеп берген къайтырына къарамаз,—
Ёлмезлик жокъ, ийман бла къалыгъыз.

1935

Эски кѳумгѳаныма

Кѳумагѳаным, эски кѳумгѳаным,
 Биз бирге кѳп кюн ашырдыкъ,
 Кѳыйын кюнде, тынч кюнде да,
 Биз экибиз бирге турдукъ.

Санга кѳп шаудан суу кѳуйдум,
 Эрттенликде бет, кѳол жуудум.
 Кѳумгѳаным, сен кѳп жарадынг,
 Кир-кипчикни тазаладынг.

Жерими сууу кѳп саркъды
 Тамагѳынгдан, ол да хакъды.
 Сууукъ сууунг берди кѳууанч,
 Болдунг манга нѳгер, жубанч.

Сени эшикде унутуп
 Кетген кюнлерим да болду,
 Кече эшикде кѳалсанг да,
 Киши алып кетмей турдунг.

Кече эшикде кѳойгѳанымда —
 Жангыз терслигим аллынгда.
 Таматалыкъ хатерими
 Эт да, кечип кѳой аны да.

Кѳумгѳаным, эски кѳумгѳаным,
 Кѳп кюнле ашырдыкъ бирге.
 Биз жашаугѳа кѳуллукъ этдик,
 Киши айып этмез бизге.

Къумгъаным, эски къумгъаным,
Мен бек ыраыма санга.
Мен кѣп алгъышла этгенме,
Сени ишлеген устагъа.

1936

Къарындашлыкъ

Мен бир жырны айтама,
Жюрегим бек къууанып,
Хар инсан тынгыласын,
Аны хайырын танып.

Николайны чагъында
Инжийелле миллетле.
Арада жюрюйелле
Аман къажау адетле.

Эрши кёрюп бир бирни,
Тохтамайын урушуп,
Жашайелле ит бла
Бёрю кибик, къууушуп.

Чабаелле ташадан,
Чола кезну марашып.
Болалмаелле ала
Бир бири бла жарашып.

Жашайелле дуняда
Хыйлачыла мал урлап,
Малтап да кете эди
Онгузну онглу, хорлап.

Жашайелле барысы,
Къажаулукъдан тыйылмай,
Бир бирине къарамай,
Бир акъылгъа жыйылмай.

Къара халкъны арасында
Быллай хыйла къургъанла,—
Бийле, байла, моллала,
Алагъа баш болгъанла.

Ала суймей эдиле
Халкъны къууум этерин,
Билип къоркъа эдиле
Жашаулары кетерин.

Маркс эди бек алгъа
Къарындаш от тиргизген.
Андан сора Ленинди
Аны жолунда келген.

Тюзлюк кюсегенлени
Суусапларын къандыргъан.
Къарангы миллетлеге
Жарыкъ чыракъ жандыргъан.

Миллетлени ичинде
Къайгъыланы тындыргъан;
Аланы юскюргенлени
Къопмаз кибик сындыргъан!

Жарлыланы бай этип,
Насыпларын онгдургъан.
Бу къыйынлы дуняда
Монглюкъ жашау болдургъан!

Маркс-бачама деген,
Аны жолунда келген,
Ленин эди халкъ суйген, —
Тенгликни жайып ёлген!

Битеу халкъла биригип,
Уллу юйюр болгъанбыз.
Партияны къолунда
Насыплыкъдан толгъанбыз.

1936

Ишчи, элли уланлары

Большевикни мен таныдым,
Айтып жаздым аны халын.
Энди билдим партиясын,—
Халкъ жанлыды,— кёп
жашасын!

Ишчи, элли уланлары,
Оноуланы бирден салып,
Халкъны аманатын алып,
Ишлейдиле бек къадалып.

Бирикдирип кёп халкъланы,
Тайдырып къан къайгъыланы,
Таукел этип жашны, къартны,
Жарытады жамауатны!

Хайда, ойнайыкъ, кюлейик,
Анга кёп саулукъ тилейик,
Алгъан жолун бек сюейик,
Инсаны бола билейик.

Айтхан сёзюн бек алайыкъ,
Муну бла кёп къалайыкъ,
Махтау, ыспас да салайыкъ,
Нюзюрлерин мажарайыкъ.

Душманлагъа бек къатыды,
Эркинликни къууатыды,
Тынч жашауну атасыды,
Аны билмеген ассыды.

Халы Ленинни халыды,
Аскерлери бек къалынды,
Душманлагъа от, жалынды,
Халкъ анга да ыразыды.

Улан, къызны бек ахшысы,
Партиягъа терк саналсын,—
Сюйюлюннген сыйлы жыйын,
Қязимни да жырын алсын!

1937

Эки тилли алтакъла

Алтакъ, кёзбау — бек кёп тюрю,
Кими — сылхыр, кими — жинли;
Кими болур эки тилли,
Бири — жахил, бири — кирли.

Аллайланы иши — къайгъы,
Билигиз сиз дайым аны!
Алданмагъыз болса жарыкъ,
Этип къояр сизни жазыкъ.

Кёп сёлешип, тажатырла,
Чалпытып, таш чайпатырла.
Олжан, сибирь сынатырла,
Аналаны жилятырла.

Ташалада — бек батырла,
Жумдурукъла ойнатырла!
Кюнде исси къапдырырла,
Элни бирге чапдырырла!

Бирсилери — жасанырла,
Жырларынгы терк алырла,
Ие болуп да къалырла,
Уялмайын, махтанырла.

Нёгер болсанг — уялтырла,
Урмай, тюймей жилятырла.
Ууда итге талатырла,
Элде энишге къаратырла.

Тойда тоюп кекирирле,
Кёзлеу суугъа тюкюрюрле.
Ёз кёшларына юрюрле,
Аталарына кюлюрле.

Эки тилли алтакъланы,
Таша жерде жаншакъланы,
Сёз этерге бек сакъланы,—
Билимли жаш, иги таны!

1937

Ынгкылапха болсун табу,
Ол къурады жашау табын!
Эркин этди жерин, малын,
Бек сюебиз аны халын.

Ынгкылапха болсун махтау,
Жокъду анга солуу, тохтау.
Къаяланы тешип, чачып,
Тау элlege жолла ачып,

Ол этмеген неле къалды,
Жарлы халкъым солуу алды!
Къарт жүрегим да жарыды,
Китап, къалам да таныды.

Арсар болуп, кѣп къыйналдым,
Не болур деп, кюйдю жаным.
Къан тѣгюлмей зорлукъ кетмез,
Энди аны ангыладым.

Монглукъ келди элибизге,
Тынчайыулукъ — белибизге!
Алырсыз деп эсигизге
Осуят этеме сизге:

Коммунистлик ариу ишди,
Шартын билип жүрютгеннге.
Аны туталмагъан ушар
Этни тузсуз чиритгеннге!

1938

Тойчулагъа

Тойчуларым, сиз ойнагъыз, кюлюгюз,
 Кюнден кюннге жарыкъ болсун кюнюгюз.
 Усталыкъны къалдырмайын билигиз,
 Барыбыз бирден тепсейик, жюрюгюз!

Сиз барасыз кымылдамай сюзюлюп,
 Башха болмай, зурнуклача, тизилип.
 Бек ариу тепсейсиз, къууанып, кюлюп,
 Мудахлыкъ тайсын, тамыры юзюлюп.

Къарап, усталыгъыгъызны кереме,
 Бек къууанып, сизге махтау береме.
 Тепсеу — дуняны къууанчид, сезгенме,
 Сизни ючюн бу сёзлени тизгенме.

Ма биз да, сизни кибик, жаш заманда
 Айланыучу эдик къошда, маллада,
 Жарлы жалчыны туююл эди мал да,
 Байны, бийни эдиле тепсеу, той да.

Бюгюн а той, къууанч да бизнидиле,
 Бюгюн кийим да, аш да бизнидиле,
 Бюгюн жыр да, назму да бизнидиле,
 Бюгюн халкъла къардашдыла, тенгдиле.

Жигит батыр

Ворошилов — жигит батыр,
Сау халкъ билед аны атын.
Тийгенни аман ууатыр,
Арталлы да этмез хатыр.

Урушургъа бир да суймез,
Къатылгъанны саулай иймез,
Къатылмагъаннга уа тиймез,
Къоркъуп бир да къайгъы киймез.

Душманларыбыз къарайла,
Чолабызны бек сурайла,
Елтюрюулени къурайла,
Мюйюшледен да марайла.

Биз да алай бош турмайбыз,
Кесибизни бек къурайбыз.
Келгенлерин биз къырырбыз,
Аякъларын учурурбуз!

Ууатырбыз келгенлерин,
Унутдурурбуз билгенлерин!
Жиятырбыз кюлгенлерин,
Чиритирбиз ёлгенлерин!

Хайда, болушлукъ берейик,
Жигит жашла жиберейик.
Битеу халкъны кётюрейик,—
Къызыл Аскерни кючлейик.

Къарт акъсакъл бош жаншамаз,
Ётюрюк айтыргъа болмаз.
Ворошилов аллындады,—
Аны аскери хорланмаз.

1938

Биз

Биз — шахар, эл да жашлары,
Тюзлюкню тенг къардашлары,
Оруслу, таулу — хар бары,—
Советлени уланлары.

Жокъду бизни бир хатабыз,
Шуёхлукъну бек тутабыз,
Душманланы биз утабыз,
Ленинди бизни атабыз.

Хайырлыд къол кыйыныбыз,
Кючлюд аскер жыйыныбыз,
Ариуду той-оюнубуз,
Бек кючлюдю боюнубуз.

Аллыбызгъа киши ёталмаз,
Урушда киши хорламаз,
Бир душман кюч да баз болмаз,
Къалабызны ол оялмаз.

Биз къардашбыз хар бир тюзге,
Партия башчыды бизге,—
Базынабыз кесибизге,
Киши минмез юсюбюзге.

*Къуллукъчу
большевик жашла*

Къуллукъчу большевик жашла —
Бизге халал къарындашла!
Бард алада къалын башла,
Ала бизге тенг жолдашла.

Къаты тутуп законланы,
Кёп ачып кенг школланы,
Кенг ишлетип тар жолланы,
Кёп этип колхоз малланы,—

Оноуну этелле бирге,
Тюзню кётюрелле ёрге,
Душманны кёмелле жерге,
Быланы сен ариу терге.

Эски адетни къалдыралла,
Айтханларын бардыралла,
Тутхан ишлерин болдуралла,
Халкъгъа билим алдыралла.

Ишлеринде бек усталла,
Байны, бийни кенг къысталла.
Халкъны къууанчлы туталла,
Мудахланы жарыталла.

Къуллукъчу большевик жашла —
Бизге халал къарындашла!
Бард алада къалын башла,
Ала бизге тенг жолдашла!

Совет власть

Сёзюм сизге, тынгылагъыз,
Айтханымы ангылагъыз.
Сюеме мен жаратсагъыз,—
Зарфха уруп, къаратсагъыз.

Алгъын зорлукъда жашадыкъ,
Ашны ачыу бла ашадыкъ,
Байда жалчы болуп турдукъ,
Анга кёп кере баш урдукъ.

Ата журтубузну юсюн
Басып бушуу, алды кючюн.
Турду къадар заманланы
Бийликлери Романланы.

Ол къарангы кечеледе
Эштиле эд ёксюз жилау,
Къарангыда кёрюнеед
Бай къолунда къамчи ойнау.

Кёп ёмюр сакъладыкъ кюнню,
Ма жарытып кюн да тийди.
Аны бизге Ленин ийди,—
Кязим къууанч кийим кийди.

Большевикле власть салдыла,
Жашауну эркин кердиле.
Кючлю къарыуну бердиле,
Халкъла насыпны кёрдюле!

Совет власть деген бизбиз,—
Оруслу, грузин, малкъарлы,
Шахтёр, сюрюучю эм поэт —
Жангы жашау, жангы адет.

Алгъа айтыр сёзюм олду:
Совет власть ариу жолду,
Хар ишибиз жангы болду,
Дунябыз тенгликден толду.

Бу властны ариу кёрейик,
Ахшы болгъанын билейик,
Узакъ саулугъун тилейик,
Аны ючюн биз жан берейик.

Товарищле, сёзюм сизге:
Насыплыкъ туугъанды бизге!
Совет байракъны тюрбюнде
Барырбыз биз коммунизмге!

1926—1938

Мушу айтхан акъсакъ Қязим,
Ачылдыла эки кёзюм,
Қъарт болгъанма энди ёзюм,
Сизге къалсын ахшы сёзюм!

}

1939

Антынгы сен ариу эсгер,
Жауну ууатхан Къызыл Аскер!
Аскер жокъду сенден жигер.
Акъсакъ къарт, сен да ыспас бер!

1939

*Жангы жарыкъ**(Бахсангэс)*

Кюн жарыгъы тийди бизге,
Сёзюм барды мени сизге,
Ишибиз баргъанды тюзге,
Жарыкълыкъ келгенди кёзге.
Ариу болур тарух, жомакъ
Жыргъа салып, этсе такъмакъ,
Айтыргъа болады омакъ.
Алай болса къадалайыкъ,
Жашауну жыргъа салайыкъ.
Ёнюбюзню аямайыкъ,
Жырчылагъа баш болайыкъ.
Бизге батыр большевикле
Оноуну къолгъа алгъанда,
Ызы бла уллу халкъгъа
Тамам тенгликни салгъанда,
Оноуладан кенг этдиле
Бизге къанлы душманланы,
Къалдырмайын тохтатдыла
Халкъла ичинде урушланы.
Сора башладыла ишлеп
Кючлю къала къурулушла,
Ол къурулушладан бири —
Хауа жыргъан темир къушла.
Бу затлагъа къарап, кёрюп,
Назму этейик тирилип,
Уллу тойланы этейик,
Жашауну насыбын билип.
Узакъ барсын, кючлю болсун
Аны жюрютген амалы,

Жыргъа салынып айтылад
Бизни Бахсанстройну халы.
Оноуну бирге салдыла
Башдагъы сыйлы нёгерле.
Оноу бла жыйылдыла
Бизни совет инженерле.
Ала къарап жерге, суугъа,
Тергеу этип, ойладыла.
Кёп сууланы барысындан
Бахсан сууну сайладыла.
Бары бир оноулу болуп,
Ол ишни къолгъа алдыла,
Жюреклери ариу кёрюп,
Бахсан бойнунда салдыла.
Терк, Къобанны арасында
Хар тарда бар эди черек,
Барысыны арасындан
Сайланнганды Бахсан черек!
Андагъы ишле ишленип,
Къалмайын битген заманда,
Бек уллу сейир, тамаша
Ишле кёрюннгенди анда.
Ойлап, акъыл жетишмеген,
Къарап кёзге кёрюшмеген,
Айтып къулакъ эшитмеген,
Эскерип кёлге тюшмеген,
Айтайым болумун аны,
Сейирлигини жокъ саны,
Сен да къарап, алай таны,
Биз ишледик ол къаланы
Барып, кёрюп, тергеу этсенг,
Акъылны бурсанг ишине
Толу шагъатлыкъ береди
Совет властны кючюне.
Сансыз-санаусуз чархладан
Топ-толуду аны ичи,

Бир чархында барды аны
Сау алты минг атны кючю.
Аны берген жарыгъындан
Жарыйдыла элле, сахарла.
Энтда жарырыкъды къалмай
Бек терен тарлада журтла.
Насыплыды мени журтум,
Шорхулдай тау череклери,
Татымлы тау жайлыкълары,
Субай нарат тереклери.
Насыплылла тау эллери,
Къууанчлыды жүреклери.
Энди мында табылады
Хар излеген кереклери.
Акъсакъ Қязим алгъышлайды
Жангы жашауну тюз сырын.
Бютюн ариу сёзле бла
Жырлайыкъ насыплыкъ жырын.

1939

Жюреклени жарыуу

Бир бөлек сөз мен айтайым
Жашауну тюз барыуундан,
Аны кыуанчлыгын сынап,
Жюреклени жарыуундан.
Биз ырахатлыкъ тапханбыз
Оноуланы ариуундан,
Жашауубуз токъ болгъанды
Советлени кыарыуундан.
Бизден кетди кыайгъы, кыаугъа,
Келди бизге уллу саугъа,
Биз чыкыгъанбыз тынч жашаугъа
Жетгенбиз уллу ашаугъа.
Ерлегенбиз бийик таугъа,—
Бек устабыз иш кыураугъа,
Онг бермебиз бизге жаугъа,
Ийнанмабыз бош сылтаугъа.
Бизде барды уллу кыарыу,
Тынч болгъанды иш мажарыу,
Хар ишибиз болду ариу,
Жюрекледе барды жарыу.
Сау дуняда баш болгъанбыз,
Оноуну тюзюн алгъанбыз,
Бек жарашып кыуралгъанбыз,
Аскер кючню деу салгъанбыз.
Энди бизни киши озмаз,
Бир жау бизге билек болмаз,
Кыатылып ол намыс алмаз,
Кыатылса да, ол сау кыалмаз.
Жюрегибиз токыду бизни,

Къоркъуубуз жокъду ачха,
 Малыбыз, жерибиз кѣпдю
 Иебиз биз кенг къууанчха.
 Алгъын болгъан аман халла
 Бары унутулуп къалгъанды.
 Къыйналып этилген ишле
 Ишлерге бек тынч болгъанды.
 Халкъгъа машинала жайып,
 Хар ишни терк, тынч этдирип,
 Жюз адам ишлерик ишни
 Жангыз машина битдирип;
 Эшек ётмеген тарладан
 Машиналаны ётдюрюп,
 Жыйырма тёрт сагъат жолгъа
 Жангыз сагъатха жетдирип;
 Телефондан сѣлешебиз
 Къошдан биз Нальчик городха,
 Соруп жууабын алабыз
 Мычымайын бир минутха;
 Хар керекни тынч табабыз,
 Ары-бери къармалмайын,
 Атланып чыгъабыз жолгъа
 Бир минутха чырмалмайын!
 Бар ахшылыкъланы барын
 Халкълагъа ариу кѣргенди,—
 Насыплыкъны, къууанчлыкъны
 Бизге партия бергенди.
 Энди биз тилейбиз суююп,
 Партиягъа узакъ саулукъ,
 Тутхан иши кючлю болуп,
 Насыплыкъда кѣп жашаулукъ.
 Жашасынла тюз законла,
 Бизге тап жашау салгъанла.
 Кѣп халкъладан Кязим иед
 Партиябызгъа махтаула!

Сабий булжутуула

Гагу, гагу, гагула,
Гагу такъгъан тыбына.
Тыбынаны табайыкъ, —
Ким озады — чабайыкъ!

Сюпю, сюпю, сюпюляй,
Сют ичмеген Кыртылай.
Кыртылайны утайыкъ,
Къаймакъчыгъын жутайыкъ.

Юлкю, тюлкю — бир бёлек,
Юлкю ичинде тегерек.
Тегерекни неси бар,
Кёремекни эси бар!

Къая башы — къалала,
Уясында — балала.
Балалагъа къурт керек,
Адамлагъа журт керек.

Кели бла телиде
Гыржын да бар, сёз да бар.
Кёп ашагъан — келиди,
Кёп жаншагъан — телиди.

Чана, чана, чанала,
Чана суйген танала.
Учалмагъан — чабалмаз,
Чабалмагъан — терк бармаз.

*«Мени сёзюм»
деген китап чыккыгъанда
жазылгъан назму*

Бу не затха ушагъанды? —
Мени ючюн ким жазгъанды?!
Манга айып атагъанды,—
Агъачыма от салгъанды.

Сормай-ормай тешиндирди,
Зыккылларын берип ийди,
Мен билмеген жарты тилни
Унарымы къайдап билди?!

Ким кюрешди бу зат бла,—
Кырдыгымы бузлатдыла!
Жашай эдим мен халкъ бла
Бош жаншакъгъа ушатдыла!

1939

Керимге

Келсенг, сен эски юйюмю кёрюрсе,
Мени эски гюрбежиме кирресе,

Мени къалай жазгъанымы билirse,
Сен, жашым, Къайсынча «тели» туюлсе.

Къадырлагъа минип, ёрлербиз элге,
Назмучу, тохтамай, барады ёрге.

Хар адамгъа жүрек бла къан бирди,
Назмучугъа назму бла жан бирди.

Назмучу назмучугъа къарындашды,
Аны ангыламагъан назмучу бошду.

Темир ишлейме, назмула жазама.
Акъсакъ болсам да, сизни озарма.

Лакъырдамы кертиге тергемегиз,
Къарт сылхыр болгъанд, махтанад
демегиз,

Лакъырдасыз — душманыбыз жашасын,
Жарыкъ сёзсюз — бизни жауубуз къалсын.

Жарыкъ сёз — юйде чыракъ кибик жанад,
Жарыкъ сёз — жашауубузну жарытад.

Къайсыннга

Баям, къозула жетгенин билгенди —
Кесиме ушаш, «тели» Къайсын келгенди.
Къозу эт ашап, боза ичип олтурдукъ,
Эски юйюмде назмуланы окъудукъ.

«Тели» Къайсын келип юсюме аугъанды,
Ингирликде ийнегими саугъанды,
Къолан ийнегими сютюн ичгенди,
Хакъына аман китап бергенди.

1940

Ёлюм келир

Ёлюм келир, итим чабып тыялмаз,
Ёлюм келир, жашым тутуп жыгъалмаз.
Ёлюм келир, мени дуняда къоймаз,
Алай ол назму къаламы оялмаз!

Ёлюм келед, адамны алып кетед,
Адам биргесине тёрт санын элтед,
Ишлеген юйюнг, жазгъан назмунг къалад —
Дуня иеси ёлюм туююлд, адамд.

1940

Къашха ийнегим

Ийнегим, къашха ийнегим,
Санга ыразыд жүрегим.
Сютюнгю айран этеби:
Санга алгыш эте, ичебиз.

Сютюнгю сабийле ичелле,
Къууанып оюн этелле.
Ыразылла къонакъларым,
Къандыраса суусапларын.

Жашла санга аман болсала,
Сени туйселе, урсала,
Кёргюзтюрме мен алагъа,
Ол бетсиз, иймансызлагъа!

Ингирде тоюп келесе,
Ийнегим, къашха ийнегим,
Сютню къызгъанмай бересе,
Ийнегим, къашха ийнегим!

1940

Насихатла

Кече ахшы айы бла,
Байтал ахшы тайы бла,
Жыл кѳууатлы жайы бла,

* * *

Ат танылыр жюрюшюнден,
Иги хоншү — юлюшюнден,
Эл бийи да — хар ишинден.

* * *

Халкъ танылыр ахшысындан,
Жер — гелеуден, алысындан,
Кѳол устасы — халысындан.

* * *

Егюз сыйлы бойну бла,
Ана сыйлы кѳойну бла,
Ата сыйлы жашы бла.

* * *

Ийнек сютю — тили бла,
Кѳызны нюрю — кюню бла,
Кѳой кѳумасы — жюню бла.

* * *

Чалгъы чаллыкъ — къалагъындан,
 Қъонакъ аллыкъ — къабагъындан,
 Юй болаллыкъ — тургъанындан.

* * *

Жез алтын болмаз,
 Алтын жапханлыкъгъа.
 Кѣз малдан тоймаз,
 Артыкъ тапханлыкъгъа.

* * *

Жаш бармаз къартла
 Ызлагъан ызны.
 Эл да тыялмаз
 Терилген кызыны.

* * *

Терен агъачны
 Боран бюгалмаз,
 Бириккли элге
 Душман киралмаз.

* * *

Эгечден туугъан
 Эрке да болур.
 Намысдан туугъан,
 Билсе да, сорур.

* * *

Накъут, налмас табылыр
 Насып бла.
 Насып, намыс табылмаз
 Накъут бла.

* * *

Къанатлы къуш бийик учар,
Эрлиги бар къаты тутар,
Халкъы ючюн къая бузар,
Къыйын кюн ол таугъа ушар.

* * *

Сюйгенин тапхан адамны
Насыплы болур къадары.
Аны кёрмеген сокъурду,
Ариу терекде бокъурду.

* * *

Кериуан жулдуз жол къоймаз,
Керахат малдан кёл тоймаз.

* * *

Намыс деген аз болду,—
Дуняя малы баз болду.

Палахда белни кьаты кьыс,
Бирге сюелсин кьатын, кьыз.
Тынч кьайтмаз иги жашау ыз,
Аны билигиз барыгьыз.

1941

Биз хорларбыз

Башланды огъурсуз уруш,
Къайгъылыды кырал-кыруш,
Акылла болалла буруш,
Къалай болур энди туруш?

Немец бизге къажау болду,
Чегибизге сауут бурду,
Бизге берген сёзюн бузду,
Асыры мардадан озду.

Къоншу кыраллагъа барып,
Урушмазгъа деп къол салып,
Онгуз кыралланы алып,
Бизге айланды, ёшюн салып.

Гитлер чапды жерибизге,
Къайгъы келди элибизге.
Партияны хорларла деп,
Ол келмесин кёлюгюзге.

Биз жашайбыз бек кыйналып,
Битеу кючюбюзню салып,
Кыралланы арасында
Энчи кыйынлыкъла алып.

Кюйдюреди шахарланы,
Саулай союп адамланы,
Зыраф этди кёп малланы,
Ким унутур бу халланы?

Къатынланы эрсиз этди,
Сабийлени ёксюз этди,
Халкъгъа къыйынлыкъла жетди,
Къаллай заманыбыз кетди!

Душман огъурсуз болса да,
Халкъны къырып бошайalmaz,
Ол оноуну кенг салса да,
Муратына жетишalmaz.

Бузулур деп сиз къоркъмагъыз
Совет халкъны къурч къаласы,
Атасын фашист ёлтюрсе,
Унутмаз аны баласы.

Гитлер чапды жолун билмей,
Анга келир кюнню сезмей.
Аны ахырын тюз билебиз,
Иши къалыр затха тиймей.

Тохташыр бу къаты уруш,
Оноу салыр совет къуруш,
Болмаз анда акъыл буруш,
Болурбуз биз сора тыныш.

Совет властны алалмазла,
Байрагъын малтаялмазла.
Бир жумдурукъ болурбуз биз,
Бизден кючлю болалмазла.

Арта къуууп биз барырбыз,
Къызыл байракъ биз салырбыз.
Ала зырафлыкъ салсала,
Къаныбызны биз алырбыз.

Къоркъуп артха душман кетсин,
Жерни бизге эркин этсин,
Чекде тургъан Къызыл Аскер
Толу муратына жетсин.

Аскерле, алгъа барыгъыз,
Душманнга заран салыгъыз.
Къаныгъызны толу алыгъыз,
Темирден болсун жаныгъыз!

Алгъышлайбыз партияны,
Биз аскерни алгъышлайыкъ.
Совет халкъны фашистлеге
Малтатмаз деп ийнанаыкъ!

1941

Немец, Румын киргендиле,
Тартып алалла кёзюнгю.
Алгын жашла кетгендиле,
Кимге айтайым сёзюмю?

Къурадыла асмакъланы,
Жыядыла жасакъланы,
Тёгюледи адам къаны,
Къыйналады анга жаным.

Тартып, шкок атар къалмай,
Айтып, сёзю батар къалмай,
Жарлы халкъгъа не кюн келди,
Жаханым да болмаз аллай.

Кёп болгъанды безиуюбюз,
Къалмагъанды тёзюуюбюз,
Бузулгъанды тизиуюбюз,
Къайтыр алгын кезиуюбюз.

Къайтыр алгын кезиуюбюз,
Бугъуп къалмайкъ биз,
Жалдатлагъа келир ёлюм,
Сау къалгъан аны кёрюр.

Ишленирле журтларыбыз,
Этилирле тойларыбыз,
Жау бетинде жунчумайкъ,
Барына тёзюп турайыкъ.

Жарлы бала

Энтда келди ачы ёлюм,
Аны кюйсюз бетин кёрдюм,
Мутхуздула эки кёзюм,
Аллах берсин манга тёзюм.

Сакъламадыкъ жау кьонакъны,
Кече келип, эшик кьакъды.
Анга тюбеген а — хакъды,
Ол аллахдан аман тапды.

Жолоучубуз, ач дедиле,
Жол усталыкъ тиледиле.
Къайдан билдик, ким эдиле,—
Бизге бичакъ биледиле!

Жарлы бала, чыгъып кетдинг,
Бир сагъатдан ёлюп келдинг.
Ананга сен бушуу бердинг,
Жарлы жюрегин кюйдюрдюнг.

Жау кьонакъны билалмадым,
Жолдан тартып тыялмадым.
Сени кёрюп туралмадым,
Тилим тартыла, жиядым.

Хуруят байрагъын алгъан,
Аны хакъ жолунда баргъан,
Жаш болсанг да, башда болгъан,
Тюзлюк жолдан ажашмагъан.

Бандитле кѣп чыкыгъандыла,
Кѣп игини жыкыгъандыла.
Сени ала жутхандыла,
Атангы улутхандыла.

Бу жазыу дегенинг неди,
Къара кюнле кѣргюзтеди.
Жашланы кѣрге элтеди,
Жау чыракълап эритеди.

1942

Къаламым да арыгъанды,
Къауалым да чарлагъанды.
Бетимде нюр къалмагъанды,—
Мен келгенли не заманды!

1943

Мен бир инсан. Жашадым. Жанды отум.
Темир да туюдум, кеп китап окъудум.
Таматагъа сакъ болдум, ёрге къопдум,
Бир аллахдан, артыкълыкъдан къоркъдум.

Къалырла кёрюгом, тешюм, чёгючюм,
Жашадым, къуллукъ да этдим эл ючюн,
Бир адам кетмез кёрююн кёргюнчю,
Жашауун этип, беририн бергинчи!

Мен ёлюрме, жаназыма келирле,
Жаннет тилеп, ыразылыкъ берирле.
Сёзюмю, акъсакъ бутуму эскерирле,
Жарлы Кязим, жияй-улуй кетди дерле.

Асыл къартла келип, дууа тутарла,
Эгечлерим акъ чачларын жыртарла.
Къарт парийим да тешге чыгып улур,
Жамауат арбазымда юч кюн турур.

Къабыр сууукълугъу кысар этими,
Мингкир, Накир билирле ниетими,
Тилегим жарытыр анда бетими,
Ёкюлюнлей къалырма юмметими.

Тийре къартла гюрбежими къатында
Экиндиде ла-илаха айтырла.
Уятырла кёр шошлугъун, эсими,
Инши-аллах, эл унутмаз кесими.

1943

Жарлы халкъым

Мен айтханнга тынгылагъыз,
 Айтханымы ангылагъыз,
 Шашар жолда сиз бармагъыз,
 Жюрекге ачыу салмагъыз.

Тамата оноуну бичди,
 Миллетге кёчерге тюшдю,
 Терси, тюзю айырылмай,
 Бу не аламатлыкъ ишди?

Азыкъсызлай чыкъдыкъ жолгъа,
 Къайгъы бла арып, талып.
 Ёлген — ёлюп, къалгъан — шашып,
 Асламыбыз жолда къалып.

Душман оту жетди бизге,
 Терслик болду бу жол тюзге.
 Башыбыз тюшдю сёзге,
 Эрши кёрюндюк кёзге.

Толтургъанбыз вагонланы,
 Таныгъанбыз кюрч жолланы,
 Тюзетирле законланы.
 Тёзюм болсун аз заманны,

Аз болгъанды къарыуубуз,
 Эрши болду ариуубуз,
 Былай болса барыуубуз,
 Болмаз бизни жарыуубуз.

Аман болду жашауубуз,
Татыусузду ашауубуз,
Къыйындан жокъ бошауубуз,
Телилегеди ушауубуз.

Сууудула тири санла,
Эридиле жүрек жаула,
Къыйналалла жарлы жанла,
Сыраф болду колхоз малла.

Жерибизге душман келди,
Бизни жокъ этерге деди.
Жетмез бизге ассы дерти,
Кеси кетер таудан кери.

Ишди сизни жашатырыкъ,
Ариу кийип, ашатырыкъ,
Былай тар жолгъа тюшгенде
Намыс бла бошатырыкъ.

Халкъымдан тилеп айтама,
Ишлегиз, ишни къоймагъыз.
Къоркъмагъыз, сиз къутулурсуз,
Къол жетдирип, бет жоймагъыз.

1944

Таукел этейик биз бюгюн

Тёзюмсюзлюк нёгер туююлд
Оюлгъанда жолунг, юйюнг.
Кётюрейик жашау кюйюн,
Таукел этейик биз бюгюн.

Кёп жашадым, кёп да кёрдюм,
Артыкълыкъгъа налат бердим.
Къартлыгъымда тентиредим,
Элим бла кёчюп келдим.

Жашарыма бек аз къалды,
Борбайымы къартлыкъ алды.
Аллах, санга бирди сёзюм,—
Халкъыма тилейме тёзюм!

Ичер сууум тауусулур,
Ёнгюм, ауазым бузулур,
Къарт парийим билип, улур,
Жамауат агъач ат кёрур.

Мен ёлюрме, артха къайтмам,
Саулугъумда жалгъан айтмам:
Бузулмагъыз къыраллыкъгъа
Киши жерде тургъанлыкъгъа!

Ат чариште сыналады,
Азап кёрмей ким къалады?
Хайт дегиз, айып алмагъыз,
Иште артха да къалмагъыз.

Кёп кыйынлыкъгъа тёздюгюз,
Ачдан, азапдан бездигиз.
Дагъы къош бола келдигиз,
Кёп палахланы женгдигиз.

Отларыгъыз кёп ёчюлдю,
Боран, ырхы да кёчюрдю.
Дагъы халкъ халкълай кечинди,
Сёзюн эшитигиз Кязимни:

Мухажирлик кыйын ишди,
Ол а бизге энтда тюшдю,
Аны кётюрген да ишди,
Кётюралмасакъ — бедишди!

Тюзд, бирликде — тирликди,
Халкъ деген аны билликди,
Сиз адамгъа саналыгъыз,
Кыйын кюн эрлей къалыгъыз.

Олду мени осуятым,
Халкъыма да аманатым.
Жашарыкъма аны айтып,
Къуралгъынчы агъач атым.

1944

Ыразылыкъ

Мен къалмам, атым къалыр,
Сёзюм, ишим махталыр,
Тюзюм, терсим билинир,
Чамларыма кюлюнюр.

Кёпню кёрген эллиле,
Ыразылыкъ берирле.
Хажи ауушду дерле,
Жаннет, ийман тилерле.

Ыразыма барына —
Сыйлы жууукъларыма,
Жерибизни халкъына,
Жашларына, къартына.

1944

Осуят

Мени дууама келликле,
Жаназыма сюелликле,
Тёрт санымы жууарыкъла,
Басхычымдан тутарыкъла;

Къабырымы къазарыкъла,
Манга кюйюп азарыкъла,
Салымы элтип барлыкъла,
Сау-саламат къалмыкъла,—

Барыгъызгъа барды сёзюм,
Осуят этеди Кязим:
Къыйын кюн жашай билирге,
Билек болугъуз бир бирге!

Бирликде — тирлик, билигиз,
Бир биригизни суююгюз!
Ариулукъ болсун тилигиз,
Хата кёрмесин юйюгюз.

1944

СӨЗЛҮК

* А *

Ажайып — билгич, бол дегенин болдургъан; волшебник.

Ажгин — кюз кечирек къыркъылгъан къозу жюн; къойну биринчи жюню.

Азан — терслигине тубетиу, къыйынлыкъ бериу.

Азан — намаз этерге чакъырыу.

Азбар — кёлден билиу, бир затны жангылмай айтыу — назмуланы, къуран сураланы эде тутуу.

Акид — аскер башчы, полководчу.

Аллах акбар — аллах барындан уллуду, андан сыйлы жокъду деген.

Ансап — бир затха ийнанганла, бир ызны баргъанла, бир тейриге табынганла.

Ансар — ёкюл, жол нёгер. Мадинагъа Мухаммат бла бирге баргъанла, аны жолун тутханла.

Арбакъ — ёлгенлени жанлары, сыйлары; дин ийна-ныулада ёлгенле тирилип, юйлерин, жууукъларын жокъларгъа, кёрюрге келип, хатагъа-хайыргъа кёшулуп турадыла деп жюрюйдю.

Ассы — динсиз, башха жерли, башха муратлы. Тау тилде низамсызгъа, осал иш этгенге айтадыла.

Ауан — масхара, бир затны хыликка этип сагъыныу. Малкъар диалектде жюрюйдю.

Айыужал — кырдык, чомпу-чомпу болуп битеди.

Аят — аллахны измиси, къуранны назму тизгини, бир айтымы.

* Б *

Байрым юй — ислам дин кирип, межгитле къуралгъынчы мажюсю тилек этиучю жер.

Бежен — сууну тыяр ючюн ишленген бегим хуна, плотина.

Боюндурукъ — ийнек кесин эммез ючюн салыныучу тыйгъыч.

Бурду — узун салам, кышда да кёгергенлей турады.

Боракъ — таурухлада жюриген къанатлы ат. Бурунгу мифледе Мухамат фыйгъамбар аллахны кёкде тахына Боракъгъа минип чыккынды деп айтылады, бирси мифледе ол Къудсха дери боракъгъа минип баргъанды, андан а аллахны тахына басыхчы бла чыккынды деп жюриюдю.

* Г *

Газиз — хурметли, жандауурлу. Кыйынлыккыгъа тышгеннге кыйгъыра билиу.

Гариф (татар.) — билгич, таныгъыч, уажип адам.

Гарип (араб.) — тыш жерли, кысталып, тентип келген жарлы.

Генжефил — ууакъ ёсген котур агъач, чырпы. Аны кыабугъун алып, кырурутуп, чай этедиле.

Гедра — алаша, алаша адамчыкъ.

Госта — лилипут.

Гуждар — сюрию башчы теке, жугъугур. Бирде кийик тейрича айтылады.

Гумос — ындыр басханда, ёгюз киреге жетмезча тыйгъыч, ауузлукъ.

* ГЪ *

Гъамгъун (татар.) — кыйгъылы, агуман болуп туруу.

Гъарш — космос.

Гъафил — хунерсиз, болумсуз.

* Д *

Дарбаза — кыабакъ, кыабакъ эшикле, сехле. Тюрк тилли миллетлени асламысында жюриюдю.

Даулет — даража, намыс. Иши, акылы бла халкыны хурметине жетишиу.

Дилазар (татар.) — кыйгъыгъа кыалдырыучу адам.

Дилара (татар.) — рахатлыкъ бериучю, ариу, иги сезимле уятыучу.

Дюгерле — чана жыякъланы бирге кыошхан кылыч.

* Ж *

Жалбара къарау — жалынып къарау.

Жамал — нюр, ингилик; адамны бет къаныны ариу-лугъу.

Жек — къара жин, къара кюч, шайтан.

* З *

Заргар (тюрк.) — алтынчы, кюмюшчю, (ювелир).

Захир (араб.) — кертиси, тюзю; китаины ачыкъ магъанасын айтыу.

Зарра — 1. бек гитче зат, атом; 2. Букъуну кюн тыякълагъа эшилип, тюрлю-тюрлю толкъун ызла болуп ойнагъаны.

Зауаллы (арабча — зауал) — жоюлгъан, жазыкъ жоюлгъан.

Зеуан — хыйлачы жыйын, шайка.

Зекат — ырысхынга кёре налог бериу.

Зикир — эскертиу; кбуранны атларындан бири. Дервишле жыйылып, жырлап, бирге этиучю тилек.

Зиян — хата, зияны болгъан — чырмыгъы, бузугъу болгъан.

* И *

Ижабад (ар.) — къабыл этиу, кбулакъ салыу.

Ижазад (ар.) — эркин этиу, жол бериу; азат деген малкъар сёзню мурдору.

Ириат — айып этип, урушуу, бет уялтыу, сёгюм салыу.

Илкен (тюрк.) — жыллыкъ тай.

Ихрам (ар.) — хурмет, сый бериу.

Ихтияр (тюрк.) — сайлау. Бир затха жүреги жабышып, анга тансыкъ болуу, термилиу.

Ислам — бойсунуу, баш ийиу, бир кючге табыныу.

Истим (тюрк.) — мурат, бир затха талпыу.

* К *

Касыда — махтау жыр, ода.

Кашкю — къазанны тюбюне чёкгени.

Кахир — Каир, Миср.

Кевсер — жаннет суу, миф черек.

Келам — муслиман динни шарты, дин окъууну мурдору.

Кинган — Ханаан, Палестина.

Кире — арнуланган, тазаланган мирзеу.

* КЪ *

Къакъыракъ — кырдык ёсмеген ташлы ёзен, къуу жер.

Къанчаи — битиу, фурункул. Эшек къан жагъып иги этедиле.

Къаранфил — гюл ханс, гвоздика.

Къаст — ниет, тилек, умут. Бир затха дерт этип алланыу.

Къач — жор, тамгъа.

* Л *

Ла — *илаха* — аллахдан сора аллах жокъду деген.

Лазим — шериятта ниетни бла болунган ишни байлашдыргъан сёз.

Лал (ар.) — къызыл тюрсюнлю сыйлы таш, рубин.

* М *

Магъриб — кюнбатыш къыралла.

Малгъун — къысталгъан; хыйла, осал ишлери ючюн жыйындан чыгъарылгъан. Кёкден къысталгъандан сора ибилисни аты.

Макъала (тюрк) — ушакъ, къысха статья.

Маза — кюч, къарыу

Масхаб — бир къарамлы, бир ниетли, бир динли. Юрист школ.

Махди — жер юсюнде муслиманлыкъны ахыр орна-тыр ючюн келлик файгъамбар. Бурунгу муслиман ийнаныулагъа кёре, дунягъа аллах ол файгъамбарны жиберликди. Ол Мухаммат башлагъан ишлени ахырына жетдирип, жер юсюнде аллахха ийнаныуну тохташдырып, дуняя зауукълугъун, малын да тенг юлеширикди.

Маширик — кюнчыгъыш къыралла.

Медет (ар.) — амал, тутхуч, тыянчакъ болуу.

Манс — уллу къайиш жип.

Мёрезе — жангы жау бла бишлакъны бирге биширип этилген ашарыкъ.

Мигидау — урлукъ къуюучу орун; сабанчыла аны урлукъдан толтуруп боюнларына тагдадыла, андан ууучлары бла алып, себи барадыла. Мигидау — ууакъ чыбыкъдан не да сюзюк халыдан эшилип этиледи.

Мизере — жаулукъну бир тюрлюсю.

Минжал — жерге (ташха) жайылып, къатапача къалын ёсген кырдык, кюнлюмледе ёседи, мох, лишайник.

Мискин — жарлы, жалынчакъ.

Миширте — ёлюкню узакъ жерде адамлары келлик болсала, ала келгинчи бузулмай туруп ючюн хуна юй ишлеп, аны тегереги бла барган суу ийип тутадыла. Ол юйню аты — миширтеди.

Мубарик — сыйлы, къутлу деп, ёлгенге суал этген сёз.

Мунзир — боллукъну айтычу, сагъайтычу.

Мыскъал — аз зат, грамм.

* Н *

Назир — эниклеу; шаирланы арасында бири этгенни бири этмеклик, бир темагъа эришип жазуу.

Наргъу — гыржын этилип бшалгъандан сора къалган тылычыкъдан этилген гыржынчыкъ.

Нияз (перс.) — садакъа, жарлыгъа берим, жан аурутуу.

* О *

Опракъ — тюкеннге келген жангы хапчук, ырысхы. Товар.

* П *

Пулгура — адам суугъа кетгенде, аны табар ючюн согъулган сырыйна тартуу.

* Р *

Раппана (арабча — раббана) — устаз, кесини хунерин, жашау сынауун жашлагъа юйретген адам; аллахны аты.

Расул — келечи, Мухамматны кёп атларындан бири. Разык да алайды.

Рахбар — алда барыучу, жол башчы, оноучу.

Рахим — аллахны кечими, халаллыгы.

Рахму — жандауурлукъ, кечимлик (милостивый).

Рум (бирде Урум деп да жазылады) — Византия. Тюрк тилли миллетлени фольклорларында, Кязимде да кюнбатыш кыраллагъа айтадыла. Турцияны Европа жанына да айтылады. Бирде аны чеклери Гитче Азиягъа дери жетедиле.

• С •

Садаф — туюме, тенгиз жаныуардан, баям, чокъуракъдан (ракушка) этилген туюмеге айтадыла. Садаф туюме деп бек сыйлы кѳргендиле.

Санат (тюрк.) — айбат чыгъармачылыкъ, искусство.

Сафар — 1. Муслиманланы ай календарларыны экинчи айы; ол аман айгъа, жолгъа чыгъаргъа, уллу иш, уруш башларгъа жараман хаталы айгъа саналады. 2. Жолоучулукъ, узакълагъа айланыу, кыдырыу.

Сеид — тукъум башчы, оноучу.

Силти — букъу, крахмал.

Сират — жаннетге ѳтген кѳпюр.

Суал — сюд, оюм, кесамат.

Сур — миф сырынады. Къыяма кюн Исрафил мѳлек аны согъуп чыгъарыкъды. Аны тауушу ачыды: жанланы титиретип, бирге жыярыкъды. Малкъар тилде «сур» деген къаты, кюйсюз, жандауурсуз халны белгилеген сѳз аны бла байламлыды, тюрсюнню да ачыкълайды.

Сульх — мамырлыкъ; хорлагъан аскерге (кыралгъа) къайгы этмей бойсунуу.

• Т •

Такбир (тюрк.) — сѳзню айтылууу, орфоэпиясы.

Талакъ (тюрк.) — айырылуу, бир бирни харам этиу.

Тарика (тюрк.) — жол, школ, суфий жыйын, биригиу. Тауча — дарикъатчы — монах.

Талхурун — биченни тюбюнде къалгъан букъу, муру.

Таслим — керти жүрекден берилиу (бир затха); кесин аллахха берип (мыллык атып) къоюу.

Тасниф (ар.) — китап, жазуу, къол жазма.

Тафсир — къуранны ангылатыулары, комментарий.

Тахара (ар.) — тазаланыу.

Таяммум — кесич къургъакъ зат бла, сѳз ючюн, юзmez бла тазалау.

Тежиуют — ангылашыныулу, шатык, ариу ён бла окъугъан.

Тентиген — жеринден ажашхан, абынган. Керексиз иш бла азап чекген.

Тёнгертге — томуроу, бир затха бичилип кесилген тегерек агъач. Тёнгертге юй — агъач юй

Тикирал — ачыкъ, ангылашыныулу окъугъан, айтхан. Арабча — икран. Диннге, аллаха кертилигин сёз бла билдириу.

Тишмек — жауда къатхан жукъа гыржын.

Толан — 1. Уллу, терен агъач. 2. Тик тешледе дырынны батан этмей, чулгъап тюшюрю. Толанны этекге эндирип, батанлагъа анда саладыла, не алайда гебен этип къоядыла.

Топалакъ — чапракълы ханс, тютюннге ушайды, бурун аллай хансланы жыйып, къурутуп, ийисгеп болгъандыла.

Тур — Синай жарым айрыкамда Неврод тауу. Таурухлада Мусса фыйгъамбар ол таугъа чыгып, тилек этип болгъанды.

Тыбына — сюзюк жюнден эшилип (бурулуп) этилген жип.

* У *

Уажип (арабча — вагъажип) — хар затны болдуругъа къолундан келген. Чудотворный.

Устад — юйретнучю. Кесини усталыгъына, хунерине, ишине юйретнучю. Уста да, жашауну да билген адам.

* Ф *

Факих (ар.) — законла чыгъарыучу, законланы тутхан, ангылатхан адам. Шернатны устасы.

Фикх — хукмат тутууну, законланы бардырыуну илмусу.

Фара — чоюнну къасмагъы, къырымдысы.

Фасык — бетсиз, сырсыз.

Фатих — ал сёз, башлам, къуранны биринчи сурасы.

Федеги — сабан темир тауусулса салынган жамау.

Фитир — оразадан сора берилнучю садакъа.

Форат — Ефрат череги.

* X *

Хаги — тюбюнден от этип юсюнде мирзеу кьурутхан сыйдам таш.

Хадис — файгьамбарны жашаууну, ишини юсюнден айтыула.

Хажил — уят, айып алыу, эсде болмай кьайгьыгьа кьалыу.

Хажирет — жол, кьыйын жолоучулукъ, сафар.

Хакам — сюд ишчи, теречи

Хамайыл — гитче китапчыкъ; кьуранны хуржунда жюрютюрча жарашдырылып, кьысхартылып чькьгьаны.

Ханыша — ханны кьатыны.

Харж — юлгюсю, билгени.

Хатиб — сёз устасы, оратор.

Хаук — кьышда кьургьакъ кюн кёкде ойнагьан кьургьакъ хапула.

Хакъ — 1. Аллахны кёп атларындан бири. 2. Керти зат, даулашсыз, этилирге тийишли иш. 3. Сыйлы жол, ыз, ахырат.

Хиджра — Мухамматны Меккадан Мадинагьа кёчгени. Буслиман эраны башланнганы.

Хур (хур кьыз) — жаннет кьызла. Ала гюнахсыздыла, ариудула.

Хушхун — айбатлыкъ, табийгьатны айбатлыгьы.

* Ч *

Чагьар — баш эркинлиги болмагьан элли; кьул.

Чара — амал, мадар. Тюрк тилли миллетлени асламында жюрюйдю.

Чериу — аскер, жау аскер.

Чин — бурунгу Кьытайгьа тюрк миллетле алай айтадыла.

Чохас — ариулау, мирзеуню тазасын алыу. Чохас тегене — мирзеуню кьуюп, ариуларча, сай тегене.

Чуухурун — мал туз ашаучу жер.

Чыл, чылы — мажалы.

* Ш *

Шагьбан (шагьабан) — араблы ай календарда ай ат, шёндюгю астрономия календарны 22-чи декабрындан 12-чи январьна тюшеди.

Шанкурт — гыбытны бухчагына салычу быргычыкь.

Шайыр — назмучу, поэт.

Шауел — кьатхан кьарны юсюнде жылтырагъан хапула.

Шейид — дин ючюн кьазауатда жоулгъан, кьурман болгъан.

Шеши — жауурунну кьыйырында сюеги.

Ширин — татлы, бал татлы. Шаркъда кѣп жюрюген тиширыу ат.

• Ы •

Ынгъылап (ар.) — революция.

* Ю *

Ютюрю намаз (арабча — ветр) — жассыда сууап-лыкь ючюн этилиучю артыкь намаз.

БАШЛАРЫ

Халкъ поэти. *Къулуйланы Къайсын* 5

НАЗМУЛА КИТАБЫ

Апсаты	19
Къар жауады	22
Сагъыш	24
«Тау башында тау болмаз...»	25
«Санга къыйыкъ бла баргъа...»	26
«Къоншубуз. Ожакъ тютюнюнг...»	27
«Арбазынга къарай озама...»	28
«Атанг келди да гюрбежиге...»	29
«Аллах бизге суймеклик жазады...»	30
«Жал борчум салып тузакъ...»	31
«Бели инчге — субай назы...»	32
«Салам жаздым санга артыкъ...»	33
«Къара къашынг, къара кёзюнг...»	34
«Къарап турдум баргъанынга...»	35
«Къоннган къушха базынып...»	36
«Къаламым, салтам — мюлкюм...»	37
Бу дунягъа алай келед суймеклик	38
Къыз тууду эсе	40
Төреле — сурала кибик	42
«Тюшюнде ашлаугъа олтуруп...»	43
«Жигитлиги, ётю болгъан эр киши...»	44
«Къарындашым, тынгыла манга...»	45
Суйгенледен тыялла	47
Тарыгъыу	48
Бирликни атасы ёлдю	50

«Батырлыкъ жютюд къамача»	51
«Байгъа сен байлыкъ кѣп бердинг»	52
«Таш эгурла сабаныбыз...»	53
«Сюмейклик бир заманда жашха къызгъа...»	54
«Къатылыкъ этген — акъылсыз»	55
«Темир тюеме; терим бара...»	56
Аллай бийле керек бизге	58
Ачыкъ сѣз	59
«Мен тейри жарыгъын кѣрюрге...»	60
«Я-илляхи, асыл къушну...»	61
«Арбазыма кѣонган чорбат чыпчыгъы»	62
«Къара чарсда кюн отуна тѣзгенле...»	63
«Жер къармагъан къара кѣоллу адамла...»	64
«Арабда да шашхынланы кѣрдюк биз»	65
«Хаж кылыргъа атлансанг да, мал жыйып...»	66
«Сыгын отну жылыууна жылынган...»	67
✓Азатлыкъ деген тѣзер	68
«Эр эл ючюн атланыр...»	70
«Илячин учар бийикге...»	71
«Намула жазама, темир тюеме...»	72
«Жазуу, тилек жетерми экен...»	73
Иги сѣз	74
Атасыны жашына осуяты	76
Парийим	77
Къар кюн арбазыбызда кѣонган чыпчыкъчыкъгъа	79
Махтанчакъ бий уулна	81
Жаралы жугъутур поэмадан	82
«Аллах да залимле жанлы...»	84
«Къыйынды жашау халыбыз...»	85
Къызны тарыгъыуу	86
Адамды бизни атыбыз	87
«Элибизге туман кирип келеди...»	89
«Жарасы болмай, жүреги кюймез...»	90
«Бѣрюле чапхан сюрюуча...»	91
«Узакъ къалып тауларыбыз...»	92
«Жерим, артыкълыкъдан, зулмудан толуп...»	93

«Бу дуняда ким бай болуп...»	94
«Дуня деген алай кыйын, тик жолду...»	95
«Бийик таулапы башында...»	96
«Озгъан жауунну...»	97
«Жаным кыанатлы мени...»	98
«Халкъ пасыбы кыйдагысы билмесед...»	99
«Бу дуняда кыуанч азды, ачыу кеп...»	100
«Кеме бла тенгизледен да ётдюм...»	101
«Уугъа барсын, айлапсын кызауатда...»	102
«Кыонгур таш кыаядан тышып...»	103
Бешик жыр	104
Кызимни Арабстандан юйюне жазгъан кыагытындан	106
«Мусаны кыатлап, тур тауна чыккыдым...»	107
Кызимни Арабстанда Локман хажиге этген осуяты	109
«Багдадха, Стамбулга да бардым...»	112
«Арабда, Тюркде да айланып келдим...»	113
Дин кыарындашлабыз биз	114
«Жарлы халкым, кеп китапла оккюдум...»	116
«Хар элли да кый союу башха...»	117
«Кыарыусузгъа хайырым тийсин деп...»	118
«Сёзюм кыаггъа садакк окк...»	119
«Жашлыкк, сен садакк окк эдинг...»	120
«Бу жалгъанчы дуня...»	121
«Кыачханнга — кыач, кыутул деген аллах...»	122
«Патчах аскер кырип келди...»	124
«Саккыт санларымы ат этип изледим...»	125
Огъары Чегемде Аккыболатлапы Жакону юйюрюн ырхы басханда этилген назму	126
Биз — бу дуняны кыонакклары	129
«Юйюм деген юйю тенгли таш кетюрюр...»	131
Тюзлюк	132
Жауур эшекге	133
Мараучуну анасыны жыры	135
«Ёмюрлюк чарыккыла этип...»	136

«Тик тауладан суула энше кетелле...»	137
«Бююн Сююнч улу жарлы Ахматны...»	138
«Азраил агъач атха жер салса...»	139
«Хар зулмучу таш болуп башыбызгъа...»	140
Нетейим?	141
«Къыйынлыкъ жауун болуп...»	142
«Къыйындыла жоллары жерибизни...»	143
✓ «Палах тау тарлада...»	144
Суу бойнунда жангыз талчыкыгъа аталгъан назму	145
«Сакъ жауунла гюрюлдешип жетелле...»	147
«Боранла уралла, къарла жауалла...»	148
«Къыйынлыкыгъа, зорлукыгъа чамлана...»	149
1914 жыл	150
«Къазим, ачы сёзю кёп айтханса сен...»	151
«Тарыгъаса, жарлы Къазим...»	152
«Патчах аскер жыяды...»	153
«Кёзлерим кёреди чарс...»	154
«Меккада эшитдим ауаз...»	155
Кириуют	157
Жарлы хоншум Гуа	160
«Керти айт деди аллах...»	162
Тёзейик	163
«Тюрленну жокъду, къарт эте замансыз...»	164
Мубарик Сагид эфенди	165
«Кечеги къар о кагъымдан жауады...»	167
«Къыйын кюн ёйтама сизге»	168
«Къама, окъ жара да саныбызда...»	169
«Жутлукъ кёпдю, ырысхы жокъ, берим аз...»	170
«Патчах дейле, аскер дейле...»	171
«Тау бийлери, сизге сёзюм»	172
Эски юйюм	173
Эл адамы	175
«Акъылман жомакъ бир байны...»	176
«Къызла суйген жашларына къачхандыла...»	177
Сары къошда (юзюю)	178
Бужигит (юзюю)	181

«Бири къача, бири къууа»	189
Солтанхамитни жыры	190
Уучуланы жыры	192
«Къазакъла терс кетедиле...»	193
Большевикни жолу тюздю	194
Саут адыгъыз!	195
Большевик жолду жолугъуз	196
Жашла, сизге ата сёзюм	197
Елюм бизни апчыталмаз	198
Жашыма	199
Чёпеллеу эфенди	201
Сабырлыкъ	208
Жахил	209
«Къайгъыбыз жокъ, хар зат да бар...»	210
«Совет власть — алтын терек...»	211
Ленин	212
Окъуюкъ	214
«Къыйынлыкъда къаты тургъан...»	215
Барысын да кёрдю Кязим	216
Къартлыкъ бла ушагъым	218
«Осуятым курсант жашха...»	220
Сабанчылыкъ	221
Аман къатын	223
Пионерле	225
Колхозгъа	226
«Игилик кёп, билебиз аны...»	228
«Окъуу иште артха къалма...»	229
«Большевик излеген тенглик...»	230
Жашла чалгъы чалалла	231
Ишлеген	232
Хажил Локъманни саламы	233
Колхозчу жашлагъа	237
Назмучу жашлагъа сёзюм	238
Бызынгы къабырлары	240
Фатыуа ,	243
Игилик	245

Ийман бла къалыгъыз	246
Эски къумгъаныма	248
Къарындашлыкъ	250
Ишчи, элли улаплары	253
Эки тилли алтакъла	255
«Ынгкылапха болсун табу!»	257
Тойчулагъа	258
Жигит батыр	259
Биз	261
Къуллукъчу большевик жашла	262
Совет власть	263
«Муну айтхан акъсакъ Къазим...»	265
«Антынгы сен ариу эсгер...»	266
Жангы жарыкъ	267
Жюрекленн жарыуу	270
Сабий булжутуула	272
Къазимни «Мени сёзюм» деген китабына жазгъан назмусу	273
Керимге	274
Къайсынига	275
Елюм келир	276
Къашха ийнегим	277
Насихатла	278
«Палахда белни къаты къыс...»	281
Биз хорларбыз	282
«Немец, румын киргендиле...»	285
Жарлы бала	286
«Къаламым да арыгъанды...»	288
«Мен бир инсан, жашадым, жанды отум...»	289
Жарлы халкъым	290
Таукел этейик биз бюгюн	292
Ыразылыкъ	294
Осуят	295
Сёзлюк	296

Кязим Беккиевич
МЕЧИЕВ

КНИГА СТИХОВ

На балкарском языке

Редактор *И. М. Гадиев*
Художественный редактор *В. Л. Захохов*
Технический редактор *Н. М. Рахаева*
Корректор *Я. Ф. Тепеева*

ИБ № 1594

Сдано в набор 15.10.84. Подписано к печати 22.11.84. Ч02581.
Формат 75×90¹/₃₂. Бумага типографская № 1. Гарнитура лите-
ратурная. Печать высокая. Усл. печ. л. 12,19. Усл. кр.-отт. 24,85.
Уч.-изд. л. 7,78. Тираж 1000 экз. Заказ № 6854. Цена 85 коп.

Издательство «Эльбрус»
Нальчик, улица им. адмирала Головки, 6
Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года
Госкомиздата КБАССР
Нальчик, проспект им. Ленина, 33

Мечиев Кязим

М 556 Назмула китабы : Книга стихов./Состав. А. Теппеев; Вступ. статья К. Кулиева; Худ. З. Бгажноков. — Нальчик : Эльбрус, 1984. — 312 с.

В пер.: 85 к. 1000 экз.

В декабре 1984 года исполняется 125 лет со дня рождения основоположника балкарской советской литературы Кязима Мечиева. Настоящий сборник является юбилейным изданием, в него включены известные и вновь найденные исследователями произведения поэта.

М 4702100000-121 без объявл.
М 125(03)-84

С(Балк)2